

magazin istoric

SERIE NOUĂ – FEBRUARIE 1997

• Spionii
țarului
la lucru

• Lucreția Borgia,
dincolo
de calomnie

• 1941-1945:
prizonieri de război
în România

• 1947. Comuniștii
asaltează
Ministerul de externe

82/1858

ⲕ
ⲗⲏ ⲡⲣⲟⲩⲱⲉⲥⲕⲏ

ⲡⲓⲛⲕⲉⲧⲉⲃⲗⲟⲥⲗⲟⲃⲉⲛⲏ ⲱⲩ

**Director – redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU**

**Revistă de cultură istorică
Anul XXXI – nr. 2 (359)
februarie 1997**

**București, Piața Valter Măărăcineanu,
nr. 1-3, sau prin Intrarea Victor
Eftimiu, nr. 2 (fostă Dr. Marcovici),
etaj III, camerele 281, 285, 287,
Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1,
Căsuța poștală 1-702, Cod 70711,
Telefon: 615.09.91**

ECHIPA REDACȚIONALĂ

Secretar general de redacție: Ioana Ursu
Redactori: Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă,
Dorin Matei, Doina Pascu, Marian Ștefan
(responsabil de număr)
Secretar de redacție: Theodor Lianos
Macheta artistică: arh. Marian Oproiu
Corectura: Georgeta Apreotesei,
Constanța Avram
Dactilo: Floarea Dragne, Tudora Petre
Consilier onorific: Radu Ion Popescu
Editor: Fundația Culturală Magazin Istoric.
Revistă tipărită la R.A.I. – **IMPRIMERIA
„CORESI”** – București, director general Dumitru
Constantinescu; director economic M. Vlădeanu;
director M. Soare

SUMAR

Permanențele unității naționale: Gh. I. Brătianu	2
Minti luminate și artiști de talent: Sextil Pușcariu	3
1941-1945. Prizonieri de război în România... : Alesandru Duțu, Florica Dobre	7
...și Crucea Roșie Internațională: Andrei Șperco	8
1947. Valul comunist lovește Ministerul de externe: Andrei Căpușan	17
În București, acum 50 ani: Ioan Lăcustă	20
Aprilie 1955. „Reprimiri” și alegeri la Academie: Pavel Țugui	24
Cum vedea N. S. Hrușciov România	28
Guvernatorii B.N.R.: Ion Mamina	33
Rhône-Poulenc. Pentru o lume mai curată: Dorin Matei	36
Spionii țarului la lucru: Agenția RIA-Novosti	39
În culisele revoluției ruse din februarie 1917: M. C. Stănescu	43
Slavii în izvoare bizantine (secolul VI): Constantin Rezachevici	47
Evreii în epoca fanariotă: Paul Cernovodeanu	51
„În sufletul meu am fost o luptătoare...”: Elena Văcărescu	55
Pentru prima oară, Constantin Brâncuși în Parlament	60
Rainbow '96: Cristian Popișteanu	61
Alexandru Marghiloman în fața istoriei: Dan A. Lăzărescu	63
Cazul René Bousquet: Codruța Matei	66
„Mica Orhidee” a marelui imperiu Qing: Anna Eva Budura	71
Revizionismul colonial german – o iluzie, nu o politică: Viorel Cruceanu	75
Roma – inima Imperiului: Gloria Ciocalopol	78
Iubiri celebre. Lucreția Borgia – Pietro Bembo: Florentina Dolghin	83
Afacerea „Lusitania”: Gabriela Gerota	87

● Cărți sosite ... 16, 32 ● Concursul Magazin istoric 30 ...91 ● Rebus
istoric ... 93 ● Dialog ... 94

**Cartea dumneavoastră de istorie
în fiecare lună**

Permanențele unității naționale

Din vremuri mult mai vechi decât ale noastre, cu mijloace de comunicație cu mult mai reduse și mai grele, anumite regiuni au fost în strânsă legătură cu dezvoltarea și securitatea poporului nostru. „De se vor păstra aceste două cetăți (Chilia și Cetatea Albă) – scria în 1478 Ștefan cel Mare – turcii vor putea pierde și Caffa și Crîmul”.

Nu putem tăgădui că în mare parte cele două poziții chei ale Mării Negre, Strămtorile și Crimeea, sunt și două poziții chei ale securității românești.

Înseamnă să întindem până la ele spațiul de securitate, înseamnă să revendicăm, ca alte popoare balcanice, stăpânirea Constantinopolului și a Strămtorilor, sau crearea de baze permanente românești în Crimeea?

Nu cred că ar fi bine să ajungem la asemenea consecințe.

De altminteri, au mai fost împrejurări în istorie în care interesele noastre au fost păzite în această direcție, fără să fie nevoie să se ajungă la un atât de mare efort, care ne-ar fi împiedicat să ne manifestăm în alte direcțiuni, în care ne aflăm mai direct interesați.

De pildă, în 1923, Conferința de la Lausanne stabilise un regim de trecere al Strămtorilor și libertatea navigației în Marea Neagră. Prin aceasta, interesele noastre în această direcție, spre Mare, ne erau garantate.

În 1856, Congresul de la Paris hotărâ de desființarea bazelor navale și militare în Marea Neagră, dezarmarea Sevastopolului, stăpânirea noastră la Gurile Dunării, condițiuni care răspund spațiului nostru de securitate, dar și celui al Europei, care atunci, ca și azi, era tot una cu al nostru...

Dacă ar fi să cuprindem în acest spațiu [al unității românești] toate elementele risipite ale neamului nostru, el ar fi mult mai întins dar, cum

spunea și memoriul înfățișat Conferinței de la Versailles în 1919, desigur, revendicând și cuprinzând în unitatea noastră toate elementele risipite, din Balcani, până dincolo de Bug și Nipru, am fi putut face abstracție de elementele străine care au pătruns în masa poporului nostru, dar am fi creat un stat prin definiție de la început neviabil.

Unitatea noastră apare din vremuri străvechi ca o tendință permanentă și firească în jurul acelei „Corona Montium”, a cărei unitate a izbit pe geografii și istoricii antichității, întocmai cum

izbise unitatea Galiei pe Strabon, care descrie cursul râurilor sale în legăturile ușoare între ele, de la o mare la alta. A fost realizată această unitate în vremuri foarte depărtate de noi; a fost realizată în imperiul dacic sub Burebista și Decebal, a fost realizată din nou și păstrată de cucerirea romană.

După aceste împrejurări istorice, afară de rare licăriri – o licărire de fulger a fost în zilele lui Mihai Viteazul – a trebuit să treacă aproape optsprezece secole, pentru ca ea să fie din nou înfăptuită politicește în zilele noastre.

Unitatea românească a fost definită de un geograf contemporan ca o revanșă a geografiei asupra istoriei, o revanșă a permanențelor înscrise în relieful însuși al pământului asupra vicisitudinilor și nedreptăților evoluției istorice.

Aș zice mai mult: nu este numai o revanșă a geografiei asupra istoriei, ci este o tendință permanentă, corespunzând unei realități permanente și a cărei îndeplinire este mai mult decât împlinirea unei dreptăți sau înfăptuirea unui destin: ea are puterea și stăruința unei adevărate legi a naturii.

(Fragmente din prelegerea *Înțelesul unității românești și spațiul ei*, ținută la Școala superioară de război din București, publicată în volum în 1942)

MINȚI LUMINATE ȘI ARTIȘTI DE TALENT

SEXTIL PUȘCARIU

Despre literatura noastră veche¹ se vorbește prea puțin și din scriitorii veacurilor trecute nu se citește nimic. Câteva amintiri din liceu, unde manuale formaliste înșirau date seci și puțini [erau] cei care, pasionați, încercau memorarea lor, sunt atât de neplăcute, încât înăbușe scrisul vechi într-o atmosferă antipatică.

Și totuși nu e așa. Dacă cercetătorul literar are în suflet iubire pentru subiectul său, acea iubire care îl va face să urmărească cu atenție simpatică până și avânturile naive și greșile grosolane de formă ale scriitorilor de tranziție, dacă nu se mulțumește să examineze meticolos și să judece rece operele ce ne-au rămas de la înaintași, ci se va strădui să pătrundă și în sufletele celor ce le-au scris, să recunoască ideile pentru care au luptat și idealurile în jurul cărora s-au grupat, atunci printre versuri șchioape și banale va avea satisfacția de a zări uneori icoanele mari, așa cum le adăpostește sufletul lor înainte de a fi încercat să le aștearnă pe hârtie.

¹ În Colecțiile Speciale ale Bibliotecii Naționale din București se păstrează o conferință *inedită* a lui Sextil Pușcariu (1872-1948) intitulată *Privirea generală asupra culturii vechi*, din care reproducem câteva fragmente.

Pentru curșivitatea lecturii, nu am mai marcat întreruperile de text.

Unele din ideile conferinței sunt dezvoltate de S. Pușcariu în lucrarea sa *Istoria literaturii române, Epoca veche*, vol. I, Sibiu, 1920 (ediția a II-a, revizuită și adăugită, 1930).

Din nenorocire, noi, românii, avem un spirit critic prea dezvoltat, sau mai bine zis dezvoltat prea unilateral. Pe când alte popoare, ca bunăoară ungurii, cad tocmai în defectul contrariu și exaltă calitățile lor etnice, sugerându-și în întreaga lor educație, în școli, în presă și în viața politică, ideea că poporul lor e cel mai nobil, că scriitorii lor sunt cei mai geniali, că limba lor e cea mai armonioasă, noi exagerăm tocmai în sens contrariu, neavând încredere în calitățile noastre, bucurându-ne nu atât când putem constata ci mai ales când s-a găsit cineva să constate originalitatea unei opere de artă.

Acest defect al nostru e un păcat mare pe care-l facem față de noi înșine. Vorbind cu deplină obiectivitate, putem spune că poporul nostru are calități sufletești și aptitudini artistice atât de remarcabile încât ar fi mirare dacă ele nu s-ar fi manifestat chiar și în epoca atât de puțin favorabilă unei dezvoltări artistice și culturale, cum am fost veacurile dinainte de renașterea noastră ca popor roman, când împrejurări istorice defavorabile ne țineau legați de Orient și de cultura lui străină nouă.

De fapt, dacă ne dăm silința să înțelegem acele vremi și ne apropiem de ele, cu iubirea necesară, atunci vom vedea că la noi nu numai că nu era o semibarbarie, precum le plăcea stăpânitorilor de ieri să ne

infiltreze ideea nouă românilor, pentru ca să ne întoarcă de la conștiința națională, ci avem chiar manifestări culturale remarcabile; în orice caz că noi am fost, în sud-estul european, poporul cel mai „cultural”.

A fost un timp chiar când noi am salvat o civilizație.

Prin invazia turcilor și cucerirea Peninsulei Balcanice din partea lor; o veche și strălucită cultură amenința să piară. Din Bizanț, care în epoca aceea ținea făclia civilizației în mână, și din țările slave, care imitau această cultură bizantină, au venit o mulțime de emigranți, mai ales călugări, în Țările române, unde atunci viteji ca Mircea izbutseser să oprească la Dunăre năvala otomanilor.

Ei nu veneau ca supuși slavi sau greci, ci, adăpostiți între zidurile ospitaliere ale mănăstirilor noastre, ei întăreau ortodoxismul nostru. Căci în zona aceasta, în care ideea națională era încă trează, religia era vâlul cel mare care cuprindea pe toți de aceeași credință, indiferent de limba ce o vorbeau.

Ceea ce cu veacuri înainte se întâmplase în Apus, se începe acum și pentru noi românii: mănăstirile devin focare de cultură; în ele se concentrează aproape toată mișcarea literară a timpului, care are limba bisericii. Chiar după ce în mănăstirile noastre nu se mai copiau cărțile slave cu slova caligrafică a meșterilor răbdurii și când limba română începu să se întrebuințeze

Pagini de veche cultură românească

O perlă a arhitecturii medievale românești din sec. XVI: biserica mănăstirii Curtea de Argeș (sus) și un detaliu din fresca citoriei domnești Sfântul Nicolae din aceeași localitate (sec. XIV)

spre scopuri literare, literatura noastră și întreaga mișcare culturală rămânea legată cu lanțuri puternice de cultura bizantină, continuată de noi.

Cum însă biserica noastră este foarte tradiționalistă și toate instituțiile spirituale porneau dintr-un zidurile ei, care erau în strânsă legătură cu ea, cultura noastră rămăsese legată de cultura bizantină, încât nu mai putea urma ritmul vremii, accelerat în Apus prin Renaștere. Astfel se explică că la noi Evul de Mijloc a dăinuit până la sfârșitul sec. XVIII, că pe vremea când Dante își scrie *Infernul* noi ne mulțumeam cu *Călătoria Maicii Domnului la Iad*, și pe vremea lui Corneille și Racine la noi învățatul cumnat al lui Matei Basarab, boierul muntean Udriște Năsturel, traduce povestirea naivă despre Varlaam și Ioasaf.

Căci un lucru trebuie să distingem de la început. Dacă în privința artelor plastice cultura bizantină apare la noi în splendoarea ei, în literatură scrierile ce au pătruns la noi nu reprezintă operele cele mai de seamă ale literaturii bizantine...

Biserica fiind purtătoarea culturii, scrierile religioase sunt

cele care stăpânesc epoca veche a literaturii noastre. *Biblia* și mai ales *Psalmi* din *Vechiul Testament* și *Evangheliile* din *Testamentul nou* formau lectura cea mai susținută a știutorilor de carte. Ele erau și manualele în școlile noastre.

Nu cunoaștem încă exact cum se învăța carte la noi în vremurile vechi, dar documentele noastre păstrează totuși câteva date despre școlile adăpostite mai ales la mănăstiri.

Sub Alexandru cel Bun exista la Iași o școală domnească. Într-un document din 1423 e pomenit Moise Filozoful. Tradiția vorbește de școala din satul Rădășeni din Moldova, pe la mijlocul sec. XVI, în care a învățat Ștefan Tomșa. Dintr-un uric din 1563 aflăm de un Micul, care a învățat în scaunul orașului București.

La aceste școli mănăstirești se aduceau cu silă să învețe, încă în sec. XVII. „Așa se fac oameni de treabă“, spune un document contemporan, „dintre aceia sunt vlădici și egumeni și preoți și diaconi pe la sfintele mănăstiri“.

Pe lângă mănăstirea din Câmpulungul Munteniei exista o școală înfloritoare pe la 1669. Peste munți, la Brașov, o școală a fost ridicată în 1495 și cu o sută de ani mai târziu (1597) ea a fost reclădită în piatră. Tot pe la sfârșitul secolului al XVI-lea ne e atestată școala din Caransebeș, unde „dascăl de dascălie“ era Eftrem Zăcon, pomenit în predoslovla *Paliei de la Orăștie*.

Totuși, pentru ca instrucția să fie mai aleasă, cei ce se pregăteau pentru cariera preoțească erau trimiși la mănăstirile din principate, ca Oprea Alămuț, din Săliște de lângă Sibiu, plecat în Moldova „să învețe scrisoare“, în anul 1651, deși în Săliște este amintit încă din 1616 dascălul Dumitru Popa („grămătic“ și „crisnic“). Din centre culturale de însemnătate Brașovului pleacă pe la mijlocul sec. XVI Mihaiu,

fiul lui popa Dobre, de la biserica Sfântul Nicolae, ca să învețe carte slavonă în Țara Sârbească.

Încercarea lui Ierachie Despotul (1561-1563), care învățase în tinerețe medicina la Montpellier, de a întemeia un fel de universitate cu bibliotecă la Cotnar, de unde profesori renumiți aduși din străinătate, Kasper Peucer, Johann Sommer, Johann Rheticus ș.a., aveau să răspândească învățăturile umaniste între românii și sașii din acele părți, nu izbuti căci școala lui fu considerată ca un atac fațăș adus ortodoxismului.

Tot în legătură cu viața bisericească e începutul istoriografiei române. După modele bizantine se făceau și la noi, mai ales în mănăstiri, niște rezumate istorice, continuate apoi cu anale, acele însemnări foarte scurte, cu date seci și cu stereotipul „au domnit atâția ani și au murit” la fiecare domn.

Și tiparul a fost pus mult timp tot în slujba exclusivă a Bisericii. El e adus la noi la începutul sec. XVI și cu buchii sculptate la Veneția așază călugărul Macarie cea dintâi tipăritură – în limba slavonă, bineînțeles – în România, pe o vreme când la alte popoare nu se tipărea încă.

Evenimentul cel mai important însă în istoria literaturii române e traducerea cărților sfinte în românește.

Nu se știe încă exact nici sub care impuls, nici când, nici unde, nici din partea cui s-au făcut aceste prime traduceri. N. Iorga are însă probabil dreptate propunând că traducerea cuvântului bisericesc în limbă națională se datorește răspândirii huseitismului printre noi și că întâiele traduceri s-au făcut după model huseit în a doua jumătate a sec. XV, în Ardealul de Nord sau în Maramureș de vreun preot sătesc.

Limba pe care el [preotul] o scria era stângace, căci nimeni n-o mlădiase încă pentru cerințele

literare. Ea zvâcnea sub condei precum zburdă un cal neîn-vățat pe care un îndrăzneț a încălecat fără șa. Dar tocmai în zburdălnicia ei ne este prețioasă, căci ea ne dă o idee de felul cum vorbeau strămoșii noștri cu patru veacuri și jumătate înainte, într-o regiune care păstra multe cuvinte și construcțiuni latine, pierdute aiurea din grai. La „neam” se zicea *gintu* (gens), la „treabă” *op* (opus), la „doresc” *desider* (desidero), la „gînere”, *mărit* (maritus), la „frică” *temoare* (timor); se făcea distincție încă între *gură* care se întrebuița numai pentru animale, și *roștul* omenesc; a *săruta* avea încă înțelesul latinescului „salutare” etc. ...

Dacă învingea biserica catolicilor, am fi fost atrași, de la început, ca vecinii noștri unguri sau poloni, în orbita culturii apusene și desigur că în cultură și limbă ne-am fi identificat mai devreme cu frații noștri neolatini. Folosul ar fi fost desigur mare, căci substratul nostru etnic e de rasă mediteraneană și deci se potrivește mai bine cu cultura echilibrată a popoarelor romanice, decât cu misticismul Orientului. Dezvoltarea noastră de o sută de ani încoace, de când ne-am re-

Stolnicul Constantin Cantacuzino (sus) și Dimitrie Cantemir, doi cărturari români intrați în universalitate

născut ca popor romanic, și repede pe care l-am făcut e o indicație indirectă despre ceea ce puteam fi dacă emisarii papei în regiunile noastre izbuteau să ne convertească la catolicism.

Totuși mă îndoiesc că producția noastră literară și artistică ar fi fost mai valoroasă în acest caz decât aportul cu care de fapt ne-am prezentat noi în cultura mondială.

Aceasta nu o cred nu numai fiindcă am exemplul scriitorilor noștri, ci și fiindcă cunosc calitățile noastre etnice. Într-adevăr, cu darul nostru deosebit de dezvoltat de a ne adapta, am fi imitat operele de artă ale Apusului la care firea noastră, mult asemănătoare cu a celorlalte popoare romane, nu ar fi adus un plus de originalitate. Am fi avut probabil și noi, în Principate, biserici mari în stil gotic, asemenea catedralelor din marile orașe ardelen și am fi avut în ele picturi care imitau arta apuseană.

Dar mă întreb, ce înseamnă oare biserica din piața Clujului sau Sibului – opere de artă frumoase incontestabil – în comparație cu atâtea domuri din zeci și sute de orașe apusene? Comparați în schimb cu aceste clădiri monumentale dar destul de banale cutare mănăstire din Bucovina sau chiar o biserică din lemn din nordul Ardealului și veți vedea că în aceste opere de artă atât de reduse în proporții avem totuși niște opere de artă de o puritate de stil exemplară și chiar de o originalitate remarcabilă.

De câte ori împrăuriile istorice au fost și la noi mai prielnice, s-au ivit minți luminate și artiști de talent care au creat opere de seamă.

La începutul veacului XVII, un domn muntean, Neagoe Basarab, scria o carte de compilație filosofică întrețesută însă cu idei originale care, fiindcă a fost scrisă slavonește – limba

oficială pe vremea aceea și la noi – e reclamată de slavii sudici ca cea mai valoroasă operă a literaturii lor în epoca aceea.

La începutul veacului XVIII, alt domnitor român, Dimitrie Cantemir, a dat o serie de scrieri de atât de mare însemnătate și de o erudiție atât de neobișnuită, încât faima lui a trecut hotarele țării, nu numai în Rusia, unde a trebuit să-și sfârșască viața în exil, ci și în Europa apuseană, unde una din scrierile sale fu tradusă în franțuzește, englezește și nemțește și a servit mult timp ca lucrare fundamentală asupra Imperiului otoman.

Conceptia sa în opera aceasta precedea cu treizeci de ani pe Montesquieu, care trecea de întemeietor al filosofiei istoriei; Byron citează pe Cantemir în cânturile V și VI din *Don Juan*; Voltaire se referă la el; Academia din Berlin, îl alege membru al ei și pe păreții Bibliotecii St. Geneviève din Paris numele lui e înscris între ale celor mai mari ai lumii. Streinătatea prețuia atât de mult pe acest mare erudit, cunoscând abia una sau două din cărțile sale, și nu pe cele mai importante.

Între boierii țării românești, găsim, în sec. XVII-XVIII, scriitori de mare talent, ca acel Ion Neculce, care e întemeietorul narațiunii istorice la noi, sau pe stolnicul Constantin Cantacuzino, trecut prin universitățile italiene, despre a cărui mare înțelepciune și erudiție vorbesc toți streinii care au trecut prin țările noastre, sau ca Miron Costin, cronicarul încălzit de iubire de neam, care nu s-a mulțumit să scrie pentru moldoveni istoria țării lor, ci a simțit nevoia să facă propagandă pentru originea noastră comună și pentru faptele mari ale trecutului românesc și peste hotare. De aceea, el compune cronică sa în versuri polone, pe care istoricii literari poloni le consideră ca din cele mai bune ale epocii acesteia.

Cât material admirabil sufletește și intelectual se ascunde în neamul românesc și în vremile trecute se vede din faptul că mulți români ajunși într-un mediu mai prielnic decât în țările noastre, fie că se identificau sau nu cu popoarele în mijlocul cărora trăiau, au dezvoltat o activitate strălucită.

Precum în zilele noastre am dat francezilor pe cea mai mare poetă a lor, pe contesa de Noailles, astfel în trecut am dat vecinilor noștri pe unii din cei mai mari bărbați ai lor, ca pe Matei Corvin, cel mai însemnat rege al Ungariei, sau pe învățatul umanist al ungarilor, Nicolae Olahus. Rușilor l-am dat pe vestitul lor poet Antioh Cantemir, fiul lui Dimitrie Cantemir.

Un alt descendent de domn moldovean, Petru Movilă, a devenit organizatorul bisericii rusești și al cărui rol în cultura rusească a fost atât de covârșitor încât învățatul rus Werehinn scria: „E întrebarea, care din cei doi bărbați cu numele Petru este reformatorul îndrăzneț al imperiului rusec și căruia, prin urmare, i se cuvine titlul istoric de «Mare», Petru I, împăratul Rusiei, sau Petru Movilă”.

Nicolae Milescu, un spirit de aventurier, care a cutreierat toată Europa, a devenit în Rusia lui Petru cel Mare unul dintre cei mai mari învățați și trimis în Extremul Orient, el este unul dintre primii cercetători ai Siberiei și ai Asiei. Plutind pe râul Ienisei, înstrăinatul boier moldovean, extaziindu-se în fața unui peisaj scăldat de soarele primăverii exclamă: e atât de frumos, încât îți vine să crezi că ești în Moldova!

Dar poporul românesc nu a avut numai spirite alese și nu a dăruit numai vecinilor lor atâtea personalități de seamă, ci ele au fost chiar păstrătoarele unei vechi culturi, căreia i-au impregnat originalitatea lor de rasă. ■

Pagini dintr-o istorie nescrisă

1941-1945: PRIZONIERI DE RĂZBOI ÎN ROMÂNIA...

Este și acesta unul dintre subiectele ce au reținut atenția cercetătorilor în ultimul timp. Două abordări recente, paralele, dar simultane și pornite din unghiuri diferite, ne permit o primă evaluare globală a acestui subiect. O facem cu aceeași permanentă dorință de a da posibilitate cititorilor să intre cu un ceas mai devreme în posesia noilor informații depistate în arhivele din țară și străinătate.

Prizonieri: cine, câți și de unde?

În timpul celui de-al doilea război mondial, armata română a capturat, de la 22 iunie 1941 până la 23 august 1944, un număr de 91 060 militari sovietici, dintre care 82 057 au fost internați în lagăre de prizonieri din România. Dintre aceștia, în perioada menționată, 13 682 au fost eliberați (în special cei de origine română, provenind din Basarabia și partea de nord a Bucovinei), 5 223 au decedat și 3 331 au evadat. La 23 august 1944, în lagăre se aflau 59 856 prizonieri sovietici, dintre care 2 794 ofițeri

(15 colonei, 58 maiori, 320 căpitani, 810 locotenenți, 1 591 sublocotenenți) și 57 062 trupă. Pe naționalități, majoritatea o formau ucrainenii (25 533) și rușii (17 833), urmați de calmuci (2 497), uzbeki (2 039), turci (1 917), cazaci (1 588), armeni (1 501), gruzini (1 432), tătari (601), evrei (293), polonezi (252), bulgari (186), georgieni (168), osetini (150), azerbaidjani (117) și alte naționalități.

După 23 august 1944, prizonierii de război sovietici au fost predați comandamentelor sovietice, în unele situații, cu acte

în regulă, semnate de delegații armatei roșii, și fără acte în majoritatea lagărelor. În conformitate cu art. 5 al Convenției de armistițiu din 12 septembrie 1944, încheiată cu Națiunile Unite, guvernul român a predat toți prizonierii de război aflați în țară, asigurându-le „hrană îndestulătoare, îmbrăcăminte și asistență medicală, conform cu cerințele sanitare, cum și mijloace de transport pentru reîntoarcerea acestor persoane în țara lor”.

În urma raidurilor aeriene efectuate de aviația anglo-americană la 1 august 1943 și, în special, în primăvara anului 1944, au fost capturați peste 1 100 aviatori, majoritatea americani, care au fost internați în lagăr. După trecerea

Col. Dr. ALESDRU DUȚU,
FLORICA DOBRE

României de partea Națiunilor Unite, în cadrul unei misiuni efectuate în zilele de 31 august, 1 și 3 septembrie 1944, au fost transportați la bazele aliate din Italia¹.

O situație specială au avut-o cei 469 militari italieni aflați pe teritoriul României după 8 septembrie 1943, când Italia a semnat armistițiul cu Națiunile Unite. Așa cum aprecia Mihai Antonescu, ministrul afacerilor externe, ei nu puteau fi considerați „nici trupe dușmane, deși supuși convențiilor privitoare la război, dar nici ca militari aliați sau invitați pe teritoriul nostru”. După ce guvernul Badoglio a declarat război Germaniei (13 octombrie 1943), 360 dintre aceștia au fost predați, la 12 noiembrie, ca prizonieri de război, Secției 7

prizonieri a Marelui Stat Major, pentru a fi evacuați din București și internați în lagărul de la Oești-Argeș, unde li s-a aplicat un regim mult mai lejer decât acela al prizonierilor de război. Restul de 109 aveau situația neclară, fiind dezertori, internați în spitale etc. După 23 august 1944, au fost cu toții eliberați, întorcându-se în Italia.

După 23 august 1944, armata română a capturat, în conformitate cu art. 1 și 2 ale Convenției de armistițiu din 12 septembrie 1944, un număr de 117 798 militari germani și maghiari. Autoritățile sovietice au preluat majoritatea militarilor germani capturați de armata română. La 12 februarie 1945, de exemplu, din cei 62 287 prizonieri germani și maghiari ce fuseseră internați în lagărele românești rămăseseră doar 6 920. Până la acea dată, sovieticii preluaseră 47 707 prizonieri germani, 4 458 prizonieri maghiari și 2 452 de alte naționalități. Alți

298 au evadat, 368 au fost eliberați și 84 au decedat. Preluarea s-a făcut la cererea comandamentelor sovietice, de cele mai multe ori numeric sau fără acte scrise. În dezacord cu prevederile Convenției privitoare la tratamentul prizonierilor de război de la Geneva din 27 iulie 1929, Comisia Aliată (Sovietică) de Control nu a permis vizitarea prizonierilor de către delegații Crucii Roșii Române, oferirea de ajutoare etc.

În ansamblu, se poate aprecia că tratamentul aplicat prizonierilor străini în România în timpul celui de-al doilea război mondial s-a încadrat în prevederile regulamentelor interne și ale Convenției de la Geneva din 27 iulie 1929, pe care România o ratificase la 15 septembrie 1931. Unele disfuncționalități din perioada inițială au fost eliminate treptat, făcându-se eforturi constante pentru respectarea reglementărilor internaționale în domeniu.

¹ O primă cercetare asupra acestui subiect a fost publicată de dr. E. Preda în *Magazin istoric*, nr. 8/1982; vezi și articolele din nr. 1/1992 și 3/1993.

...ȘI CRUCEA ROȘIE INTERNAȚIONALĂ

ANDREI ȘIPERCO

Conflictul din răsăritul Europei a izbucnit și s-a desfășurat în absența garanțiilor umanitare din partea principalilor beligeranți – U.R.S.S. și Germania –, ceea ce nu a permis, ca pe alte fronturi, ameliorarea soartei prizonierilor de război.

Situația juridică era complicată, Uniunea Sovietică nu ratificase Convenția de la Geneva din 1929, referitoare la tratamentul prizonierilor de război. Ca atare, adversarii U.R.S.S. nu aveau nici o obligație față de această țară, precum nici ea față de ei. Totuși, guvernul sovietic recunoscuse anterior Regulamentul anexat la cea de-a IV-a Convenție de la Haga din 1907, precum și convențiile Crucii Roșii anterioare anului 1914.

Comitetul Internațional al Crucii Roșii (CICR), căruia nu i s-a contestat niciodată rolul de intermediar pentru trimiterea de ajutoare în lagărele de prizonieri, putea să spere într-o posibilă înțelegere între acești adversari, care să-i permită să-și extindă activitatea și asupra victimelor conflictului din răsăritul Europei. Din păcate, acest fapt nu a fost posibil. Și cum situația din România nu poate fi înțeleasă în afara relațiilor germano-sovietice din acei ani, vom evoca unele momente ale acestor relații.

Refuz și acuze reciproce

La 23 iunie 1941, a doua zi după atacul Axei asupra Uniunii Sovietice, CICR a anunțat beligeranții că se pune la dispoziția lor pentru a-și exercita activitatea umanitară tradițională. Prin

telegrama nr. 6 183 din 23 iunie 1941, CICR și-a oferit serviciile Moscovei pentru strângerea și transmiterea de știri referitoare la prizonierii de război, propunând guvernului sovietic să întocmească el însuși liste spre a fi transmise părții adverse. Viaceslav Molotov, comisarul poporului

De la 5 la 12 și apoi la 14

La începutul războiului, organizarea și coordonarea activității lagărelor de prizonieri a revenit Comandamentului Forțelor de Apărare Interioară, comandat de generalul Hariton Dragomirescu. Fondurile necesare funcționării erau puse la dispoziție de Direcția Superioară a Intendenței, iar materialele trebuincioase erau primite prin Secția 4 a Marelui Stat Major și Direcția Domeniilor Militare. În conformitate cu instrucțiunile asupra prizonierilor și internaților de război din 1936, administrația lagărelor era asigurată de comandamentele teritoriale, iar mobilizarea personalului de conducere și de pază cădea în sarcina Inspectoratului General al Jandarmeriei. Începând cu toamna anului 1941, lagărele au fost subordonate Comandamentului lagărelor de prizonieri (comandant – general Ion Stăn-

culescu), înființat la 6 noiembrie și care funcționa sub ordinele directe ale M.St.M. În aprilie 1942 acesta a primit denumirea de Secția prizonieri de război. Corpurile de armată teritoriale și-au păstrat atribuțiile și responsabilitățile privind administrarea lagărelor, iar Secția prizonieri de război supraveghea hrana, echipamentul, încasarea sumelor de bani cunvite lagărelor pentru munca prestată de prizonieri, situația sanitară, funcționarea atelierelor de reparații etc. Tot ea supraveghea organizarea pazei în lagăre și funcționarea serviciilor de informații din cadrul acestora.

Inițial, s-a stabilit organizarea și funcționarea a cinci lagăre (Vulcan, Găiești, Drăgășani, Alexandria și Slobozia), dar creșterea numărului de prizonieri a determinat înființarea altora, în august 1942 funcționând 12, în țară 10 (Slobozia, Vlădeni-Brașov, Corbeni-Argeș, Crăciunești-Deva, Independența-Covurlui, Vaslui,

Maia, Dornești-Rădăuți, Bolgrad și Tighina) și două în Transnistria (Tiraspol și Odessa). În afara acestora, la începutul războiului au mai funcționat două lagăre germane (la Timișoara și Budești) în care au fost internați militari capturați de germani în campania din Balcani din primăvara anului 1941, și alte două lagăre de tranzit. În a doua jumătate a anului 1943, după bombardamentul aviației americane asupra zonei petrolifere (1 august și după semnarea de către Italia a armistițiului cu Națiunile Unite, au fost înființate alte două lagăre – la Timișul de Jos (pentru prizonierii anglo-americani) și la Oești-Argeș (pentru militarii italieni aflați în România).

Conform dispozițiilor regulamentare în vigoare, încadrarea lagărelor a fost asigurată de Inspectoratul General al Jandarmeriei, care a folosit și ofițeri puși la dispoziție de armată. Inițial, aceștia proveneau dintr-o „oamenii bătrâni, nepregătiți și vicioși”, cum

pentru afacerile externe, a răspuns la 27 iunie 1941, declarându-se, în numele guvernului sovietic, „gata să accepte propunerea CICR referitoare la expedierea de indicații asupra prizonierilor de război, dacă astfel de indicații sunt expediate de țările aflate în război cu U.R.S.S.”

La 9 iulie, CICR a notificat Moscovei acceptul Germaniei, României, Finlandei și Ungariei cu privire la schimbul de liste de prizonieri, sub rezerva reciprocității, prin intermediul Agenției centrale pentru prizonieri de război din Geneva (ACPRG). În aceeași lună, dr. Marcel Junod, delegatul principal al CICR, a fost trimis la Ankara pentru a lua legătura cu ambasadorul sovietic Vinogradov, în vederea organizării unui releu pentru corespondența între ACPRG și Biroul de informații asupra prizonierilor de război, ce se preconiza a se înființa la Moscova. La 8 august, CICR a primit o telegramă semnată de A.I. Vișinski, adjunct al comisarului pentru afacerile externe, document important deoarece preciza poziția U.R.S.S.: „Guvernul sovietic a informat deja, prin nota din 17 iulie a.c., guvernul Suediei, care reprezintă interesele U.R.S.S. în Germania, că Uniunea Sovietică consideră obligatorii pentru ea regulile de război care sunt expuse în cea de-a IV-a Convenție de la Haga din 18 octombrie 1907, privind legile și cutumele războiului terestru, cu condiția obligatorie

ca regulile sus-menționate să fie respectate în război de către Germania și aliații săi. Guvernul sovietic consimte la schimbul de informații privind prizonierii de război răniți și bolnavi, în ordinea prevăzută de dispozițiile articolului 14 din Convenția de la Geneva din 26 iulie 1929 referitoare la ameliorarea soartei răniților și bolnavilor din armatele în campanie... Guvernul sovietic atrage atenția asupra faptului că toate problemele principale ale regimului de captivitate sunt în întregime prevăzute în Anexa sus-menționată a Convenției de la Haga”.

Printr-o notă înaintată Berlinului la 9 august 1941, prin grija Legației Bulgariei, protectoare a intereselor germane în U.R.S.S., guvernul sovietic își preciza poziția față de totalitatea convențiilor:

„Guvernul sovietic va respecta, în timpul războiului care opune în prezent Uniunea Sovietică Germaniei, convențiile general cunoscute asupra dreptului de război și, în particular: 1. Convenția de la Haga din 18 octombrie 1907 asupra legilor și cutumelor războiului terestru; 2. Protocolul de la Geneva din 17 iulie 1925 privind interzicerea folosirii gazelor asfixiante, toxice sau a altora similare; 3. Convenția de la Geneva din 27 iulie 1929 privind ameliorarea soartei răniților și bolnavilor din armatele aflate în campanie.

aprecia la 25 februarie 1942, comandantul lagărelor, colonelul Ion Stănculescu. Situația s-a schimbat treptat din toamna 1941, în special după preluarea conducerii directe de către M.St.M., care a dispus numirea comandanților de lagăre dintre „ofițeri destoinici și cu un statut de serviciu bun”.

Paza prizonierilor era asigurată prin trupă concentrată, iar în afara lagărelor, la activitățile productive, de către detașamentele speciale constituite de regimente de infanterie. În iulie 1943, pentru lagăre fuseseră destinați 216 ofițeri, 197 subofițeri și 3 797 soldați, efective insuficiente, de unde și creșterea numărului celor evadați.

Prizonieri sovietici

La început, prizonierii sovietici au fost preluați de către efectivele operative ale marilor unități, care au improvizat și servicii de

aprovizionare și pază, ceea ce a constituit un impediment. Pentru remedierea situației, s-au constituit două lagăre de tranzit (nr. 12 și 44), care au asigurat primirea și escortarea prizonierilor în zona etapelor sau în cea interioară, precum și asigurarea hranei pe timpul transportului.

Pe măsură ce frontul se îndepărta de Nistru, prizonierii capturați de trupele române au fost vărsați în lagărele germane, de unde, la cererea părții române, erau aduși în țară.

În faza inițială condițiile de cazare au fost extrem de deficiente. Ofițerii au fost cazați în clădiri de zid, în camere cu paturi comune (în Lagărul nr. 1 Slobozia), iar trupa în barăci de scânduri, în paturi comune (simple sau suprapuse), având ca așternut rogojini sau paie.

Cea mai dificilă situație a fost în Lagărul 9 de la Crăciunești, unde s-au înregistrat multe decese (53 până la 15 noiembrie 1941).

La 25 februarie 1942, ministrul apărării naționale a convocat toți factorii responsabili, dispunând distribuirea unei cantități mai mari de efecte și grăbirea lucrărilor pentru îmbunătățirea cazării. Concomitent s-a hotărât înlocuirea din funcții și deferirea către Curțile marțiale a comandanților de lagăre suspecți de incorectitudini și neglijențe. Fără a considera problema complet rezolvată, ofițerii controlori ai M.St.M. apreciau în martie 1942 că situația cazării devenise acceptabilă. În iarna 1942/1943, alocățiile pentru lemnele de încălzit au fost echivalate cu acelea destinate militarilor români, iar până la 1 iunie 1943 suma cheltuită pentru amenajarea barăcilor s-a ridicat la 120 000 000 lei.

Mari dificultăți au fost întâmpinate inițial și în problema echipamentului, majoritatea prizonierilor având efectele de vară care s-au deteriorat rapid și nu au putut fi înlocuite la timp datorită

Guvernul sovietic consideră însă necesar să declare că, drept urmare a violării sistematice a convențiilor și tratatelor internaționale de către Germania lui Hitler, nu va respecta el însuși tratatele și convențiile menționate cu Germania, decât în măsura în care Germania însăși le va respecta”.

La 13 august 1941, Ambasada sovietică din Ankara l-a informat pe delegatul CICR din acest oraș despre înființarea, la Moscova, a Biroului central de informații pentru prizonierii de război, organizat pe lângă Comitetul Executiv al Uniunii Societăților de Cruce Roșie și Semilună Roșie din U.R.S.S. Acesta avea scopul de a strânge și pune la dispoziție toate informațiile despre prizonierii de război din armata roșie și din armatele inamice.

La 20 august 1941, delegatul CICR din Ankara a anunțat Geneva că transmisese la Moscova copia primei liste germane cu prizonieri sovietici. Era scrisă cu creionul în caractere cirilice, pe hârtie obișnuită și această listă a rămas și ultima!

La 28 august 1941, România a anunțat Geneva de intenția sa de a aplica Convenția de la Haga și de a întocmi liste de prizonieri sovietici. În schimb, ceilalți aliați ai Germaniei și, în special, Germania însăși, nu au luat niciodată poziție în această privință, cel puțin nu prin intermediul sau cu știința CICR.

La 26 august 1941, Biroul central de informații asupra prizonierilor de război din Moscova a

confirmat primirea telegramelor care anunțau trimțerea primei liste de prizonieri sovietici internați în Germania. El a informat pe delegatul CICR din Ankara că listele pe care urma să le întocmească urmau a fi scrise cu caractere latine și că prizonierii urmau să fie autorizați să transmită prin poștă familiilor carnete de informare despre capturarea lor.

Întârzierea biroului sovietic de informații de a duce la îndeplinire promisiunile făcute și amânarea expedierii primei liste, anunțată pentru data de 26 august 1941, a determinat autoritățile germane să aducă la cunoștință delegației CICR la Berlin intenția lor de a nu mai trimite alte liste, atâta vreme cât nu exista o reciprocitate reală din partea Moscovei...

Apelul prințesei Sturdza

La 6 octombrie 1941, România a trimis la Geneva 362 liste de prizonieri de război, iar altele conținând 2 131 nume de prizonieri sovietici erau în drum spre Legația României din Berna, pentru a fi transmise CICR. La 7 octombrie 1941, guvernul român a informat Geneva că, de comun acord cu Crucea Roșie Română, a dat dispozițiile necesare pentru ca prizonierilor sovietici să li se asigure un tratament bun și că se aștepta ca și guvernul

lipsurilor. De altfel, din cauza proastei organizări, nici necesarul armatei române nu a putut fi asigurat decât în proporție de 60%. Ca urmare, în noiembrie 1941, când lagărele au trecut la M. St. M., din cei 28 000 prizonieri doar 12 000 erau complet echipați. În vara lui 1942, datorită faptului că majoritatea prizo-

Trei fotografii selecționate din Fototeca Comitetului Internațional al Crucii Roșii: prizonieri sovietici din lagărul de la Crăciunești-Hunedoara pe un șantier de lucru

În p.7: coloană de prizonieri sovietici escortată de soldați români.

bocanci cu talpă de lemn și botfori. S-a ordonat, totodată, confecționarea a 100 000 seturi îmbrăcăminte (vestoane, pantaloni, bonete) și 120 000 seturi de mic echipament (cămăși și izmene), deși nevoi urgente erau și pentru trupele române. Pentru a proteja cât mai bine îmbrăcămintea prizonierilor,

nierilor sosiți de la Harkov și Kerci aveau echipamentul degradat, M.Ap.N. a hotărât fabricarea a

500 000 m postav și a 500 000 m pânză pentru completarea hainelor și confecționarea de opinci și

unele dintre întreprinderile în care aceștia lucrau au fost obligate să le asigure salopete.

sovietic să acorde același tratament prizonierilor români din U.R.S.S.

Guvernul român avertiza însă că trimerile de liste de prizonieri vor fi sistate, dacă nu se stabilea reciprocitatea. Drept urmare, colonelul divizionar Guillaume Favre, membru al CICR, a comunicat ministrului român la Berna, N.E. Lahovary, la 18 octombrie 1941, faptul că guvernul sovietic fusese informat asupra deciziei guvernului român; totodată, el a exprimat convingerea Genevei că, dacă autoritățile din țările aflate în război cu Rusia „ar fi dispuse să dea încă o dată un bun exemplu și să dovedească o dată în plus punctualitatea lor în transmiterea listelor de prizonieri de război, ar fi greu ca acest exemplu să nu fie urmat”. Crucea Roșie Română a anunțat Geneva că obținuse acordul guvernului său pentru a continua să trimită Agenției centrale pentru prizonieri de război date asupra celor aproape 60 000 de prizonieri sovietici internați în România. La 13 noiembrie 1941, un număr de 279 liste cu prizonieri sovietici au fost transmise de CICR lui Vinogradov, ambasadorul sovietic la Ankara, care a fost informat de faptul că acele liste erau ultimale pe care guvernul român era dispus să le furnizeze, fără reciprocitate, guvernului sovietic.

În preajma iernii anului 1941, a avut loc un important schimb de corespondență între Crucea Roșie Română și Geneva. Prințesa Irina Sturdza, președintă de onoare a Crucii Roșii Române, a

trimis, la 15 noiembrie 1941, o scrisoare urgentă lui Bonabes, conte de Rougé, secretar general al Ligii Societăților de Cruce Roșie: „... Noi avem în România și pe malul stâng al Nistrului aproximativ 60 000 (șaizeci de mii) de prizonieri ruși. Ei duc lipsă de îmbrăcăminte, de rufărie de corp și de încălțăminte. Iarna, timpurie în acest an, a înregistrat deja [o temperatură de] 12 grade sub zero [și] în curând vor apărea bolile contagioase, tifosul exantematic, enterita și dizenteria, ca urmare a lipsei de săpun, de încălzire și din cauza hranei.

România duce lipsă de materii prime din o mie și unu de motive, pe care ar fi de prisos să le explic aici. Cred că un apel lansat de CICR către republicile nord și sud-americane și către Imperiul britanic ar fi singurul mijloc de a salva numeroase vieți de prizonieri ruși. Atrag atenția dumneavoastră, în mod special, asupra faptului că nici guvernul român, nici Crucea Roșie [Română] nu știu nimic de soarta prizonierilor noștri din U.R.S.S. ...

Sper în acțiunea umanitară a Ligii [Societăților de Cruce Roșie] și a CICR pentru ajutorarea prizonierilor ruși internați în România, al căror număr va crește, deoarece Reich-ul urmează să încredințeze guvernului român prizonierii luați de armata sa pe frontul nostru...”

Dar aceste demersuri nu puteau da rezultate, deoarece trimiterea de colete și de ajutoare nu se

„La fel ca ostașii noștri”

Alocația de hrană stabilită inițial (22 lei), apoi 28 lei pe zi, când nu se efectuau activități productive, și 40 lei pe zi când se lucra, nu s-a dovedit suficientă, mai ales în situația în care unii comandanți au mai făcut și „economii”. Situația s-a remediat însă în februarie 1942, când Ministerul apărării naționale a hotărât ca prizonierii să fie hrăniți „la fel ca ostașii noștri”, drepturile de hrană fiind „la fel ca ale trupeii” din interior, adică 30 lei pe zi, întreaga alocație fiind cheltuită efectiv pentru hrană. Ca urmare, majoritatea ofițerilor controlori raportau că hrana prizonierilor era „cantitativ și calitativ bună”. Prin dispoziții superioare s-a stabilit ca prizonierii să primească cinci zile pe săptămână câte 700 grame pâine și la patru mese pe săptămână carne de cal. S-a asigurat chiar și supliment de hrană pentru cei debili. Din ianuarie 1943, deși

Uniunea Sovietică nu aderase la Convenția de la Geneva, Ministerul apărării naționale a ordonat ca alocația de hrană pentru prizonierii ofițeri să fie aceeași ca cea pentru elevii școlilor militare, adică 90 lei pe zi. În aprilie 1943, printr-o mai bună administrare a lagărelor, prizonierii bolnavi au putut primi un regim special prescris de medici, iar din luna următoare prizonierii ofițeri au primit două feluri de mâncare (la prânz și seara).

În toamna anului 1941, condițiile precare de cazare, lipsa apei potabile din unele lagăre (Crăciunești, în special), insuficiența echipamentului și a timpului acordat activităților de curățenie, deparazitare și spălare a rufelor au făcut ca starea igienico-sanitară a prizonierilor să nu fie corespunzătoare, apărând îmbolnăviri, cele mai frecvente cazuri fiind reumatismul, enterita, congestiile pulmonare, nefritele, afecțiunile cardiace, dizenteria, în unele situații chiar și tifosul exantematic.

În noiembrie 1941 s-a declanșat o adevărată „cruciadă” pentru prevenirea și combaterea epidemiilor, completându-se personalul sanitar și stocul de medicamente, repartizându-se trenuri-baie și cuptoare pentru curățenie și deparazitare. Prin măsurile luate, până în februarie 1942 a fost stinsă epidemia de tifos exantematic din lagărele de la Crăciunești, Bălți, Dornești și Bolgrad, iar în aprilie același an au fost înființate trei secții-spital pe lângă lagărele de la Vaslui, Tiraspol și Corbeni, în folosul bolnavilor de tuberculoză.

La mijlocul anului 1943, asistența medicală a prizonierilor era asigurată de 12 medici români, 66 medici evrei și 85 medici dintre prizonieri. Pentru prizonierii aflați la munci pe teritoriu, M.St.M. a înființat câte un detașament de legătură și control în fiecare județ, încadrat cu câte un medic și un sanitar, iar Ministerul sănătății a dispus ca medicii șefi ai serviciilor sanitare județene și de plasă să

putea face decât în urma unui acord sovieto-german. În plus, prin intrarea în război a Statelor Unite (17 decembrie 1941), CICR nu putea să procure ajutoarele necesare decât cu acordul aliaților occidentali, care impuneau, drept condiție, controlul distribuirii lor de către o delegație a Genevei. În luna decembrie 1941, CICR a decis să trimită în România un delegat, Edouard Zamboni, pentru a studia la fața locului toate problemele referitoare la ajutorarea prizonierilor de război și a interațiilor civili. Această tentativă a eșuat, deoarece guvernul român a cerut trimiterea concomitentă a unei delegații a CICR la Moscova, ceea ce nu a fost acceptat de guvernul sovietic.

În primăvara anului 1942, guvernul român, care până în acel moment trimisese la Geneva liste cuprinzând numele a 24 222 prizonieri sovietici, a rugat Comitetul Internațional al Crucii Roșii să întreprindă demersuri în vederea încheierii unei convenții între România și U.R.S.S. privind repatrierea, de o parte și de alta, a prizonierilor răniți și deveniți inapți pentru serviciul militar activ. Propunerea română a fost transmisă guvernului sovietic, la 1 aprilie 1942, dar nu s-a primit nici un răspuns. La 31 iulie 1942, guvernul român a propus CICR să transmită guvernului U.R.S.S. propunerea de a schimba o listă cu 1 018 nume de prizonieri. Din nou, guvernul sovietic nu a răspuns.

Pentru a stabili un contact direct cu CICR, Crucea Roșie Română a acreditat pe lângă instituția geneveză, în septembrie 1942, pe N. Petrescu Comnen, fost ministru de externe, fost ministru al României pe lângă Sfântul Scaun și apoi la Berna, stabilit la Florența, în Italia. Acesta a primit sarcina să se ocupe de soarta prizonierilor români, al căror număr era evaluat la circa 50 000-70 000, precum și de soarta cetățenilor români deportați în vara anului 1941 de forțele sovietice, la retragerea acestora din Basarabia și Bucovina de Nord.

„Aerul unor oameni sănătoși și bine hrăniți”

În noiembrie 1942, autoritățile sovietice au permis unui număr de prizonieri din țările Axei să trimită cărți poștale familiilor prin intermediul oficiilor poștale turcești. Între timp, guvernul român autorizase Geneva să transmită la Moscova toate listele cu prizonierii sovietici aflați în România, sub rezerva unui gest similar din partea Moscovei. Totodată, CICR fusese invitat să trimită pe unul dintre membrii săi în România, pentru a lua contact cu Crucea Roșie Română și pentru a vizita lagărele de prizonieri.

În mai 1943 a sosit în România o delegație a CICR formată din Edouard Chapuisat, membru al

viziteze și să acorde asistență sanitară prizonierilor aflați pe teritoriul circumscriptiilor lor.

Situația medicală a prizonierilor a fost serios influențată și de starea în care aceștia se aflau la sosirea în lagăre (mulți dintre ei deja bolnavi) și de acomodarea lor la clima din România (în special cei din zona cauca-

Edouard Chapuisat, în mai 1943, în timpul vizitelor pe care le-a efectuat în lagărele de prizonieri sovietici de la Corbeni...

ziană). Pentru aceștia din urmă, M.St.M. a dispus să fie utilizați la munci mai ușoare, asigurându-li-se și un supliment zilnic de hrană. Toate aceste măsuri au făcut ca

începând cu primăvara 1942 starea medicală a prizonierilor să înregistreze îmbunătățiri substanțiale. Cu toate acestea, până la 23 august 1944, au decedat 5 221 prizonieri

la 12 și o sinucidere. Circa 25% din prizonierii decedați au murit până la 1 februarie 1942.

Autoritățile române au încercat să vină în sprijinul prizonierilor,

sovietici, dintre care 55 ofițeri, 6 subofițeri, 5 159 trupă și o femeie. Cei mai mulți au murit în lagărele de la Budești (938), Vulcan (841), Vaslui (799) și Feldioara (738). Numărul deceselor determinate de accidente de muncă s-a ridicat la circa 40, prin împușcare în timpul evadărilor la 18, al împușcărilor din alte cauze

CICR, și David Traz, membru al Secretariatului aceluiași organism. Ei au rămas în România timp de 15 zile, vizitând câteva lagăre de prizonieri sovietici. În nota trimisă la Geneva în 27 mai au comunicat constatările lor în urma vizitării a șase lagăre și a unui spital pentru prizonierii de război.

Lagărul din Budești era alcătuit din 163 de barăci și adăpostea 11 200 prizonieri, dintre care doar 630 erau prezenți în ziua vizitei, restul fiind la muncă. Instalațiile erau multumitoare, iar infirmeria cuprindea mai multe barăci, fiind condusă de un medic român, ajutat de 6 medici sovietici prizonieri și 4 infirmiere. În lagăr exista o capelă deservită de un preot rus, adus din Kuban de armatele române. Prizonierii intelectuali erau cazați separat și lucrau în birourile lagărului. Fiecare prizonier primise hârtie să scrie familiilor, dar pușini făcuseră acest lucru, ei temându-se că scriind ar aduce prejudicii familiilor lor din țară.

Hrana era satisfăcătoare. În concluzie, cei doi delegați menționau: „De o manieră generală, prizonierii de război aveau aerul unor oameni sănătoși și bine hrăniți. Mai degrabă erau deficițar starea lor vestimentară. Dormitoarele sunt destul de primitive [paturi suprapuse din scânduri], dar par realmente suficiente, dacă se ține cont de faptul că acești prizonieri nu sunt mai bine instalați la ei acasă...”

Lagărul din Maia (Ilfov) adăpostea 408 ofițeri (din care 3 foști aviatori iugoslavi) și 40 de

ordonanțe, sub supravegherea unei gărzii alcătuite din 3 ofițeri, 2 subofițeri și 25 soldați români. Prizonierii erau cazați într-o casă rustică mare, împărțită în dormitoare, ofițerii superiori sovietici (maiori) dormind în camere mici cu două paturi. În lagăr exista o instalație de dușuri cu apă caldă și o infirmerie condusă de doi medici ruși, cazurile grave fiind trimise la spitalul din localitatea învecinată. Rația de hrană era aceea a elevilor români din școlile de ofițeri (90 lei pe zi). Ofițerii nu primeau soldă, dat fiind că nu exista nici un acord între guvernul român și guvernul sovietic, dar beneficiau de o alimentație bună și de 4 țigări pe zi. În rezumat, cei doi delegați ai CICR au considerat „satisfăcătoare” starea de sănătate și de nutriție a acestor prizonieri.

În Lagărul de la Corbeni se aflau internați 2 600 prizonieri, dintre care 1 111 erau prezenți în ziua vizitei. Prizonierii erau folosiți la reconstrucția satului Corbeni, distrus de o inundație în anul 1941. Lagărul era format din barăci mari foarte bine construite, cu 150-200 de locuri și beneficiind de încălzire și de lumină electrică. Instalațiile sanitare erau foarte curate și prizonierii beneficiau de apă caldă o dată pe săptămână. Infirmeria era condusă de 4 medici evrei și de 6 medici ruși. Delegația CICR menționa: „Prizonierii de război sunt bine îmbrăcați, au aerul unor oameni sănătoși și fiecare

punându-le la dispoziție cărți poștale pentru a scrie familiilor. Pentru cei din regiunile ocupate cărțile poștale au fost oferite de către M.St.M., iar pentru cei din Regiunea Națională de Cruce Roșie. Din cele peste 2 000 cărți poștale distribuite până la 1 iulie 1943, prizonierii au folosit doar circa 200, deoarece se temeau că-și vor expune familiile unor represalii din partea autorităților sovietice, la aflarea faptului că ei erau prizonieri valizi în România.

În fabrici, mine, pe ogoare...

În conformitate cu art. 27 al Convenției de la Geneva, M.St.M. a cerut autorităților economice cu profil agricol și industrial să suplinească lipsa mâinii de lucru prin folosirea prizonierilor.

În funcție de nevoi au fost organizate detașamente pentru munci agricole, exploatare fores-

tiere, carbonifere, lucrări edilitare, de drumuri, căi ferate, în industrie, la proprietari particulari etc., beneficiarii urmând a asigura, în afara plății pentru munca efectuată, condiții corespunzătoare de cazare, hrană și timp liber pentru curățenie, odihnă și activități religioase. Contractele încheiate între comandanții de lagăre și diverșii proprietari prevedeau că programul de lucru trebuie să fie corespunzător regiunii respective, prizonierii neputând fi folosiți la lucru peste program decât în cazuri excepționale (incendii, inundații etc.). În fiecare săptămână, miercuri și sâmbătă după-amiază, era rezervat timp pentru baie și spălătul rufelor, iar sărbătorile erau respectate ca și cetățenii din zona respectivă.

Numărul prizonierilor aflați la munci a oscilat, de regulă, în funcție de anotimp. Dacă în ianuarie 1943, lucrau 34 145 prizonieri, în septembrie același an numărul acestora crescuse la 50 098. În august 1944 lucrau

41 791 prizonieri, dintre care 28 092 efectuau munci agricole, 6 237 în întreprinderi industriale, 2 995 la exploatare forestiere și carbonifere, 1 928 la lucrări edilitare, 290 la căile ferate, 1 770 la dispoziția lagărelor și 479 la dispoziția armatei.

Încă din septembrie 1941, în baza aprobării date de Ion Antonescu, prizonierii de origine română din Basarabia și partea de nord a Bucovinei au fost eliberați. Începând din februarie 1942, la cererea guvernatorului Basarabiei, au fost eliberați și ceilalți prizonieri care își aveau domiciliul în aceste provincii, mai puțin evreii (440). În perioada următoare au fost eliberați și prizonierii-trupă din Transnistria, care aveau sub 15 ani sau peste 50 și care nu făcuseră parte din armata sovietică. Începând cu august 1942, au fost eliberați invalizii de război, inapții de muncă, bolnavii incurabili și cei care necesitau tratament îndelungat. Li s-au alăturat mai apoi prizonierii-ofițeri din Transnistria

are o pătură bună. Reprezentantul prizonierilor s-a arătat mulțumit de tratament".

Lagărul auxiliar de la Oești [Argeș] depindea de cel de la Corbeni și adăpostea 670 persoane. Instalațiile erau identice cu cele de la Corbeni. În cele două lagăre, prizonierii lucrau 8-9 ore pe zi la drumuri și beneficiau de repaus duminică. „Impresia generală pe care o dau aceste lagăre este excelentă. Ele se află, de altfel, sub supravegherea deosebită a autorităților, care se interesau de reconstrucția satului distrus..."

Lagărul de la Calcatova-Balca (Transnistria) avea un efectiv de 11 ofițeri, 2 subofițeri și 350 soldați (600, inclusiv cei care lucrau în regiune și nu reveneau în lagăr). Prizonierii erau cazați în clădirile unei foste fabrici, bine amenajate în dormitoare mari; dispunea de pături și încălzirea era satisfăcătoare. Hrana era bine preparată și ofițerii primeau un supliment de 250 grame de lapte pe zi și țigări. Prizonierii lucrau în agricultură, cu excepția ofițerilor care rămăneau în lagăr și care erau cazați în camere mici, de 2-3 paturi.

Lagărul de la Sucleia (Tiraspol), cu un efectiv de 126 persoane, era instalat într-o fostă cazarmă de grăniceri și avea dormitoare mari cu paturi suprapuse. Instalațiile lagărului erau asemănătoare celor din lagărele precedente, iar condițiile de viață erau identice.

Spitalul prizonierilor de război din Tiraspol se compunea din două pavilioane și era condus de 5 medici români, 3 medici ruși și 2 infirmiere rusoace prizoniere. Bolnavii (30 tuberculoși și 25 cu alte afecțiuni) erau mulțumii de tratament, dar se plâneau că hrana era insuficientă.

În finalul notei trimise de cei doi delegați la Geneva se arăta: „De o manieră generală impresia lăsată de vizitele de mai sus este satisfăcătoare, în special în ceea ce privește lagărul de la Corbeni".

Excepția României

Într-un memoriu înmănat la 26 mai 1943 delegației CICR aflate în România, guvernul român își punea speranța în obținerea din U.R.S.S., cu ajutorul Genevei, a datelor complete despre prizonierii români aflați acolo. Toate încercările CICR de a stabili, în 1943, un contact direct cu Uniunea Societăților de Cruce Roșie și Semilună Roșie din U.R.S.S. prin delegația sa de la Teheran au eșuat, iar speranțele într-o generalizare a schimburilor de corespondență, pe bază de reciprocitate, nu s-au putut îndeplini.

La cererea lui Vladimir de Steiger, delegatul Comisiei Mixte de Ajutorare a CICR și a Ligii Societăților de Cruce Roșie, și a lui Charles Kolb, delegatul CICR la București, cei doi au vizitat lagărele pentru prizonierii de război sovietici. În

și cei de origine germană, ultimii fiind predați Misiunii Militare Germane. Transporturile s-au făcut pe jos (pentru cei aflați la o depărtare de 60 km de domiciliu) și pe calea ferată pentru cei care locuiau mai departe. Ajunși la domiciliu, foști prizonieri trebuiau să se prezinte de două ori pe lună la postul de jandarmi sau poliție pentru viza biletului de eliberare.

Prin aplicarea acestor dispoziții, până la 1 martie 1944 au fost eliberați 6 070 prizonieri români

din Basarabia, 805 români din nordul Bucovinei, 1 979 români din Transnistria, 577 prizonieri sub 15 ani sau mai bătrâni de 50, alți 205 prizonieri de origine germană, 963 invalizi, bolnavi și inapți

oficiați de preoți care cunoșteau limba rusă. Prizonierilor aflați la munci li s-a permis să meargă (cei care doreau acest lucru) la slujbele ce se oficiau duminică în localitățile respective. M.St.M., Soci-

...și Sucleia

pentru munci și 693 de indivizi de la est de Bug.

O atenție deosebită a fost acordată asistenței religioase a prizonierilor, pentru nevoile lor, până la 1 iulie 1943, fiind construite capele în lagărele Budești, Feldioara, Vulcan și Calafat, apoi la Slobozia, Timișoara, Maia și Independența. Slujbele erau

decembrie 1943, ei au supravegheat predarea coletelor cu medicamente trimise de Aliați prizonierilor din Lagărul de la Calafat, calificat cu această ocazie drept „lagăr model“.

La rândul ei, Crucea Roșie Română a efectuat, prin personalul său calificat, numeroase vizite în lagărele de prizonieri, acordând ajutoare în îmbrăcăminte, rufărie și medicamente și distribuind cadouri de sărbători. Tot prin intermediul Crucii Roșii Române, pe toată durata războiului, prizonieri au ținut legătura prin poștă cu familiile lor.

Cu excepția, care trebuie să fie subliniată, a României și a Finlandei, statele beligerante participante la conflictul de pe frontul de răzărni nu au putut fi determinate să respecte dispozițiile prevăzute în convențiile internaționale, în ciuda eforturilor depuse de Geneva. Dacă Serviciul U.R.S.S., înființat la 1 septembrie 1941 în cadrul ACPRG, a avut o oarecare activitate, aceasta s-a datorat numai faptului că guvernul român a aprobat, pe toată durata participării României la războiul împotriva U.R.S.S., transmiterea la Geneva a informațiilor asupra prizonierilor de război sovietici internați în România. La sfârșitul lunii martie 1944, circa 78 000 de nume de prizonieri sovietici, din totalul celor 83 973 identificate, fuseseră comunicate autorităților specializate la Geneva, în timp ce numai câteva mii de nume fuseseră trimise de alte țări care se aflau în război cu U.R.S.S.

(respectiv 3 000 de la autoritățile finlandeze, 314 de la autoritățile italiene, 343 de la cele germane și 250 de la autoritățile ungare). În schimb, situația era diferită în ceea ce privește Serviciul român, creat în iunie 1941 în cadrul aceleiași ACPRG. Până la sfârșitul lunii martie 1944 fuseseră primite la Geneva peste 50 000 de cereri privind prizonierii români din Uniunea Sovietică, dar încercările CICR de a obține informații din partea U.R.S.S.-ului nu au dat rezultate. Până în primăvara anului 1944, Crucea Roșie Română nu primise decât 7 108 scrisori de la prizonierii români din Uniunea Sovietică, prin care fuseseră identificați doar 8 264 prizonieri, soarta celor mai mulți rămânând necunoscută chiar până în zilele noastre.

Nu este lipsit de interes, poate, să amintim aici faptul că majoritatea foștilor comandanți ai lagărelor de prizonieri sovietici, în frunte cu fostul guvernator al Basarabiei, generalul Constantin G. Voiculescu, au fost judecați de Tribunalul poporului, fiind acuzați de comiterea de „crime sălbatice“ împotriva celor internați. Ei au fost condamnați la ani grei de temniță, nu atât pentru tratamentul aplicat de ei prizonierilor de război, cât pentru pierderile de vieți omenești provocate în rândurile acestora de tifosul exantematic, circumstanță agravată și de mortalitatea ridicată înregistrată în rândul personalului militar și medical românesc al lagărelor. ■

(Va urma)

etea Națională de Cruce Roșie, Patriarhia Română și Nuntial apostolic în România au pus la dispoziția lagărelor icoane, cărți religioase etc.

Prizonierii care nu au respectat ordinele și regulamentele în vigoare au fost pedepsiți conform prevederilor Regulamentului Serviciului Interior al armatei române și ale altor dispoziții în vigoare, care stabileau cine avea dreptul să pedepsească, inclusiv „cu bătaia” și în ce condiții. Pedepsele corporale, care se aplicau și în armata română, erau efectuate în fața întregului efectiv, după citirea ordinului de zi și traducerea lui în limba rusă, iar pentru cei aflați la munci agricole în prezența ofițerului român controlor pe baza ordinului de zi emis de comandantul lagărului. Pentru a se limita cazurile de evadare s-a cerut ca vinovații să fie judecați în timp de 24 ore, iar cei găsiți vinovați de spionaj, sabotaj, terorism sau atacare a santinelelor să fie condamnați la moarte.

Execuțiile (puține) s-au făcut „pe lagăre și în prezența delegaților

de prizonieri de la diferite munci”. Una din aceste execuții a avut loc la 2 noiembrie 1942, când a fost împușcat un prizonier ce atacase santinela în timpul evadării.

Conform statisticilor întocmite, până la 31 iulie 1944 au evadat 3 331 prizonieri sovietici, dintre care 358 în 1941, 1 038 în 1942, 1 124 în 1943 și 814 în 1944. Cei prinși și-au motivat acțiunea lor de „dorința de a se înapoia la vetre” și „tratamentul neomenos” aplicat de proprietarii în folosul cărora lucrau.

Viața prizonierilor din aceste lagăre a putut fi cunoscută și de unele organisme internaționale interesate de această problemă. Astfel, în zilele de 1 și 2 iulie 1942, eminența sa Andrea Cassulo, Nuntial apostolic în România, a vizitat Lagărul nr. 5 Independența. A văzut dormitoare, baia, bucătăria, infirmeria și atelierul și a stat de vorbă cu prizonierii, cărora le-a împărțit țigări și câte o icoană a Maicii Domnului, rămânând „impresionat de felul cum sunt îngrijiți prizonierii”. La Vaslui, în Lagărul nr. 4, a vorbit

prizonierilor adunați în careu și, prin intermediul dr. Nicolae Smochină, le-a împărțit țigări și icoană. Vizita a continuat la spitalul de tuberculoși, în pavilionul invalizilor, unde a rămas „plăcut impresionat de curățenia localurilor și de modul cum sunt îngrijiți prizonierii bolnavi”. La înapoierea sa în București, prin intermediul maiorului Marin Alexandru, care îl însoțise în timpul vizitei, și-a exprimat mulțumirile sale către mareșalul Antonescu pentru „momentele care de înălțătoare ce le-a petrecut în mijlocul prizonierilor”.

La 5 iulie 1942, Andrea Cassulo a binecuvântat și pe prizonierii Lagărului nr. 5 Văleni, care, în majoritate, și-au exprimat dorința de a purta icoană asupra lor sau „să le așeze în dormitor ca simbol al încrederii și credinței lor crescând”. Mulți și-au exprimat „speranța că la înapoierea la vetrele lor vor avea biserică și casă de rugăciuni pentru ei și familiile lor”. O mare parte dintre prizonieri au rămas însă indiferenți. ■

(Va urma)

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

• BANCA NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI 1880-1995.

Editura Enciclopedică, București, 1995, 323 pp.: volumul, apărut în colecția „Biblioteca Bancii Naționale”, coordonată de prof. dr. Mugur Isărescu, reunește comunicările prezentate în cadrul simpozionului științific „Banca Națională a României – bancă centrală; tradiție și contemporaneitate”.

• Alexandru Odobescu – OPERE, vol. XIII (text stabilit, note și indice de Nadia Lovinescu, Rodica Biches, Filofteia Mihai).

Editura Academiei Române, București, 1996, 776 pp., 20 000 lei: corespondența cărturarului din intervalul 1892-1895.

• Georgeta Penelea-Filitti, Lia Brad-Chisacof – COMORILE UNEI ARHIVE. FONDURILE CONSTANTIN I. KARADJA.

Editura Demiurg, București, 1996, 296 pp., 3 700 lei: documente din arhiva diplomatului și bibliofilului Constantin I. Karadja (1889-1950), ce acoperă un interval de timp cuprins între secolul XIII și 1950, fiind redactate în 17 limbi.

• Ion Vulpe – ROMÂNII DE DINAINTE DE CRISTOS. UN POPOR, MAI MULTE PATRII (Cuvânt înainte de Hristu Cândroveanu).

Editura Fundației Culturale Aromâne „Dimândarea Părintească”, București, 1996, 336 pp.:

incursiuni în milenii de istorie românească, grupate în capitole precum: Retezat, Olimp dacilor, Sfinți daci în odăjdii creștine, Limba română, Arhivă inestimabilă, Trecutul continuu, Înconjurătorii de neam.

• Olga Cicanci – PRESA DE LIMBĂ GREACĂ DIN ROMÂNIA ÎN VEACUL AL XIX-LEA (Cuvânt înainte acad. Dan Berindei).

Editura Omonia, București, 1995, 192 pp., 5 500 lei: lucrarea pune la dispoziția specialiștilor un material informativ bogat și necunoscut până astăzi, fiind totodată o utilă introducere în subiect și pentru nespecialiști.

1947. VALUL COMUNIST

LOVEȘTE MINISTERUL DE EXTERNE

ANDREI CĂPUȘAN.

Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri, Vasile Boerescu, Alexandru Lahovary, Dimitrie A. Sturdza, Titu Maiorescu, Take Ionescu, I. Gh. Duca, Nicolae Titulescu, Grigore Gafencu. O listă, sumară, de nume ce au ilustrat activitatea Ministerului afacerilor străine, de la crearea sa în secolul trecut și până la ruptura produsă de înstaurarea regimului comunist în România. O instituție atât de importantă nu putea rămâne neatinsă. Pentru că, mai mult decât la o simplă schimbare de guvern sau chiar de regim – situație în care se presupune că liniile mari ale politicii externe rămân aceleași –, în anii 1945-1947 s-a schimbat însăși soarta României. Sub influența directă a Moscovei au înghețat relațiile noastre tradiționale cu Europa. Dar acest lucru nu era suficient. Comunismul a introdus și în domeniul activității de la Ministerul afacerilor externe conceptul dușmanului de clasă împotriva căruia trebuie luptat până la victoria finală, a luptei de clasă

ce se ascute ceas de ceas. În numele acestor principii, toți cei incoezi puteau fi eliminați. Iar diplomații români erau incoezi, pentru că realizau cât era de nefirească – în măsura în care reprezenta o ruptură cu tradițiile diplomației românești – noua orientare a politicii externe românești ce se situa în orbita Moscovei, orientare pusă în aplicare de proaspăta conducere a Ministerului afacerilor străine.

Mulți diplomați români aflați la post în străinătate, realizând ce se petrecea în țară, au refuzat să se mai întoarcă. A existat un plan sistematic de epurare, de îndepărtare a „personalului vechi”, cum era numit într-un document al noului regim. S-a ajuns, cum vom vedea, la situații limită, în care Ambasada română la Paris, de exemplu, funcționa cu doar trei funcționari.

Ne-am propus ca în paginile ce urmează să trecem în revistă câteva din metodele folosite pentru „comunizarea” aparatului Ministerului afacerilor străine.

Din aproape în aproape

La sfârșitul anului 1944 lucrau în Ministerul afacerilor străine 957 angajați, dintre care 279 erau diplomați și consuli. La începutul anului 1948, cea mai mare parte a acestora părăsiseră ministerul, în diverse formule.

Una dintre primele modificări structurale operate după instalarea guvernului dr. Petru Groza, la 6 martie 1945, a fost politizarea aparatului diplomatic. Până atunci, exista obligația regulamentară ca la intrarea în diplomatie, persoana respectivă să declare că nu era membră a nici unui partid politic.

La 8 martie 1946 a fost adoptată o nouă lege de organizare și funcționare a ministerului, pe baza căreia au fost angajați funcționari aparținând următoarelor formațiuni politice: partidul comunist – 13 persoane; Frontul plugarilor – 15 persoane; P.N.L. – 9 persoane; P.S.D. – 3 persoane; P.N.P. – 2 persoane. Împreună cu încă alte 6 persoane fără apartenență politică, erau primiți în minister la 30 aprilie 1946 48 oameni. Rămăseseră încă 91 posturi libere: 15 de ministru plenipotențiar și șef de misiune; 31 de consilier; 7 de secretar I; 8 de secretar II; 10 de secretar III și 20 de atașat. Până la 1 ianuarie 1947 s-au continuat angajările, majoritatea

celor 71 de noi funcționari fiind membri ai partidului comunist.

Trebuie să zăbovim puțin asupra subtilităților metodei folosite de comuniști pentru a lua sub control Ministerul afacerilor străine. Politica porților deschise pentru membrii de partid – capcană în care au căzut și reprezentanții partidelor democratice, acceptând politizarea aparatului diplomatic – constituia doar prima fază. Următoarea au reprezentat-o comprimările de personal și licențierile. Tabelele de personal păstrate în arhiva ministerului ne permit să stabilim că reprezentanții partidelor de opoziție care au intrat în minister în 1946, l-au părăsit în cel mult un an de zile, spre

deosebire de cea mai mare parte a membrilor partidului comunist sau a aliaților săi, care s-au instalat definitiv în diplomația românească.

A doua etapă au constituit-o, deci, reducerile masive de personal, efectuate în 1947 și 1948. Trecerea la a doua fază s-a putut face fără nici un fel de piedică după înlăturarea din fruntea ministerului, la 5 noiembrie 1947, a lui Gheorghe Tătărescu și venirea la conducerea sa a Anei Pauker. Destinele diplomației românești aveau să rămână pe mâinile ei și ale P.C.R. până la 28 ianuarie 1953.

Reducerea de personal erau justificate și prin situația economică grea a țării. Doar că, aproape invariabil, comprimările și licențierea personalului loveau pe diplomații de carieră, cei în care comuniștii nu aveau încredere și care în multe cazuri refuzau să facă jocul noii puteri. Au fost astfel îndepărtați din minister diplomați de certă valoare: Alexandru Crețianu (*Magazin istoric*, nr. 8/1996), Gheorghe și Radu Crutcescu, Gheorghe Barbul (*Magazin istoric*, nr. 9/1995), Raoul Bossy, Neagu Djuvara (*Magazin istoric*, nr. 8/1994), Radu Scarlat Arion, Grigore Niculescu-Buzești, Vespasian V. Pella (*Magazin istoric*, nr. 1/1997), Constantin Vișoianu (*Magazin istoric*, nr. 10/1993), pentru a da doar câteva nume din cele mai cunoscute.

La 24 mai 1947, în conformitate cu dispozițiile articolului 7 din Jurnalul Consiliului de Miniștri nr. 548, publicat în *Monitorul Oficial*, nr. 115, din 23 mai 1947, s-a luat următoarea decizie de către conducerea Ministerului Afacerilor străine: „Art. I. Se instituie o Comisiune care va aviza asupra reducerilor creditului cheltuielilor de personal înscris în bugetul anului 1947/1948 al Ministerului Afacerilor străine, cu 15%, compusă din domni: Noti Constantinide – ministru plenipotențiar; Mircea Babeș – ministru plenipotențiar; Vasile Paiu – referent titular”.

Passul următor s-a făcut la 12 august 1947, prin Decizia nr. 18 a Comisiei ministeriale pentru

redresarea economică și stabilizarea monetară, publicată în numărul din 13 august al *Monitorului Oficial*. La litera b) se preciza: „Ministerul Afacerilor străine va reduce numărul personalului bugetar din Administrația centrală la numărul personalului prevăzut în bugetul pe exercițiul 1938/1939”.

Dosarele de cadre

Protesta contra măsurii chiar șeful Diviziunii personalului din minister, diplomatul Noti Constantinide. La 21 august, el adresa conducerii ministerului un memoriu și un supliment de memoriu. Însista asupra consecințelor grave ale aplicării unei asemenea decizii, făcând apel inclusiv la argumente de ordin istoric. Bugetul pe anul 1938/1939 fusese cel mai redus din ultimii 15 ani de până la acea dată. Potrivit bugetului pe anul 1937/1938, ministerul putuse dispune de încă 96 persoane față de 1947. Ca urmare a reducerii drastice de personal în anul următor s-a „produs o considerabilă stagnare a lucrurilor, așa că un mare număr de dosare au rămas nelucrate sau întârziate, iar criza mondială izbucnită în acel an ne-a găsit fără material pregătit pentru a-i face față”. Noti Constantinide aprecia că urmau să fie licențiați 221 de salariați, o cifră cât se poate de impresionantă. Se adăuga și faptul că sediul ministerului fusese mutat de curând din Palatul Sturdza într-o clădire mai mare și mai spațioasă – actuala clădire a guvernului din Piața Victoriei – cu circa 600 camere, numărul personalului de serviciu crescând, față de 1938/1939, de la 35 persoane la 104. În plus, în timpul războiului și în anii ce au urmat încheierii lui se creaseră în cadrul ministerului noi servicii, devenite indispensabile (erau 16 asemenea servicii noi, cu 166 salariați). Din întreaga demonstrație rezultă foarte clar că reducerea de personal hotărâtă avea grave consecințe asupra bunei funcționări a aparatului diplomatic românesc. Evident însă, acțiunea lui Noti Constantinide nu a avut nici un fel de urmare practică.

Documentele păstrate în arhivă ne indică o altă direcție în care deja se acționa, pentru discreditarea persoanelor ce urmau să fie eliminate din minister. Interveneau și în acest caz interese meschine. Dar recunoaștem o altă trăsătură specifică a viitorului regim comunist: *dosarul de cadre*.

La 20 ianuarie 1948, însărcinatul cu afaceri al României la Roma, Vasile Șerban, întocmea un raport în care făcea următoarele aprecieri la adresa consilierului tehnic, profesorul Eugen Porn. „Prof. Porn este în Italia de vreo 30 ani și după declarația sa a fost delegat de dl. prof. Traian Săvulescu să reprezinte România la Asociația Internațională de Agricultură, pe lângă fosta Liga Națiunilor. În timpul nemților, el a stat ascuns în Legațiune, fiind evreu. Efectiv nu depune nici o activitate pentru Legațiune, titlul și funcția sa fiind onorifice. Totuși, predecesorii mei i-au aranjat numirea de consilier onorific și avantajele care decurg din aceasta: placa C.D. la mașină, țigări fără vamă etc. Politicește se pretinde democrat, dar chiar dacă ar fi adevărat, este complet inutil Legațiunii și faptul că a avut relații bune cu foștii diplomați români de aici pledează să renunțăm la serviciile lui [s.n.]”.

Îată cum arăta fișa – ce purta mențiunea „Strict secret” – făcută la 9 martie 1948 lui Alexandru Duiliu Zamfirescu, ministru plenipotențiar: „Născut la Roma, în 1892. Domiciliat în București, str. Pietății nr. 12. A intrat în diplomație în 1918. A fost făcut ministru în 1933. A fost ministru la Rio de Janeiro, Lisabona și Roma. Rechemat în octombrie 1940. Aici a avut legături cu Vișoianu. Are relații cu mareșalul Palatului, Negel. O duce prost din punct de vedere financiar. Este amantul doamnei Pencovici (soția ministrului plenipotențiar din Ministerul Afacerilor străine), care se află acum la Paris. Este superficial, monden, își dă aere de mare boier. Etealează păreri foarte democratice, dar printre prietenii declară că este pentru rezistență. Lăudăros, a declarat că va pleca înaintea celorlalți în străinătate”.

Pe baza unor asemenea rapoarte, alcătuite de „noii” diplomați, au fost rechemati în centrală mulți dintre cei aflați la post în străinătate. Unii dintre ei au refuzat să revină în țară. Alții au făcut-o. Ce îi aștepta aici?

În primul rând, cariera lor diplomatică lua sfârșit. Erau deferiți judecării unei Comisii de disciplină, instituită la 24 februarie 1948, conform Regulamentului nr. 14 pentru aplicarea Statutului funcționarilor publici. Respectiva comisie trebuia să îi judece pentru „abaterile” săvârșite pe timpul misiunii. Toți componenții Comisiei erau membri ai partidului comunist, „diplomați conștiincioși și nepătați”. În fața acestei comisii a ajuns și Vasile Stoica, ministru plenipotențiar, prins la 1 aprilie 1948 pe când încerca să plece clandestin din România. Despre rolul jucat de Vasile Stoica în complicatul proces al recunoașterii internaționale a actului de la 1 Decembrie 1918, dar și despre numeroasele sale misiuni în diferite capitale europene, revista *Magazin istoric* a scris, publicând multe documente inedite (nr. 12/1992, 11, 12/1994, 1, 10, 11/1995).

Ministru, cifreur și dactilografă

În a doua jumătate a anului 1947 au fost comprimate 428 posturi din Ministerul afacerilor străine. Printre cei îndepărtați se aflau: Nicolae Solacolu, Mircea Berindei, Alexandru Paleologu, Constantin Caradja, Oscar Walter Cisek, Paul I.D. Cernovodeanu, Radu Flondor, Radu Crutcescu, Mircea Babeș, Mihail Pencovici, Mihail Mitilineu, Noti Constantinide. Alte 86 persoane au fost transferate la alte ministere sau instituții.

La 31 iulie 1947 încetase și angajarea funcționarilor dumiști la diferite misiuni din străinătate. Între cele 17 persoane vizate se număra și turcologul Aurel Decei. În cazul diplomaților rechemati în centrală și care au refuzat să revină în țară, s-a ajuns la destituiri. Au fost, în anul bugetar 1947-1948, 18 asemenea cazuri. Între cei afectați, întâlnim numele lui Neagu Dju-

vara, Barbu Zevedei, Mircea Metes. Tot de atunci datează și introducerea terminologiei de „funcționari noi” și „funcționari vechi”. În 1948 mai existau doar 32 de „funcționari vechi” în centrala ministerului și 10 la diferite misiuni. Între cei din urmă, doar doi miniștri plenipotențieri: Ion Raiciu la Varșovia și Radu Ruscescu la Stockholm.

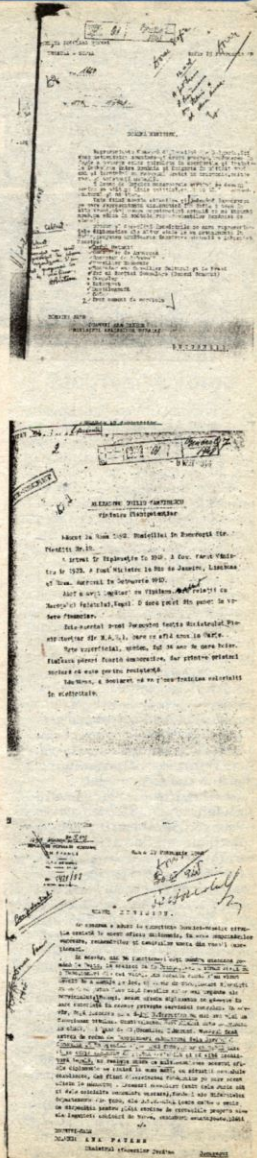
Dacă tragem linie și adunăm, rezultă că 549 persoane fuseseră îndepărtate în 1947 din Ministerul afacerilor străine. Măsura afectase atât centrala, cât și diferitele misiuni din străinătate. În locul unui corp diplomatic de tradiție și valoare se aduseseră oameni cel mai adesea mediocri, cu o slabă pregătire intelectuală și profesională, dar cu „dosar bun”.

Vom da, în final, doar două exemple pentru a ilustra situația grea în care se găseau misiunile din străinătate.

La 17 februarie 1948, reprezentantul României în capitala Franței, celebrul matematician Simion Stoilov, îi scria Anei Pauker: „Am onoare a aduce la cunoștința Domniei-voastre situația creată la acest oficiu diplomatic, în urma comprimărilor bugetare, rechemării și demisiilor unora din vechii funcționari”. În continuare, Simion Stoilov îi arăta ministrului că din 36 funcționari, rămăseseră doar cu 31. „Subsemnatul, însărcinat cu afaceri a.i. în momentul de față, în afară de preocupările diplomatice, fac funcția de secretar de legăție, cifreur și din când în când și dactilografă, preocupări birocratice, care îmi absorb tot timpul necesar muncii politice”.

Nici situația Legăției române din Sofia nu era mai strălucită, judecând după cele înfățișate de ministrul plenipotențiar, dr. Ștefan Cleja. El solicita o încadrare cu minimum 10 persoane, pentru a putea face față sarcinilor. La Consulatul nostru din Ruse exista un singur funcționar, arhivarul.

Putem afirma deci că procesul de epurare a corpului diplomatic românesc în intervalul 1946-1948 — cu toate condițiile economice invocate — a fost în principal politic. ■

FEBRUARIE
1947

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică mărunță

- Rectorul Universității București, prof. Al. Rosetti, este invitat să conferențieze la Collège de France, din Paris, despre Structura limbii române.

- Teatrul Poporului întreprinde un turneu de spectacole cu piesa Sluga la doi stăpâni, de Carlo Goldoni, în fabricile bucureștene Bragadiru, Wolf, Tesătoriile reunite, Anghelescu.

- Grav accident de cale ferată în stația Segarcea, soldat cu 20 morți și 40 răniți.

- Se eliberează cartele pentru fumători, la prețul de 5 000 lei bucată.

- Se acordă personalitate juridică Asociației Științifice „Muzeul româno-rus”, având următoarea comisie de conducere: C. Daicoviciu – președinte; general V. Dombrovski, A. Ojetea, Emil Petrovici – vicepreședinți; T. Stoianovici – secretar.

- K.H. Zambaccian donează statului român, la 22 februarie, colecția sa de tablouri. „Donația colecționarului de artă și iubitorului de frumos care este d. Zambaccian – scrie Scânteia – constituie un eveniment important pentru arta plastică românească, știut fiind că d-sa posedă una dintre cele mai bogate colecții de pictură din țară. D-sa donează, în același timp, statului și imobilul care adăpostește colecția.”

- A fost prinsă o bandă de hoți de mașini de scris și de calculat, pe care le furau din instituții publice și particulare. Furturile erau comise între orele 14.00 și 16.00, când personalul din aceste birouri era în pauză.

- Noi apariții în Editura de Stat: T. Arghezi, Versuri alese; Silavian Iosifescu, Oameni și cârji; D. Corbea, Singura cale (roman);

În centrul atenției presei bucureștene din această lună februarie 1947 se află un eveniment politic deosebit de important pentru destinele României postbelice: semnarea de către țara noastră a Tratatului de pace cu puterile aliate și asociate, în urma Conferinței de pace de la Paris (*Magazin istoric*, nr. 1, 2/1987, 1-6/1995, 7-9/1996).

Luni 3 februarie, la ora 4 dimineața, pleacă cu trenul la Paris delegația care este împuternicită să semneze, în numele guvernului român, Tratatul de pace. Este alcătuită din: Gh. Tătărescu, vicepreședintele Consiliului de Miniștri și ministru de externe, Lucrețiu Pătrășcanu, ministrul justiției, Ștefan Voitec, ministrul educației naționale, general D. Dămăceanu, ministru subsecretar de stat la Ministerul de război.

Delegația este însoțită de miniștrii plenipotențieri Edmond Ciuntu și Eugen Filotti.

Înainte plecării, Gh. Tătărescu face o declarație reprezentanților presei, din care reținem: „El [Tratatul de pace] lichidează un război în care, pentru prima oară în decursul acestei istorii, România este învinsă. El lichidează un război purtat împotriva intereselor și simțămintelor țării și ale cărui urmări – fără actul de la 23 august 1944 – ar fi putut să primejduiască însăși existența statului. El lichidează un război pierdut. De aceea el cuprinde și câteva clauze foarte grele, și câteva clauze injuste de grele”.

Tratatul, subliniază Gh. Tătărescu, prevede și „clauza istorică care anulează dictatul de la Viena și confirmă hotărârile Transilvaniei”.

La 10 februarie, orele 15.00, în Sala Orologiului din Palatul Quai L'd'Orsay, sediul Ministerului de externe francez, începe ceremonia semnării Tratatelor de pace cu Italia, România, Bulgaria, Ungaria și Finlanda.

La ora 16.12 (ora Bucureștilor) documentul este semnat de reprezentanții U.R.S.S., Angliei, S.U.A., Australiei, Bielorusiei, Canadei, Cehoslovaciei, Indiei, Noii Zeelande, Ucrainei, Africii de Sud și României.

Într-un mesaj adresat poporului român cu acest prilej, E. Bevin, ministrul afacerilor străine al Marii Britanii, arată: „Țin să vă spun că poporul britanic se bucură de semnarea tratatului de pace cu țara voastră. Acum, lucrând împreună, în prietenie cu vecinii voștri, cât și cu celelalte națiuni de pe glob, puteți da ajutor la promovarea acelui fel de viață mai deplin și mai stabil pentru toți, care este adevărata bază a unei păci durabile”.

Constantin Mille,
avocat
de Adevărul
la două
decenii
de la
moartea sa

Un așteptat
eveniment
monden:
Balul presei

Referindu-se la acele prevederi ale Tratatului care impun României, ca și celorlalte patru state semnatare considerate „satelite” ale Germaniei, condiții grele, *Liberalul*, organul P.N.L.-C.I.C. Brătianu scrie la 12 februarie: „Nu se poate contesta că o mare nedumerire a cuprins opinia publică din aceste țări, care se întreabă, cu drept cuvânt, cum de nu s-a ținut seamă de sacrificiile consimțite, suferințele îndurate, jertfele de sânge și de bunuri aduse pentru triumful justiției, libertății și omeniei, la alcătuirea tratatelor?”

La rândul său *Dreptatea*, organul P.N.T.-I. Maniu, după ce notează, la 13 februarie, că „recunoaștem unanim că Tratatul este greu”, continuă: „Clauzele defavorabile le vom împlini cu tristețe și cu exaltitate, clauzele favorabile le vom îmbrățișa cu entuziasm și le vom ridica la rangul de religie. Să ne avântăm în desăvârșire la maximum a ceea ce ne este favorabil și astfel să încercăm să găsim compensație pentru ceea ce ne nedreptățește”.

Continuă acțiunile de ajutorare a populației afectate de secetă din regiunile Moldovei. Semnificative sunt, între altele, contribuțiile străinilor la această operă umanitară.

Astfel, la 7 februarie, ziarele anunță că în comuna Trifești, jud. Iași, au sosit 3 avioane cu ajutoare pentru 300 de copii, colectate de membrii Ambasadei U.R.S.S. din București.

Din S.U.A., anunță *Adevărul* din 18 februarie, sunt așteptate să sosească „28 de avioane încărcate fiecare cu câte două tone de alimente pentru România”.

La Paris, consemnează *România liberă* din 1 februarie, „s-a format un comitet de români și francezi în scopul ajutorării regiunilor secetoase”.

În sprijinul celor afectați de secetă activează și Comitetul de Ajutorare a Regiunilor Secetoase (CARS) care până la 31 ianuarie 1947 înființase „610 cantine, unde se servea zilnic 569 000 mese calde”, notează același ziar. De asemenea CARS-ul a trimis alimente în valoare de 11 milioane lei în ținuturile calamitate.

Cum arată Moldova în acest început de 1947? „Nimic nu mi se pare mai impresionant în Moldova de astăzi - scrie Costin Murgescu, redactor șef al ziarului *România liberă* din 14 februarie - decât imaginea de neuitat pe care ți-o lasă satele, oamenii, drumurile, casele, spitalele, felul de a gândi al multora: impresia unei imense cangrene care a moccit timp îndelungat și pe care condițiile excepționale din acești ani au spart cu violență, proiectând afară puroiul”.

Cronica mărunță

Mihai Beniuc, Un om așteptă răsăritul (versuri), L. Tolstoi, Povestiri pentru copii, Virgil Gheorghiu, Inițiere muzicală.

● Pictorul Iser, cu ocazia împlinirii a 40 ani de activitate, este distins cu „Meritul cultural”, în gradul de ofițer.

● P.S. dr. Antim Nica este numit episcop al românilor din America.

● Trece la cele vesnice, la Paris, Elena Văcărescu (vezi și pp. 55-59 ale acestui număr). „Prin întreaga ei activitate - scrie Jurnalul de dimineață - a adus uriașe servicii țării. Ca poetă a contribuit cu mult la cunoașterea României peste hotare. La Liga Națiunilor și în toate forurile în care a fost chemată să colaboreze a adus odată cu marele prestigiu cucerit o permanentă și caldă iubire de patrie. În lungul șir de ani cât a locuit la Paris a înfățișat neîntreput și a susținut cu dăruire și abilitate cauza românească. Tara îi va păstra o bună amintire și neștersă recunoștință”.

● Monitorul Oficial publică un jurnal al Consiliului de Miniștri, prin care obiectele provenind din averea mobilă a fostului președinte al Consiliului de Miniștri, Ion Antonescu, trecute în patrimoniul statului, se atribuie în folosință președinției Consiliului de Miniștri.

● Drapelul. Oficiul P.N.L.-Tătărescu: „În ultimii ani, nici într-o iarnă Capitala țării nu s-a găsit în halul în care se află astăzi, fiindcă niciodată la instituțiile în sarcina cărora cădea răspunderea curățeniei și salubrității orașului n-a fost atâta nepricepere și atâta indolență”.

● Se stinge din viață Iuliu Moisil (1859-1947), membru de

Generalul
D. Dămăceanu
semnând
Tratatul de pace
de la Paris

Cronică mărunță

onoare al Academiei Române, intelectual născut evocat de Dreptatea: „Înzestrat cu cunoștințe multiple, iubitor al trecutului din care învia fapte și oameni spre a lumina cu figura lor prezentul și viitorul, neobosit cercetător și rob al scrisului, Iuliu Moisiș a adăugat noi domenii tezaurului național din care cercetătorii vor avea ce să extragă multă vreme.

Viața și opera sa au depășit granițele strimte ale Țării Născutului, prinzând rădăcini adânci în țara întregului neam românesc, alături de ceilalți mari luminați pe care i-a dat: G. Coșbuc, Liviu Rebreanu, Andrei Mureșanu.

● Frig în spitale, scrie Semanalul. „Ele nu pot fi închise fiindcă bolnavii nu se fac sănătoși sub zero grade. Unii din ei zece de luni în spitale, alții sunt internați pentru intervenții, tratamente etc. Or, din cauza frigului, în spitale nu se mai pot face intervenții chirurgicale.

Ni se spune că ieri la spitalul Colentina toate operațiile au trebuit să fie amânate din lipsă de combustibil. Nu știm, dar e posibil ca printre intervențiile chirurgicale programate să fi fost unele foarte urgente. Și iarăși e posibil ca unii din cei ce n-au fost operați la timp să fi sucombat.”

● Papă-lapte. „O recentă statistică – scrie tot Semnalul – ne informează că nevoile de lapte ale Capitalei se ridică la 300.000 litri zilnic iarnă și 80.000 litri vara.

Față de vechea statistică, cea nouă marchează un spor datorit, probabil, atâtor papă-lapte care cred că pot rezolva problema de alimentare cu statistici și cifre comparative. De aceea nu interesează cât lapte se poate consuma

Ziarul *Liberalul* împlinește un an de apariție. Cu acest prilej, în numărul său festiv din 9 februarie, publică câteva microportrete ale redactorilor și principalilor săi colaboratori. Să reținem și noi câteva.

„Ion Zurescu este femeia la toate a gazetei. Scrie orice și ori când. Adversarii principali, judecătorii de instrucție care se ocupă foarte mult de el în calitate de redactor responsabil.

Ariel, zis și Sihastrul Daniel, are 2,10 m, dar nu este un om mare. Deși n-are decât 27 ani este contemporan cu Miron Costin și Ion Vodă cel Cumplit. Din când în când aterizează și în lumea noastră, pentru a polemiza cu d. Gheorghe Călinescu. Atunci nu mai scrie cu pana de gâscă, ci la mașină și semnează D.A. Lăzărescu.

I. Dima este pseudonimul unui personaj bine cunoscut de zarzavagii și de controlorii de speculă.

D-ra Chaies refuză să semneze din modestie și pentru a nu o afla guvernul.

Faptele diverse și bonul de pâine (atunci când se dă) sunt anunțate de un vechi și devotat profesionist, care din discreție refuză să spună cum îl cheamă.”

Răspunzând unor incriminări din *Scânteia*, care-l consideră „de dreapta”, Șerban Cioculescu scrie în *Dreptatea* din 9 februarie: „În ce mă privește, am fost totdeauna un «om de stânga», dacă prin acest cuvânt se înțelege preconizarea practică integrală a democrației și privirea liniștită asupra reformelor sociale cele mai echitabile pentru toate clasele producătoare. În tinerețe am pus semnătura mea pe toate manifestele de protestare, când comuniștii erau scoși în afara de lege.

M-am alăturat Partidului Național-Țărănesc în primăvara anului 1928 și i-am rămas credincios pentru că am recunoscut și recunosc întrânsul singurul factor politic de democratizare a țării, alternativ mințită atât de partidele de dreapta, cât și de cele de stânga.

Comuniștii – continuă Ș. Cioculescu – mi-au fost simpatici când erau prizonieri, dar au încetat să-mi placă din momentul în care s-au preschimbât în prizonitori. Este clar?”

Dintr-o scrisoare a lui Constantin Argetoianu, în care prezintă programul formațiunii politice pe care a înființat-o la începutul anului, Uniunea Națională Muncă și Refacere (UNMR):

„Nu suntem un partid, dacă prin partid se înțelege lupta pentru triumful unei ideologii politice sau sociale, ori ideea unei concurențe bazată pe ambițiuni personale sau pe pretenții așa-zise istorice. Ideea

La
curățatul
zăpezii

de luptă unul împotriva altuia, împotriva oricui, este exclusă din programul nostru. Nu suntem o grupare de luptă, ci o grupare de muncă.

Nu vom ezita să aprobăm și să susținem soluțiile cele mai bune, chiar dacă vor fi propuse de adversarii noștri – căci din nefericire, cu toate silințele de a evita conflictele sterile, vom întâlni și contradictorii – și nu vom ezita, de asemenea, a critica și a căuta să îndreptăm soluțiile greșite, chiar când vor fi propuse de prietenii noștri“.

Să consemnăm și câteva știri din viața internațională, din această lună februarie din urmă cu cinci decenii: Winston Churchill face progrese considerabile în redactarea memoriilor sale de război, a căror publicare a contractat-o, pentru 250 000 lire sterline, cu revistele americane *Time*, *Life* și *Fortune* • În Franța, peste un milion de salariați se află în grevă • Trygve Lie, secretarul general al O.N.U., declară că „posibilitatea unui nou război implicând marile puteri trebuie să fie exclusă. Ea nu poate fi decât visul unui om nebun“ • Familia regală a Marii Britanii vizitează Uniunea Sud-Africană • La Roma se formează un nou guvern, prezidat de A. de Gaspari • Criza mare de locuințe în Danemarca provoacă îmbulzeală la... închisori: peste 2 000 de condamnați își așteaptă rândul la celule • În alegerile municipale din Rio de Janeiro (Brazilia) comuniștii obțin cele mai multe mandate • La Washington, Camera Reprezentanților aprobă cu 285 voturi pentru și 121 contra un amendament la Constituție, potrivit căruia același președinte al S.U.A. nu va putea fi ales pentru mai mult de două mandate.

In încheierea acestei rubrici, câteva considerații despre cultură ale lui Ovid Densusianu (1873-1938), reproduse de *Semnalul* din 2 februarie: „Când zic cultură generală, înțeleg cultura modernă, de spirit veșnic vii, sprintene, doritoare de schimbări după mersul vremii, de inițiative care să mobilizeze energiile în toate direcțiile. La noi se întâmplă să vezi mai mult cultura arhaică, sau dacă se apropie de cea modernă e prea unilaterală, numai cu unele scăpări, intenții, aproximații.

Avem și ciudate iluzionări – continuă Densusianu: se confundă de obicei cultura cu capitele de buget. Ce folosesc însă fondurile oficialității date instituțiilor, societăților etc., când lipsește ceea ce alimentează de fapt cultura – când lipsește sufletul?

Cultura unui popor nu este tipărită numai în cărți, ci sensul culturii se poate citi pe strădă, în gesturi, în vorbe, în atitudini, până și pe biletele de tramvai“.

Rubrică de Ioan LĂCUSTĂ

Cronică mărunță

în Capitală, ci unde s-ar putea găsi, cel puțin pentru copii“.

● Comerț... nou. „Întreaga structură a comerțului – notează Argus – are astăzi cu desăvârșire altă înfățișare. Mărfurile nu se mai vând la lumina zilei, Rafturile sunt în majoritatea cazurilor goale. Mici cantități de mărfuri pitite pe sub tejgheta sau în cuitele rafturilor la care nu poți ajunge decât cu scara așteaptă numai pe clienți cunoscuți care, de obicei, nu se tocmesc.

De altfel, și cumpărătorii știu că nu pot obține nimic, dacă fac vreo obiecțiune asupra prețului sau calității“.

● Circulație. „De când termometrul s-a urcat deasupra lui zero grade – constată *Timpul* – circulația în Capitală a devenit mai dificilă decât exercițiile la care au fost supuși americanii când se pregăteau de debarcare.

Se fac salturi. Se caută câte o urmă de sloi întârziat pe sub ape. Ca să se poată traversa locurile care au transformat Capitala într-o Veneție de caricatură. Se face, în sfârșit, coadă și la trecerea străzilor. Încă astă coadă mai lipsește“.

● Emil D. Fagure, despre Constantin Mille, evocat în Adevărul, la 20 ani de la stingerea sa din viață: „După Costache Rosetti și Gheorghe Panu, Mille a fost la noi, necontestat, comentatorul care a știut a trezi mai mult interesul multimei pentru viața publică, adică omul fatalmente cel mai incomod pentru cărmuitorii acestei vieți.

Perseverența și tenacitatea erau la Mille măduvă din măduva credinței sale democratice și a îndărătniciei sale intransigente“.

Problemele cercetărilor arheologice și istorice românești au intrat în sfera preocupărilor mele, odată cu înființarea Secției de științe și cultură a C.C. al P.M.R. (februarie 1955). Așa cum am arătat în „introducerea” la documentul semnat de C. Daicoviciu, A. Oțetea și B. Cămpina, și publicat în nr. 2/1996 al revistei *Magazin istoric*, la instalarea mea ca șef al secției respective, Gheorghiu-Dej și Gh. Apostol au formulat critici aspre despre activitatea lui M. Roller și L. Răutu, între care „monopolul și dictatul lui Roller” în domeniul istoriei și prezentarea, tot timpul, „în postura de istoric al partidului”.

Deoarece acumulasem oarecare experiență în activitatea politică, observațiile liderilor partidului le-am reținut și am priceput semnificația lor practică, în momentul când mi s-a precizat că noua secție este subordonată direct primului secretar al Comitetului Central, astfel că șeful secției prezintă problemele și consultă *numai* pe primul secretar, pe președintele Consiliului de Miniștri și președintele Prezidiului Marii Adunări Naționale, singurele persoane care mă vor chema, vor stabili sarcinile, vor da aprobările etc. Gheorghiu-Dej mi-a atras atenția să evit orice discuții și consultări

cu L. Răutu și M. Roller, dar să mă „sfătuiesc” asupra tuturor problemelor cu președintele Academiei, Traian Săvulescu și cu miniștrii Ilie Murgulescu (învățământ), Constanța Crăciun (cultură) și Voinea Marinescu (sănătate), iar cele stabilite să le supun aprobării primului secretar al partidului.

În acea vreme, dl. Țugui era șeful acestei Secții, care avea directă legătură cu prim-secretarul C.C. al partidului, Gh. Apostol, și cu primul-ministru, Gh. Gheorghiu-Dej.

Din perioada când a lucrat în cadrul amintitei Secții, dl. Țugui prezintă acum cititorilor noștri un alt moment din confruntările ideologice în domeniul istoriografiei din anii când se încerca o revenire spre calea adevărului și în cercetarea istorică. Era un proces dificil, având în vedere fetișurile dictaturii ideologice a

partidului unic, practicile dogmatice și totalitariste, mentalitățile care se confruntau.

În 1948, după cum se știe, a avut loc reorganizarea Academiei Române (*Magazin istoric*, nr. 2/1992). Au fost înlăturate aproape o sută de personalități ale vieții cultural-științifice, fără nici o justificare valorică sau științifică, ci doar pe criteriile dictaturii proletarietului supervizate de consilierii sovietici.

În iunie-iulie 1955 au avut loc noi alegeri pentru plenul academic. S-a încercat atunci repararea unora dintre nedreptățile săvârșite în 1948, fără însă a se izbuti.

Însemnările d-lui Pavel Țugui ne introduc în culisele acelor confruntări și zbateri din urmă cu peste patru decenii.

Prof. dr. PAVEL ȚUGUI

APRILIE 1955. „REPRIMIRI” ȘI ALEGERI LA ACADEMIE

comisie, felul cum s-au desfășurat alegerile și rezultatele lor concrete, inclusiv erorile perpetuate de biroul Consiliului de Miniștri în ce privește propunerile făcute de reprimire în Academie a unor personalități de prim rang în știința și cultura românească.

Neînțelegerile între membrii comisiei ad-hoc au răbufnit când Traian Săvulescu a spus că *Ion Nistor* este întemnițat pentru motive ce nu le cunoaște. I. Chișinevski a deschis un dosar și a arătat că istoricul a fost membru marcant al P.N.L., a susținut dictatura regală, iar în timpul lui Antonescu a publicat „articole antisovietice” și a ținut conferințe „profasciste” la Viena și Berlin. Eu am prezentat cărțile lui Nistor despre istoria Bucovinei și am amintit că a manifestat „opozitie” hotărâtă față de mișcarea legionară și cizistă.

Acad. Tr. Săvulescu a ridicat, apoi, două chestiuni de principiu: a) „ca membru de partid” – a declarat președintele Academiei – consideră „greșită și profund dăunătoare” identificarea foștilor demnitari în guvernele liberale, țărăniste, Goga-Cuza și ale Frontului Renașterii Naționale, cu foștii membri în guvernele legionaro-antonesciene, aducând argumente din „legislația internațională” și „națională”; b) consideră abuzivă și periculoasă calificarea de „antisovietic” a unui intelectual care, în articole și conferințe, s-a referit la chestiuni istorice privind relațiile cu Rusia și, apoi, cu Uniunea Sovietică. A adăugat că poate da exemple de intelectuali de prestigiu, liberi și în plină activitate, care au publicat sau vorbit contra Uniunii Sovietice în anii 1940-1943. Președintele Academiei a considerat că I. Nistor este pe nedrept întemnițat și în aceeași situație se află și *Victor Slăvescu*, profesorul C.C. Giurescu și alți foști membri în guvernele regelui Carol II.

În intervenția sa, Gh. Apostol a apreciat problemele ridicate de Tr. Săvulescu „extrem de importante” și a propus ca situația celor trei profesori și a „altora arestați pentru că au susținut dictatura regală” să o prezinte *personal* „membrii biroului Consiliului de Miniștri, de față cu tovarășul Săvulescu”. După aceea, mi-a cerut să redactez o *Notă* despre acest episod al discuțiilor și să anexeze date despre activitatea politică și științifică a lui I. Nistor, V. Slăvescu și Const. C. Giurescu, dosar ce a fost discutat, mai târziu, la conducerea guvernului. În vara lui 1955, primul secretar al C.C. al P.M.R. mi-a spus că guvernul a decis să fie eliberați din închisori mai mulți oameni politici, inclusiv I. Nistor, V. Slăvescu, C.C. Giurescu (*Magazin istoric*, nr. 6/1992).

Discuții în contradictoriu s-au purtat și în jurul persoanelor istoricilor *Ioan Lupas* și *Silviu Dragomir*, de curând „eliberați” din detenție, justiția stabilind „nevinovăția” lor. I. Chișinevski s-a opus categoric reprimirii lor în Academie, pe motiv că au fost miniștri în guvernul Goga-Cuza, dar ceilalți membri ai comisiei au decis ca istoricii ardeleni să fie trecuți pe „*Lista de reprimiri în Academia R.P.R.*”. Pe aceeași „*Listă de reprimiri*” a fost trecut și profesorul *N. Bănescu* (*Magazin istoric*, nr. 9, 10/1996), fost membru titular al Academiei Române. Dintre membrii corespondenți istorici excluși în 1948 au fost propuși să fie reprimiți *Ștefan Bezdechi*, *George Fotino*, *Vasile Grecu*, urmând ca Preziidiul Academiei să completeze datele despre activitatea științifică „din ultimul deceniu” a istoricilor *Romulus Cândea*, *Virgil Drăghiceanu*, *Scarlăt Lambrino*, *T. Sauciuc-Săveanu* și *Ștefan Metes*. Membrii comisiei n-au recomandat reprimirea în Academie a profesorului *P.P. Panaitescu*, în acel moment cercetător principal la Institutul de istorie al Academiei.

Urmarea confruntărilor politice dintre Gh. Apostol și I. Chișinevski, în cadrul comisiei amintite, nu s-a lăsat așteptată. La 15 aprilie 1955, Miron Constantinescu, vicepreședinte al guvernului, a preluat de la I. Chișinevski îndrumarea și conducerea pe linie de stat a domeniilor științei, învățământului și culturii.

Când, în luna mai 1955, au început discuțiile în Secțiile și la Preziidiul Academiei, foruri în care acad. M. Roller era membru activ cu drepturi conferite de Statutul academic, n-au întârziat să răbufnească intrigile și „tragerea sforilor” prin recurgerea „la dosare”. Președintele Academiei a recomandat istoricilor – membri titulari – P. Constantinescu-Iași, Const. Moisil și M. Roller, și corespondenților – David Prodan, Emil Condurache și Gh.D. Ștefan – să facă propuneri de candidații pentru membri titulari și corespondenți. Reprimirea celor excluși în 1948 urmau să fie „avizate” întâi de biroul Consiliului de Miniștri și, numai după aceea, Preziidiul Academiei să le supună votului plenului membrilor titulari.

La mijlocul lunii mai 1955, Lacad. Tr. Săvulescu m-a convocat și mi-a spus că M. Roller și P. Constantinescu-Iași au cerut să fie „verificate” de cei în drept „acuzările” aduse lui C. Daicoviciu, cu privire la „legături cu legionarii”, iar M. Roller a susținut că A. Oțetea a fost „sanționat” de partid pentru legăturile lui cu elemente dușmanoase și a citat pe Gheorghe I. Brătianu. De asemenea, s-au exprimat obiecții, tot de natură politică, asupra candidaturii arheologului Ion Nestor. L-am informat pe primul secretar al partidului, care a stabilit ca președintele Comisiei Centrale de Control a P.M.R., C. Păvulescu, să procure „dosarele” lui C. Daicoviciu și A. Oțetea, iar Secția de știință să ceară lui P. Constantinescu-Iași

„lă-
riri“ des-
pre obi-
ecțiile
făcute la adresa lui I. Nestor.

Profesorul Nestor nu era membru de partid iar unele persoane din Academie lansaseră zvonul că ar avea „manifestări profasciste“. Deoarece era vorba de calomnii am comunicat președintelui Academiei să respingă insinuările politice, fiindcă nu există dovezi de activitate „profascistă“. C. Părvulescu, președintele Comisiei Centrale de Control a P.M.R., a cercetat dosarele lui Daicoviciu și Oțetea, încât am primit aprobarea să fie cheamați, pentru a afla rezultatul, academicienii Tr. Săvulescu și Constantinescu-Iași. La întâlnire am fost și eu invitat. Dosarele erau voluminoase, deoarece în ele se aflau și „caziera“ întocmite de procuratura și siguranța legionaro-antonesciană din Sibiu și Iași.

C. Daicoviciu fusese membru „activ“ al Partidului Național Liberal, „apreciat“ de regele Carol II, cu legături „suspecte“ în cercuri „prorusești“ și „proengleze“ etc. În dosar erau declarațiile date de doi foști studenți de la Sibiu (unde Universitatea din Cluj se refugiase în anii când o parte din Transilvania fusese dată la Viena Ungariei horthyste), care afirmau că profesorul „ar fi purtat cămașă verde“ și a simpatizat cu legionarii. Alte declarații ale profesorilor Iuliu Hațieganu,

D.D. Roșca, Emil Petrovici, L. Blaga și L. Rusu negau și probau că afirmațiile celor doi tineri sunt mincinoase, simple calomnii. În plus, se relatează despre legăturile lui Daicoviciu cu cercurile politice antifasciste din București. C. Daicoviciu fusese destituit în februarie 1949 din postul de secretar de stat la Ministerul învățământului pentru că se opusese scoaterii din catedrele universitare a profesorilor Liviu Rusu, L. Blaga și Fl. Ștefănescu-Goangă.

Și profesorul Oțetea avea un „cazier“ voluminos: fost membru al Partidului Național-Tărănesc, amic cu Petre Andrei, „filo-francez conving“, „între-ține le-aturi co-

mu-
tii“ niș-
etc. A
fost prieten
cu Gh. Brătianu și era acuzat, inclusiv de M. Roller, că „a intervenit de mai multe ori“ în favoarea prietenului său. (După aceea am aflat că A. Oțetea a stăruit, fără întrerupere, pe lângă Roller și L. Răutu să intervină la Ana Pauker și I. Chișinevschi ca reputatul istoric să fie „salvat“, în aceleași condiții în care a fost ocrotit P.P. Panaitescu, dar M. Roller a respins cererea lui A. Oțetea, acesta din urmă neiertându-l niciodată.)

Toate acestea arătau motivele stupide invocate în anul 1948 de M. Roller și alții pentru ca profesorii C. Dai-

coviciu și A. Oțetea, care în aprilie 1944 semnaseră memoriul adresat lui I. Antonescu pentru încetarea războiului contra puterilor aliate, să nu fie incluși între candidații de membri titulari ori corespondenți ai Academiei R.P.R.¹

La sfârșitul întâlnirii, Const. Părvulescu a arătat că va supune Comisiei Centrale de Control o hotărâre privind înlăturarea oricăror acuzații politice despre cei doi profesori și care va fi trimisă Comitetului regional P.M.R. Cluj și Comitetului orașenesc P.M.R. București „spre știință“. Primul secretar Gh. Apostol a propus să fie convocați din nou istoricii academicieni, cărora P. Constantinescu-Iași să le comunice hotărârile Comisiei Centrale de Control a partidului. În acest fel, s-au spulberat, definitiv, felurilele insinuări și calomnii proferate contra istoricilor români C. Daicoviciu și A. Oțetea.

¹ Se cuvine, în acest context, corectată informația d-lui Mircea Măciu, publicată în revista *Academica*, an I, nr. 11/1991, conform căreia C. Daicoviciu și A. Oțetea au fost aleși membri corespondenți ai Academiei Române în 1948. Cei doi istorici au fost aleși membri titulari în Sesiunea Generală din vara lui 1955.

Nume de rezonanță în istoria vieții academice românești (de sus în jos): V. Slăvescu, C. Rădulescu-Motru, Ștefan Metes; în p. 24: D. Gusti și Traian Săvulescu

În ce privește propunerile de *reprimire* în Academie, din motive nejustificate, datorită compromisului lui Miron Constantinescu și îngustimii politice a lui Gheorghiu-Dej, a avut câștig de cauză I. Chișinevschi: istoricii Ioan Lupăș, S. Dragomir și N. Bănescu, precum și foștii membri corespondenți Șt. Bezdechi, George Fotino și Vasile Grecu, recomandați de „comisia” de la C.C., n-au primit „avizul” biroului guvernului.

Biroul Consiliului de Miniștri, prezidat de Gh. Gheorghiu-Dej, a manifestat opoziție, înainte de toate, față de reprezentanți de frunte ai științelor umaniste. În vara anului 1955, au revenit în Academie opt savanți din domeniile științelor naturii – Horia Hulubei, Gh. Ionescu-Sisești, Nicoale Vasilescu-

Karpen, Petre Antonescu, Constantin Burdeanu, dr. Dumitru Combescu (titulari), Eugen Angelescu și Sabba Ștefănescu (corespondenți) – și doar doi literați – Ion Agârbiceanu și Tudor Vianu (titulari). Zece ani mai târziu, în 1965, au fost reprimiți, ca membri titulari, și matematicienii Octav Onicescu și Victor Vâlcovici.

Pe lângă mai sus-amintitele reprimiri, Sesiunea academică din vara lui 1955 a ales prin vot secret 45 de noi membri titulari și 64 corespondenți.

În genere, conducerea guvernului, prin refuzul de a acorda avizul de reprimire a unor personalități de talia lui C. Rădulescu-Motru, D. Gusti, L. Blaga, S. Mehedinți și istoricii citați, a săvârșit o eroare de neiertat în ce privește atitudinea

față de mari valori ale științei și culturii românești.

În ce mă privește, înregistram în acel an o amară deziluzie și stupoare, având în vedere că propunerile acelei comisii ad-hoc de la partid au fost trunchiate, fiind numai în parte luate în considerare.

Abia la 3 iulie 1990, în condițiile noi de afirmare a principiilor libertății și democrației deschise de Revoluția din decembrie 1989, Adunarea generală a Academiei Române a decis să reconfirme post-mortem și să-i repună în drepturile lor pe acei cărora li s-a retras în anul 1948 calitatea de membru titular sau corespondent.

Astfel s-a înfăptuit necesara reparație istorică la Academia Română. ■

BIBLIOGRAFIA MAGAZIN ISTORIC 30

Doriți să aflați în cel mai scurt timp

O TEMĂ

UN AUTOR

UN ARTICOL

în colecția numerelor de revistă apărute din aprilie 1967 până în prezent?

BIBLIOGRAFIA MAGAZIN ISTORIC 30

vă vine în ajutor.

Un prețios ghid și un necesar instrument de lucru pentru cititori, colecționari, școli și facultăți, biblioteci și instituții

BIBLIOGRAFIA MAGAZIN ISTORIC 30

Vă rugăm să ne comunicați în scris până la data de 1 iulie a.c.:

- Numărul de exemplare solicitate
- Adresa la care doriți să le primiți

NU UITAȚI! tirajul BIBLIOGRAFIEI MAGAZIN ISTORIC 30 este limitat.

CUM VEDEA N. S. HRUȘCIOV

ROMÂNIA

„Nu Hrușcirov a avut dreptate, ci Nixon“, a afirmat recent într-un orașel din California nepoata lui Nikita Sergheevici Hrușcirov, Nina, într-o întrevedere cu Christopher Cox, nepotul fostului președinte american. În 1960, când Nixon era vicepreședintele S.U.A., el a avut curajul să facă asertiunea că nepoții lui Hrușcirov vor trăi într-o societate liberă. Cam în același timp, Hrușcirov, într-o cuvântare, insistase pe ideea că în curând comunismul va înmormânta capitalismul, o dată pentru totdeauna.

Recent, în biblioteca Richard Nixon, nepotul lui Nixon, de 17 ani, i-a dăruit Ninei, doctorandă a Facultății de științe istorice a Universității Princeton, un volum scris de bunicul lui în 1982 și în care acesta îi dedicase lui Hrușcirov un întreg capitol.

„Provenind dintr-o asemenea familie, am simțit întotdeauna o legătură personală cu istoria. Bunicul meu a fost un om scund, gras, hazliu, care știa că nu se poate lua la întrecere cu președintele Eisenhower, un bărbat înalt, foarte conștient de propria lui valoare“, a spus cu acest prilej nepoata lui Hrușcirov. El nu a avut dreptate când a afirmat că generația oamenilor sovietici contemporană lui, în care îi includea și pe nepoții lui, va trăi în comunism“.

Întâlnirea din California poate fi considerată istorică. Este întâlnirea dintre două sisteme, aflate într-o aprigă confruntare, și care a înregistrat recent un învins: comunismul.

Cu ochii sferelor înalte privește așa cum am mălur trecut tinuăm să gândurile cinul de la din revista nr. 3/1994.

comunistului și ai te ale puterii sovietice Hrușcirov România, văzut deja în nua revistei. Conreproducem lui despre vèapus, preluat Voprosi istorii,

Curând după război în țările frățești a început demascarea „dușmanilor poporului“. România a intrat și ea în acest vârtej. A fost arestat Luca. Din el, un fost muncitor, au făcut un „agent al spionajului inamic“. S-au tipărit chiar niște broșuri dovedind faptul că a fost spion. Nu cred deloc într-o asemenea învinuire. Probe reale nu s-au putut obține, iar de fabricat s-au putut fabrica. Așa a căzut capul lui Luca. A fost arestată Pauker. Pentru Dmitri Zaharovici Manuilski a fost un mare șoc. „Un om foarte curat – mi-a spus el. Viața însăși a hotărât de ce parte să stea ea, și ea s-a situat ferm pe poziția clasei muncitoare“.

„Sovrum, Sovrum!“, ca un blestem

Ana a ajuns la închisoare, apoi a fost eliberată, dar după moartea lui Stalin. S-a îmbolnăvit de cancer, a fost operată. Sărmana femeie a trebuit însă să suporte nu numai chinuri fizice, ci și morale: spre sfârșitul vieții își pierduse credul în partid. L-am auzit la întâlniri cu tovarășii români pe Dej cum o făcea praf și pulbere: că nu era un comunist adevărat, că își supraestimase posibilitățile și rolul în mișcarea revoluționară română etc.

Din vechea generație de comuniști în conducerea românească era Bodnăraș. Și el trecuse prin școala închisorii. După moartea lui Stalin, când am început să mă întâlnesc cu reprezentanții partidelor frățești, între care și cu românii, Bodnăraș ocupa postul de ministru al afacerilor interne, mi se pare, dacă nu cumva ministru al apărării. Făcea o impresie bună, vorbea mai bine decât alții rusește și îmi era foarte ușor să comunic cu el fără traducător. Îmi amintesc că vorbea rusește chiar fără accent. Relațiile noastre cu conducerea română erau bune. Mai mult decât altă țară frățească, România rămăsese în urmă în plan economic și intrase în rândul țărilor sărace, orientate spre agricultură. Totuși ea avea mari bogății: petrol, gaz, rezerve de fibră lemnoasă prețioasă, din ultima ehiar exporta.

România ocupă un teritoriu minunat în plan geografic și are pământuri roditoare. De aceea producția ei agricolă depășește nevoile interne, așa încât aceasta a devenit un sector destul de trainic de obținere a valutei și o condiție a dezvoltării altor ramuri ale economiei. România s-a transformat într-un stat puternic de tip socialist. Ca și noi, tovarășii români au trecut la cooperativizarea gospodăriilor țărănești. Totul a decurs cu succes. E adevărat că și la ei au avut loc mișcări, răscoale în unele sate, dar le-au făcut față. Gospodăriile cooperativizate au început să lucreze bine. Iar noi, în ce ne privește, i-am ajutat în organizarea producției de tractoare, în crearea bazei mecanice a agriculturii. Am acționat și în punerea pe picioare a producției de automobile, locomotive cu aburi și Diesel, în construcția de rafinării și uzine metalurgice. Pe scurt, am ajutat noua Românie peste tot unde a avut ea nevoie, peste tot unde nu îi ajungeau forțele proprii, am furnizat utilaje și tehnică, am trimis specialiști și consilieri.

Acolo lucra „Sovrum” – societate sovieto-română care se ocupa îndeosebi cu obținerea de minerale de uraniu. Și unele uzine nemțești de mai înainte au intrat în această asociație. Dar ea i-a jignit pe români și când noi, după moartea lui Stalin, am lichidat această asociație, dacă a venit vorba despre ea, Dej, cu o oarecare furie, tot repeta, ca un blestem, „Sovrum, Sovrum!”. Noi am desființat asemenea societăți mixte în toate țările frățesti, pentru că înțelesesem că ele erau ca niște bătăături pe degetele de la picioare și răneau sentimentele naționale, producând neînțelegeri în lagărul nostru.

Mai mult, am avut o discuție specială cu conducerea română

În anul morții, 1971 (p. 28)...

...și cu aproape 40 de ani în urmă, între camarazi

P.M. Krimerman, ziarist și economist, i-a fost un prieten apropiat lui Hrușciov. Aveau aceeași pasiune: arta fotografiei

La indicația lui Brejnev, imediat după înmormântare, lui Hrușciov i s-au ridicat toate decorațiile. În dreapta – Nina Petrovna

privitoare la unele arestări ilegale și împușcări care au avut loc în timpul lui Stalin. Dej a reacționat rezervat și până la sfârșitul întâlnirilor noastre a rămas pe aceeași poziție, că au fost arestări corect făcute. Conducerea română acorda o atenție deosebită omogenității sale naționale, cu tendința de înlăturare a oamenilor de altă origine. Pauker era evreică, prin Luca curgea sânge ucrainean. Singurul neromân în biroul lor politic era pe vremea mea un ungur din Transilvania, un tovarăș foarte bun, prieten cu Dej. Probabil tocmai de aceea a rămas în conducere. În Transilvania trăiesc mulți unguri și el reprezenta în conducere Transilvania. Oficial, evident, asta nu se spunea nicăieri, sunt numai presunerile mele. Dar despre nimeni dintre ei nu pot să spun nimic rău și socotesc că toți sunt demni de respect...

„Românii s-au supărat pe noi“

Unele țări socialiste s-au supărat pe România învinuind-o de mărginire națională. Acuzația principală consta în aceea că românii, beneficiind de pământ suficient pe cap de locuitor și având și un surplus de producție agricolă, nu acceptaseră a da produsele lor altor țări socialiste, ca plată a livrărilor de mărfuri. România prefera să-și vândă producția agricolă țărilor capitaliste. Înțelegeam aceste acuze, dar nu le împărtășeam întotdeauna. Românii, ca și altor țări, îi era necesară valută. Dacă ar fi distribuit ce avea ca surplus țărilor frățesti, nu mai putea ieși pe piața capitalistă, deci n-ar mai fi putut cumpăra utilaje și tehnică înaltă, de care avea nevoie economia țării. E o problemă complexă, care trebuie judecată lucid, fără sentimente și luând în calcul interesele partenerului. Îmi amintesc în acest sens pretențiile Bulgariei față de România și Iugoslavia, când s-au purtat discuții privind construcția hidrocentralei de la Porțile de Fier, pe Dunăre. Bulgaria nu a participat la construcție, dar a pretins o parte din energia electrică, produsă prin

acest obiectiv, pentru nevoile economiei ei. Românii și iugoslavii au reacționat rău: erau nemulțumiți și în același timp nu le era la îndemână să-și exprime nemulțumirea, așa că nu au răspuns bulgarilor nici pozitiv, ci au pus buza jos, cum se spune în popor.

Am observat că românii s-au supărat pe noi și că au tras concluzia că pretențiile emise de Bulgaria sunt puse de acord cu U.R.S.S., care îi sprijină, deși nicăieri nu se menționa așa ceva. După o vreme, am discutat cu tovarășii români. Începuseră deja să se strice relațiile și nu vroiam ca ele să se deterioreze și mai mult. Am atins problema pretențiilor Bulgariei. Am explicat că nu împărtășim punctul de vedere bulgar ci, dimpotrivă, am recomandat tovarășilor bulgari, cu care am avut întotdeauna cele mai bune relații, ca ei să privească cu înțelegere refuzul României și Iugoslaviei de a le satisface cererile...

Totuși, cu trecerea timpului relațiile între Uniunea Sovietică și România s-au înrăutățit tot mai mult. Ni s-a comunicat că la adunări de partid închise românii ne condamnă, mulți se pronunță împotriva Uniunii Sovietice. Acum nu-mi amintesc concret de ce ne învinuiau. Apoi atitudinea nebinevoitoare față de țara noastră a început să se exprime în schimbarea denumirii străzilor. Unele străzi din București purtau nume rusești, și nu de activiști politici din timpul nostru. Le-au rebotezat. Am făcut literalmente totul pentru a nu răni sentimentele naționale ale vecinilor și a nu le aduce prejudicii economice. Dacă privești relațiile economice reciproce, e clar că ele au funcționat în beneficiul României. Ajutorul nostru tehnic, proiectele, informația științifică ajungeau la ei gratuit, iar livrările de mărfuri se făceau cu un procent minim de plată românească și la termene mult mai lungi decât se acceptă în general în lume.

S-ar putea crede că această linie trebuia să impună respect românilor. Dar n-a fost așa, noi ne-am necăjit și am hotărât să ne mai întâlnim încă o dată să ascultăm partea română și să discutăm deschis. Vroiam să ni se

spună cinstit ce îi nemulțumește și de ce este nevoie pentru a înlătura obstacolul din calea dezvoltării normale și întăririi relațiilor frățesti. Am fost însărcinat să conduc delegația P.C.U.S. la congresul ordinar al Partidului Muncitoresc Român din vara lui 1960.

„Am gândit că poate Maurer era vinovat“

Congresul avea loc când Partidul Comunist Chinez, începuse o polemică deschisă cu noi. Vroiam să organizăm acolo o consfătuire preliminară a partidelor comuniste frățesti, să facem un schișă de opinii pe probleme actuale. Am reușit să organizăm o asemenea întâlnire. Dar nu a fost o consfătuire oficială, doar un schimb de opinii pe problemele acute, care ne dureau, relevante în principal de chinezi. La vremea aceea, P.M.R. împărtășea punctul nostru de vedere și pe acest plan nu aveam nici un fel de divergențe. La consfătuire am constatat că Albania se situa pe poziția prochineză și s-a pronunțat împotriva noastră. L-am întrebat pe reprezentantul ei cum se explică acest lucru. Mi s-a răspuns că el îndeplinește directiva conducerii sale [...] La consfătuirea de la București toți ceilalți, în afara reprezentanților Albaniei și Chinei, au avut o poziție comună, ce decurgea din hotărârile Conferinței internaționale a partidelor comuniste și muncitorești din 1957, de la Moscova. Totuși, noi știam precis că românii, în interiorul partidului lor, duceau o muncă „de lămurire“ împotriva Uniunii Sovietice și P.C.U.S. Am scris atunci o scrisoare oficială tovarășilor români, în care îi rugam să mediteze la acele probleme care, din punctul lor de vedere, împiedicau relațiile noastre frățesti, pentru a putea lichida divergențele. Am declarat sincer că nu înțelegem ce provoacă atitudinea neprietenască față de U.R.S.S. Am adus, alături de altele, și argumente de acest tip: din punct de vedere istoric, situația face să fim vecini; chiar dacă nu ne placem unul pe

altul, cum nimeni nu-și alege vecinii, e mai bine să trăiești în prietenie și în pace cu vecinii; nu vrem ca relațiile noastre să se strice, vrem ca ele să se îmbunătățească; am trăit lângă România, când ea era condusă de un rege; am trăit lângă ea când Antonescu a dus o politică ostilă nouă; vrem ca relațiile noastre să rămână frățești și facem tot ce e posibil pentru ca ele să fie cât mai calde; de aceea facem apel la dv. ca și dv. să faceți ce facem noi. Dar românii nu au adus ca răspuns nici un contraargument convingător. Atunci am hotărât să mergem încă o dată în România și să ne lămurim la fața locului.

În cadrul CAER și al relațiilor bilaterale, cu România ca și cu alte țări socialiste, interesele reciproce se întretaiau în principal la elaborarea planurilor. Fiecare, țară vroia să obțină de la cealaltă ceva pentru ea și nu întotdeauna asemenea cereri puteau fi satisfăcute. N-aș spune că acest lucru credea conflicte. Dar majoritatea țărilor exprimau dorințe (nu. vreau să folosesc cuvântul

„pretenții”, pentru că pretenții n-avea nimeni dreptul să emită, noi nu eram datornici), cu scopul de a primi de la noi mai mult decât aveam noi posibilitatea să dăm. Nesatisfacerea de către noi a cererilor lăsa un sentiment de nemulțumire, care putea evolua în ostilitate.

Tovarășii români au fost de acord cu întâlnirea și am hotărât să formăm o delegație mare.

România a continuat mai departe politica de separare în interiorul lagărului socialist, ceea ce se manifesta în diferite aspecte ale vieții. Am să aduc fie și numai acest exemplu: fetele noastre căsătorite cu studenți români care învățaseră la noi au început să se întoarcă în U.R.S.S., pentru că bărbaii lor divorțaseră de ele, întrucât li se crease o atmosferă insuportabilă... Aparent am păstrat bune relații. Totuși eu n-am mai observat căldură și sinceritate în aceste relații. Aveau amabilitate, dar oarecum artificială, fără cordialitate frățească. Lucrătorii noștri de la ambasadă raportau același lucru.

Nici acum nu pot explica ce motiva această atitudine. Recunosc că atunci am gândit că poate Maurer era vinovat. Personal nu aveam nici un reproș să-i fac. Era politicos, educat, puteam discuta oricând cu el cu plăcere și în probleme de afaceri, și în împrejurări destinate. Am vânat cu el de mai multe ori. Era un vânător excelent, un trăgător de elită și un bun compamon. Pe unii îi neliniștea proveniența lui; nu era proletar, ci intelectual din tată în fiu. Avea o mare influență asupra lui Dej. Ei se împrieteniseră pe când Maurer, ca avocat, îl apăraseră pe Dej la proces. Aspectul acesta este în favoarea lui Maurer: într-o Românie monarhistă să te apuci să aperi un comunist! Să fi păstrat el niște reminiscențe cu caracter naționalist? Și, primind o funcție înaltă în România, să fi exercitat o influență nocivă asupra relațiilor noastre? Supoziții deșarte. N-aveam și n-am nici acum fapte concrete. Există o nedumerire amară care prejudiciază relațiile noastre. ■

**Traducere și adaptare de
Florentina DOLGHIN**

Trei ani în trei sute de documente

1945. 1946. 1947. Trei ani încărcăți cu evenimente de maximă importanță pentru destinele României postbelice.

Peste 300 de documente...

Iată, succint, prezentarea unei binevenite inițiative editoriale: Arhivele Naționale ale României, în cadrul seriei *România. Viața politică în documente* au publicat primele trei volume, cu mărturii cuprinse în intervalul de timp dintre 6 ianuarie 1945 și 31 decembrie 1947.

Sunt anii și lunile marcate, între altele, de înlăturarea guvernului N. Rădescu și instaurarea celui prezidat de dr. Petru Groza, de încheierea războiului, de „greva” regală, de acțiunile opoziției democratice în apărarea principiilor libertăților democratice, de procesul grupului Antonescu, de alegerile falsificate de comuniști, de demersurile delegației române la Conferința de Pace de la Paris, de dizolvarea P.N.Ț. și P.N.L., de judecarea și condamnarea frunțașilor țărăniști, de abdicarea regelui și instaurarea Republicii etc.

Documentele reunite în acest corpus provin atât din surse oficiale (guvern, ministere, partide) cât și din altele confidentiale (rapoarte diplomatice, stenograme, scrisori, note informative etc.), toate

conturând tabloul complex al frământărilor cu care se confrunta societatea românească.

Marea lor majoritate a fost inaccesibilă cercetătorilor sau marelui public, punerea lor în circuitul științific fiind posibilă în cadrul procesului de deschidere și înnoire pe care și Arhivele Naționale l-au cunoscut după Revoluția din decembrie 1989.

După cum precizează coordonatorul colecției, dl. Ioan Scurtu, „efortul principal al autorilor a vizat nu ineditul cu orice preț, ci prezentarea unei imagini echilibrate, complexe și reale asupra evoluției politice a țării, cu principalele sale componente, interne și externe”.

Cele trei volume au fost întocmite de: Tudor Bucur, Marin Radu Mocanu, Ioana Alexandra Negreanu, Silvia Popovici, Ioan Scurtu, Natalia Tampa – 1945; Constantin Aioanei, Lidia Brâncănu, Tudor Bucur, Veronica Iliescu, Ioana Alexandra Negreanu, Silvia Popovici, Ioan Scurtu, Natalia Tampa, Nevean Tunăreanu – 1946; Ioan Scurtu, Tudor Bucur, Veronica Iliescu, Silvia Popovici, Natalia Tampa, Maria Ignat, Teodor Mavrodin, Gheorghe Neacșu – 1947. Traducerile documentelor: Irina Hrițcu, Margareta Mihaela Chiva, Doina Brebeanu, Mărguța Dumitrescu.

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

• **Andrei Săvulescu – REGELE MIHAI, AUTOMOBILIST, MECANIC, PILOT PROFESIONIST** (cu o prefață de H.R. Patapievici).

Editura Humanitas, București, 1996, 175 pp.: o discuție cu fostul suveran al României, având drept pretext mașini și avioane și drept subiect momente din istoria României.

• **Mișu Negrițoiu – SALT ÎNAINTE** (ediție îngrijită de Valeriu Ioan-Franc).

Editura Pro și Editura Expert, București, 1996, 247 pp.: o remarcabilă analiză a investițiilor străine făcute în România în perioada 1990-1994.

• **Eugen Denize – ȚĂRILE ROMÂNE ȘI VENETIA. RELAȚII POLITICE 1441-1541.**

Editura Albatros, București, 1995, 236 pp., 5 500 lei: raporturi

politico-diplomatice cu puterea mediteraneană, din vremea lui Iancu de Hunedoara până la Petru Rareș.

• **Dr. Constantin Olteanu – COALIȚII POLITICO-MILITARE. PRIVIRE ISTORICĂ.**

Editura Fundației „România de Măine”, București, 1996, 280 pp., 9 800 lei: analiză teoretico-istorică a unui segment diplomatico-militar, de interes și astăzi.

• **Alexandru Manafu – UN FIU AL OLTENIEI. GENERALUL DE CORP DE ARMATĂ MARIN MANAFU.**

Editura Per Omnes Artes, București, 1996, 232 pp., 3 400 lei: biografia unui general român care a participat la toate campaniile militare ale României din sec. XX.

• **Vasile Dudaș – VOLUNTARIII MĂRII UNIRI.**

Editura „Augusta”, Timișoara, 1996, 225 pp., 5 202 lei: o sinteză a fenomenului legat de voluntariatul românilor ardeleni, bănățeni și bucovineni în anii primei conflagrații mondiale.

• **Gil Păsculescu – ORLEA, CUIBUL VULTURULUI.**

Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1996, 168 pp. + 1 h., 8 000 lei: monografia unei așezări situate la 24°21' longitudine estică și 43°45' latitudine nordică.

• **POLONEZI ÎN ROMÂNIA DUPĂ ANUL 1939.**

Craiova, 1996, 122 pp.: o selecție de studii și comunicări prezentate în cadrul simpozionului științific internațional având această temă, organizat la Craiova în ziua de 3 noiembrie 1994.

COPERTELE

① ④ Ornamentică de inspirație asiatică din Sala de porțelan a Palatului Regal din Aranjuez (Spania), splendid monument de arhitectură construit în perioada 1763-1765, după planurile arhitectului Jose Gricci.

② Măiestria meșterilor care au zidit-o și harul celor care au pictat-o au făcut din ctitoria lui Ștefan cel Mare de la Voroneț o capodoperă a artei medievale europene. În imagine, scena **Proorocilor** din vasta frescă a **Judecății de apoi** (Minți luminate și artiști de talent, p. 3)

PLANȘELE

Fotografii **inedite** din colecțiile Arhivelor Naționale ale României, evocându-l pe Grigore Cafencu și apropiații săi.

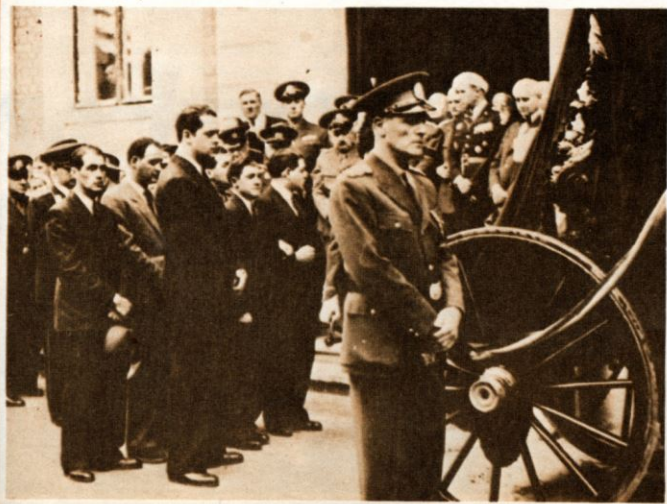
Planșa ① Părinții săi (stânga) și la vârsta de trei ani, împreună cu sora sa (dreapta sus); soția lui Grigore Gafencu (stânga jos) și cei doi soți în 1946, în timpul unei călătorii în S.U.A. **Planșa ②** Unul dintre colaboratorii săi, V.V. Tilea (x), la o solemnitate (sus) și în timpul unei vizite în redacția ziarului **Universul**. **Planșa ③** Un alt apropiat al lui Grigore Gafencu a fost Armand Călinescu (x; sus). O secvență din timpul funeraliilor lui Armand Călinescu ne înfățișează în prim-plan pe Grigore Gafencu, în rândul întâi pe Barbu Călinescu, D. Baranga, M. Ralea, iar în rândul doi, pe Radu Lobey, Ș. Baranga, Teofil Sidorovici. **Planșa ④** Ministrul de externe Grigore Gafencu în mijlocul unor diplomați acreditați la București; de la stânga la dreapta: Reginald Hoare (Marea Britanie), Gafencu, Adrien Thiery (Franța) și Constantin Collas (Grecia); Grigore Gafencu în mijlocul colegilor din escadrila aviației

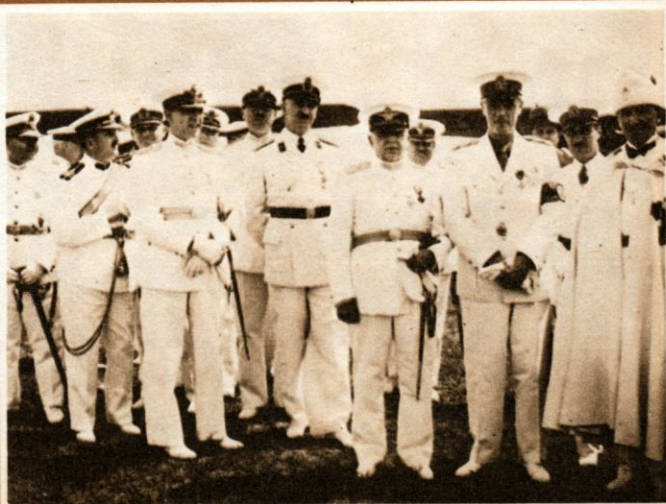

Album istoric

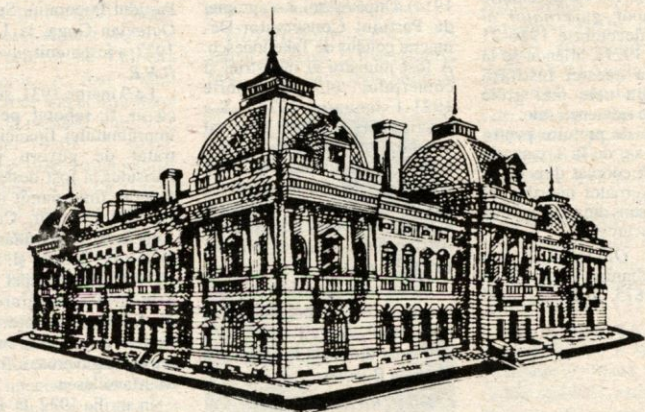

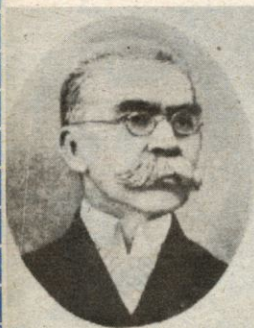
Istoria
bancare

civilizației
românești

GUVERNATORII

Continuăm – la cererea cititorilor – publicarea altor fișe biografice¹ ale celor care au onorat de-a lungul anilor fotoliul de guvernator al Băncii Naționale a României. Aproape fiecare dintre ei s-a distins nu numai prin activitatea în fruntea băncii, ci a fost și proeminentă personalitate a vieții cultural-științifice și politice din acei ani.

IOAN G. BIBICESCU. S-a născut la 8 noiembrie 1849 în familia unui negustor din Cerneți, județul Mehedinți. Urmează școala primară în comuna natală și la Turnu Severin, iar liceul la Craiova. A studiat dreptul la București și Paris.

Revenit în țară, I.G. Bibicescu a acceptat un post de copist la

Primăria Capitalei, după care, cu sprijinul lui C.A. Rosetti, a intrat în redacția ziarului *Românul*, unde a lucrat timp de 12 ani.

Împreună cu Frédéric Damé, a editat gazeta *Renasterea* (1879), iar în perioada 1887-1888 a fost director politic al ziarului *Unirea* și apoi redactor la *Telegraful român* (1888-1892); a fost membru în comitetul Societății Presei. S-a făcut cunoscut și prin preocupările sale în domeniul folclorului.

Politic, a fost înregimentat în Partidul Național Liberal și deputat (începând din 1883). În anii 1879 și 1895 a fost ales

¹ Funcția de guvernator al Băncii Naționale a României, creată odată cu instituția însăși, a existat din 1880 până în 1947, când a fost desființată. A fost reînființată în 1963 și există și azi. Precizăm că în nr. 1/1997, p. 34, dintr-o neatenție, fotografiile lui I.I. Câmpineanu și Anton Carp au făcut schimb de locuri.

consilier comunal; ajutor de primar al Capitalei în 1883 și 1901. La 16 noiembrie 1895 a fost numit director la B.N.R., iar după moartea lui Anton Carp a devenit viceguvernator (21 februarie 1914-8 decembrie 1916) și apoi *guvernator al B.N.R.* (8 decembrie 1916-21 decembrie 1921), aflându-se la conducerea acestei instituții într-una din cele mai grele perioade ale existenței sale.

Ca semn de prețuire pentru activitatea sa, de la 1 ianuarie 1922 a fost cooptat director și numit „guvernator onorific” al B.N.R. S-a stins din viață la 2 mai 1924, în București.

MIHAIL OROMOLU. S-a născut la Râmnicu Vâlcea, la 16 februarie 1875, în familia unui

funcționar comercial. După absolvirea Liceului „Sfântul Sava” din București, în 1896 a plecat la Paris, unde a obținut licența în drept, după care a urmat cursuri de literatură și filosofie la Universitatea din München. La 23 iunie 1900 a intrat în magistratură, profesând ca ajutor, apoi supleant de judecător la Pitești, Târgoviște, Buzău, Constanța, Brăila și Craiova (1903). În acest din urmă oraș, din 1904 a început să lucreze ca avocat al statului.

Mihail Oromolu s-a înscris în Partidul Conservator. A

fost prefect al județului Dolj (1912-1913) și deputat (din 1914). După război, s-a apropiat de Partidul Conservator-Democrat condus de Take Ionescu. A fost ministru al industriei și comerțului (17 decembrie 1921-1 ianuarie 1922). S-a înscris apoi în Partidul Național Liberal, fiind numit *guvernator al B.N.R.* (1 ianuarie 1922-31 decembrie 1926), după care a trecut la Creditul Industrial; membru în Consiliul Superior al Agriculturii (29 octombrie 1937).

În anii celui de-al doilea război mondial, a fost președinte al Asociației „Amicii Americii”. A încetat din viață la 30 martie 1945, în București.

DIMITRIE BURILLIANU. Cel care a fost cunoscut mai ales sub numele de Tiliță Burillianu s-a

născut la 25 aprilie 1878, la Turnu Severin. După primele studii în țară, a plecat în Franța, unde și-a luat licența în drept și titlul de diplomat al Înaltei Școli de Științe Politice din Paris.

D. Burillianu a intrat în diplomație, ca atașat al Legației României la Londra (1902-

1905), după care a părăsit cariera diplomatică și s-a dedicat politicii, ca membru al Partidului Național Liberal, fiind ales deputat, începând din 1907. După 1918 s-a încadrat în Partidul Poporului. Susținut de Octavian Goga, la 1 ianuarie 1927, a fost numit *guvernator al B.N.R.*

La 9 martie 1931, sub pretext că ar fi sabotat perfectarea împrumutului financiar extern tratat de guvern pe piața Parisului, a fost desărcinat din funcție, fiind numit în aceeași zi, în locul său, Constantin Angelescu. D. Burillianu a atacat în justiție decizia și, la 8 iulie 1931, Curtea de Apel București a hotărât reintegrarea lui în deplinătatea drepturilor. Dar deciziei nu i se va da curs, în cele din urmă guvernator fiind numit M. Manoilescu.

În aprilie 1932, D. Burillianu l-a urmat pe Octavian Goga în nou-înființatul Partid Național Agrar și apoi în Partidul Național Creștin (iulie 1935).

După război, a fost arestat și înțemnițat la Sighet, unde a și încetat din viață, la 25 aprilie 1954.

CONSTANTIN ANGELESCU. S-a născut la 5 mai 1883, în București. Și-a luat licența

în drept la Universitatea din București, după care a practicat avocatura.

Constantin Angelescu s-a înscris în Partidul Conservator-Democrat, pentru ca mai apoi să treacă în Partidul Național-Tărănesc; deputat (1926) și senator, prefect de Caliacra și Durostor. A fost numit subsecretar de stat la Ministerul de interne (7 martie-7 iunie 1930; 7-8 iunie 1930; 17 iunie-8 octombrie 1930; 10 octombrie-19 noiembrie 1930). La 21 iulie 1930 a fost ținta unui atentat, comis de legionarul Gh. Beza.

După revocarea lui D. Burilleanu din funcția de guvernator, la 9 martie 1931, C. Angelescu a fost numit *guvernator al B.N.R.* În momentul în care Curtea de Apel a dat curs acțiunii judiciare intentate de D. Burilleanu, C. Angelescu și-a dat demisia la 10 iulie 1931. A fost numit din nou *guvernator al B.N.R.* (27 noiembrie 1931-3 februarie 1934).

În februarie 1935, C. Angelescu a părăsit P.N.Ț. și s-a încadrat în Frontul Românesc, devenind președintele organizației din Capitală a acestui partid. Director general al Băncii Urbane și apoi delegat al Asociației Băncilor Române în Consiliul Superior Bancar de pe lângă Banca Națională a României (29 aprilie 1937). În anii care au urmat, C. Angelescu a fost ministru al lucrărilor publice și comunicațiilor (10 februarie-30 martie 1938), membru al Consiliului Superior Economic (din 8 aprilie 1938), membru în Directoratul Frontului Renașterii Naționale (20 ianuarie 1939), ministru al economiei naționale (24 noiembrie 1939-11 mai 1940) și *guvernator al B.N.R.* (1 aprilie-30 septembrie 1944).

În 1950, a fost arestat și înțemnițat la Sighet, unde, se pare, a și încetat din viață.

MIHAIL MANOILESCU. S-a născut la Tecuci, la 9 decembrie 1891. A absolvit Liceul Național

din Iași și apoi Școala Națională de Poduri și Șosele din București, obținând titlul de inginer (1915). A fost numit inginer la Ministerul lucrărilor publice, iar în anii războiului a fost detașat la Direcția Munițiilor, ajungând subdirector (1919) și apoi director (1920) al Refacerii industriale din Ministerul industriei și comerțului, apoi director al Industriei în cadrul aceluiași minister, în care calitate a organizat Expoziția industrială din 1921.

A fost membru al Partidului Poporului, deputat (din 1926) și senator și subsecretar de stat la Ministerul finanțelor (30 martie 1926-4 iunie 1927). Implicat în acțiunea de revenire a lui Carol II în țară, M. Manoilescu a fost arestat la 24 octombrie 1927 și dat în judecată. Procesul s-a încheiat cu achitarea acuzatului.

La 19 decembrie 1928 și-a dat demisia din Partidul Poporului, iar în anul următor s-a înscris în Partidul Național-Tărănesc, ajungând în mai multe rânduri ministru: la lucrări publice și comunicații (13 iunie-8 octombrie 1930), industrie și comerț (10 octombrie 1930-4 aprilie 1931). Susținând politica lui Carol II, care dorea un guvern „de uniune națională”, M. Manoilescu provoacă demisia guvernului Gh. Gh. Mironescu. Se retrage din P.N.Ț. și acceptă portofoliul de la industrie și comerț (18 aprilie-14 iulie 1931) din guvernul „de tehnicieni” N. Iorga. La 14 iulie 1931 a fost numit *guvernator al B.N.R.*, dar a fost înlocuit (27 noiembrie 1931), deoarece s-a opus dorinței regelui de a salva banca Marmorosch Blank.

Din mai 1931, a ocupat catedra de economie politică, organizare și raționalizare la Școala Politehnică. În noiembrie 1933 a înființat Liga Națională Corporatistă și a susținut corporatismul, ca formă politică necesară și mod de organizare a gestiunii economice. După o reconciliere cu Carol II, M. Manoilescu a fost ministru al afacerilor străine (4 iulie-4 septembrie 1940; 4-14 septembrie 1940).

La 12 octombrie 1944 a fost arestat și reținut un an și două luni fără a fi judecat. Eliberat în decembrie 1945, s-a consacrat redactării operei sale memorialistice. Arestat din nou în 19 decembrie 1948, va trece pe la Jilava, Ocnele Mari și Sighet, unde a și încetat din viață. În 1951 i s-a intentat un proces pentru activitate de presă progermană, fiind condamnat la 12 aprilie 1952 „în lipsă” (de fapt era decedat) la 15 ani temniță grea.

Dr. Ion MAMINA

(Va urma)

Mediul ambiant – condiție istorică sine qua non

RHÔNE-POULENC

Protecția mediului presupune, în primul rând alocarea unor resurse financiare importante. Dar ea presupune, în egală măsură și o operă de educație intensivă și permanentă, atât a factorilor politici, cât și a opiniei publice. Ne-am obișnuit atât de mult cu aerul irespirabil, cu apa care este tot mai puțin potabilă, cu munții de gunoaie, cu imaginile de la Baia Mare sau Copșa Mică încât nici n. mai reacționăm. Sporirea alarmantă a bronșitelor, a alergiilor, a cefaleelor, a bolilor

profesionale este socotită din categoria răului inexorabil ce ne înconjoară și împotriva căruia nu s-ar putea face nimic. Așa ne închipuim. Pentru că – după cum am văzut în numărul trecut și vom continua să vă prezentăm și în acest episod – există soluții. Trebuie doar să devenim cu toții conștienți de urgența necesității aplicării lor, spre binele nostru al tuturor. Banii investiți acum se vor transforma în profit esențial, pentru noi și copiii noștri. Dar multe dintre soluțiile de depoluare aduc, în timp, chiar și beneficii.

PENTRU O LUME MAI CURATĂ

CRS 31 – catalizatorul minune

Grupul **RHÔNE-POULENC** are o îndelungată experiență în domeniul protecției mediului și al depoluării, așa cum cititorul revistei *Magazin istoric* a aflat deja din numărul anterior. De câțiva ani buni, **RHÔNE-POULENC ROMÂNIA** face efortul de a aduce și a oferi și în România cunoștințele sale. Trebuie să spunem de la început – și vom reveni asupra acestui subiect – că toate tehnologiile oferite de

RHÔNE-POULENC ROMÂNIA sunt deja aplicate în întreprinderile grupului din Franța și din celelalte țări europene unde acesta are filiale, precum și în Statele Unite. Ele au fost testate și avizate de organisme oficiale care răspund de protecția mediului. Și să recunoaștem că legislația din acele țări este mult mai riguroasă, iar respectul pentru protejarea mediului este acolo cu mult mai mare.

Imediat după 1990, **RHÔNE-POULENC ROMÂNIA** a făcut oferte marilor poluanți ai aerului de la noi din țară pentru a-i ajuta să reducă și să elimine emisiunile de noxe. Din păcate, insuficiența resurselor – dar și lacunele legislative, cât și mentalitatea de care vorbeam la început – au determinat, de cele mai multe ori, răspunsuri negative.

În noile strategii de dezvoltare elaborate în 1995-1996 s-a prevăzut și un capitol special consacrat depoluării și protecției mediului. Este un semn bun, care arată că și în acest domeniu lucrurile încep să se schimbe.

Un prim proiect inițiat de **RHÔNE-POULENC ROMÂNIA** urmărește distrugerea oxizilor de azot ce rezultă din procesele de producție desfășurate de fabricile de amoniac, acid azotic, îngrășămintele. Noul catalizator DN 115 – folosit deja în Polonia și Slovacia – poate asigura un

fost deja comercializați în România catalizatorii pentru desulfurarea gazelor de rafinare și recuperarea sulfului. Este vorba despre catalizatori din ultima generație, CRS 31.

Acest nou catalizator, utilizat în procedeul Claus, permite ameliorarea cu câteva procente a cantității de gaz nociv emanat în atmosferă. Cât de importante sunt aceste câteva procente vom vedea imediat. O uzină cu o capacitate de 100 t/zi, care funcționează cu o recuperare de 97% (maximum pe care îl pot asigura procedeele anterioare) aruncă în atmosferă

peste 2 000 t de bioxid de sulf pe an. Se mai poate aplica un procedeu foarte scump, care să ridice cota recuperării până la 99,9%. Dar prețul foarte mare al tratamentului suplimentar îl face inaccesibil.

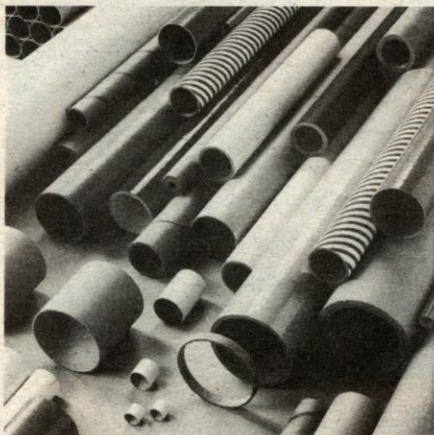
Cartonul mai tare ca oțelul

Cu ajutorul noului catalizator și al tratamentului în trei etape, lucrurile devin mult mai simple.

Pentru a înțelege cum, trebuie să descriem cele trei etape. În prima etapă, cea termică, H_2S trece printr-un cuptor la foarte înaltă temperatură (1 200°C). O treime se convertește în SO_2 , care reacționează cu restul de H_2S , pentru a se transforma în sulf elementar. Acesta este separat într-un condensator, la 160°C. În această primă etapă se poate converti până la 70%

randament net sporit față de soluții similare. **RHÔNE-POULENC ROMÂNIA**, împreună cu I.I.T.P.I.C., organizează în primul trimestru al acestui an o prezentare a noului procedeu, la care sunt invitați să ia parte toți cei interesați.

Prin Procatalse (societate mixtă, realizată de **RHÔNE-POULENC** împreună cu Institutul Francez al Petrolului) au

din H_2S în sulf elementar. Urmează etapa catalitică. Restul de H_2S și de SO_2 sunt reîncălzite până la $250^\circ C$. Amestecul gazos trece prin trei reactoare, unde prin reacția Claus se obțin sulf și apă. La sfârșitul etapei catalitice, 94 până la 97% din H_2S este reconvertit în sulf elementar. În sfârșit, în ultima etapă, rezidul gazos este incinerat direct. În etapa termică, datorită temperaturii foarte ridicate, se generează oxisulfură de sulf (COS) și bisulfură de carbon (CS_2). Incinerarea lor la final produce bioxid de sulf. Al doilea punct slab: este dificil să se evite prezența oxigenului în gaz, care provoacă o sulfatare a catalizatorilor pe bază de aluminiu, ceea ce îi diminuează acestuia randamentul.

Noul catalizator CRS 31 elimină aceste inconveniente. Realizat din oxid de titan masiv, permite hidrolizarea a aproape 99% din COS și CS_2 și poate fi utilizat și în faza finală, de incinerare directă. Să adăugăm și faptul că durata de viață este situată între 5 și 10 ani, spre deosebire de un catalizator clasic, ce nu depășește trei ani. Trecând de la 94% (cât asigură un catalizator din aluminiu) la 98% sulf recuperat cu noul catalizator înseamnă să reduci de la 6 la 2% emisiunile de bioxid de sulf în atmosferă. Adică o diminuare de trei ori a poluării. Iar un catalizator CRS

31 uzat nu devine un factor de poluare. În cadrul Grupului *RHÔNE-POULENC* el este folosit ca materie primă pentru fabricarea oxidului de titan pigment.

Cum la noi în țară procesul de desulfurare se face doar în două etape, *RHÔNE-POULENC ROMÂNIA* colaborează cu I.N.C.E.R.P. și I.P.I.P. Ploiești pentru modernizarea lui prin trecerea la unul în trei etape.

Butoaiele minune

Ați auzit de noile butoaie din carton, reciclabile 100% și în care pot fi depozitate cele mai periculoase substanțe chimice fără vreun pericol pentru mediul ambiant? *RHÔNE-POULENC* este principalul lor utilizator în Europa. Aceste butoaie minune sunt produse de firma Abzac, după o tehnologie care respectă cele mai stricte norme.

Sunt impermeabile, etanșe, au soliditatea celor de metal și sunt adaptate celor mai dificile condiții de climat. Oricât ar părea de greu de crezut, sunt mai rezistente la coroziune decât cele din metal sau plastic și mult mai ușor de reciclat după utilizare. Și, în plus, fiind reciclabile, asigură o importantă economie de material lemnos. Iată deci încă o formă prin care *RHÔNE-POULENC* își manifestă preocuparea permanentă pentru protejarea mediului ambiant.

Înainte de a încheia această primă parte a prezentării proiectelor inițiate de *RHÔNE-POULENC ROMÂNIA* în domeniul protecției mediului înconjurător, o recomandare pentru toți cei interesați. Orice solicitare pentru tehnologii în acest domeniu, pentru catalizatori sau pentru studii de caz (prin BEICIP-FRANLAB sau Institutul Francez al Petrolului), pentru studii și tehnologii ATE, trebuie trimisă prin intermediul lui *RHÔNE-POULENC ROMÂNIA*. Asemenea cereri trimise direct instituțiilor menționate se întorc, oricum la *RHÔNE-POULENC ROMÂNIA* pentru avizare și deci drumul este mai lung. Iar poluarea nu așteaptă. Invazia ei trebuie stopată. ■

Dorin MATEI

(Va urma)

Instituită de prințul Barclay de Tolly¹, practica trimiterii unor militari în lungi călătorii în afara granițelor, pentru îndeplinirea unor misiuni de spionaj, s-a extins odată cu venirea la conducerea Ministerului rus de război a lui Aleksandr Ivanovici Cernișev, fost reprezentant al țării la Paris. De remarcat că erau atrași în munca de spionaj nu numai militari cadre, ci și colaboratori, ai Ministerului afacerilor externe și ai altor ministere, care se aflau cu serviciul în afara țării. Aceștia, deși nu erau agenți profesioniști, au reușit să creeze o agență foarte valoroasă, grație căreia s-au îndeplinit importante misiuni de spionaj.

La începutul anilor '30 ai veacului XIX, Rusia simțea acut rămânerea ei în urmă, comparativ cu țările Europei apusene, în domeniul industriei, inclusiv în înzestrarea armatei. Aceste probleme preocupau în mod special conducerea țării.

În noiembrie 1831, la inițiativa lui A.I. Cernișev, țarul Nikolai I a emis o instrucțiune Ambasadei ruse de la Londra „să culegă cele mai precise și corecte date despre o nouă pușcă recent inventată în Anglia”, superioară – conform informațiilor deținute de Rusia – celor deja existente în armatele europene și să obțină, dacă este posibil, modelul ei.

În același timp, tuturor ambasadelor Rusiei de pe lângă Curțile europene li s-a poruncit să acorde o atenție deosebită invențiilor din țările unde lucrau, descoperirilor recente, inovațiilor

¹ Prințul Mihail Andreevici Barclay de Tolly (1761-1818), mareșal rus, provenind dintr-o familie scoțiană, s-a distins în campaniile contra turcilor, suedezilor și polonezilor. În calitate de ministru de război (din 1810), este autorul celebrului plan – pe care l-a impus țarului Alexandru I – de atragere a francezilor în inima Rusiei (1812). Învins la Smolensk, în august 1812, de francezi, a trebuit să predea lui Kutuzov comanda supremă a armatei. A participat în continuare la campaniile rusești în Germania și Franța (1814), comandând trupele ruse de ocupație.

Agenția RIA-Novosti (Moscova): exclusivitate pentru „Magazin istoric“

SPIONII ȚARULUI RUS LA LUCRU

și perfecționărilor aduse „atât în domeniul militar, cât și în cel manufacturier și industrial“, apoi, în cel mai scurt timp „să furnizeze aceste informații“.

În februarie 1832, ministrul afacerilor externe Nesselrode a propus nume concrete de candidați pentru îndeplinirea acestei activități: consilierul de colegiu Mayendorf, care se afla în Franța, și consilierul Faber, care lucra în Germania.

În august 1832, aceste sarcini ale Ministerului de război în domeniul informațiilor secrete au fost completate și întărite, la nivelul tuturor reprezentanților diplomatice, cu indicațiile inspectorului general din arma inginerilor, marele cneaz Mihail Pavlovici, respectiv: să se cumpere literatura publică și să se obțină cea secretă în domeniul artei ingineresti privind „fortificațiile de campanie și permanente, atacul și apărarea fortărețelor, arta construcțiilor militare și a pontanelor“.

Nicolai I este generos

Diplomații ruși au îndeplinit cu zel aceste porunci. Ambasadorul de la Paris, de pildă, a cumpărat personal în 1832, contra sumei de 600 franci, descrierea cu desene a noilor afeturi pentru artileria de câmp franceză. În 1835, contra 6 500 franci, tot el a obținut „schitele și descrierea unui nou tip de rachete incendiare și desenele artileriei fortărețelor de asalt, de coastă și de munte“. Erau ultimele realizări franceze în domeniul militar.

În 1834, la Skt. Petersburg, s-au primit un manual secret pentru școala militară de geniu și artilerie din Metz, tratând noua artilerie de câmp franceză, și programa de învățământ a acestui liceu, iar în anul următor – documentarea pentru producerea de tunuri franceze la uzina din Toulouse.

În 1835 unul dintre colaboratorii Ambasadei ruse la Paris

a obținut modelele țevelor lise de pușcă, care se produceau la una dintre uzinele din Franța.

Ambasadorul de la Viena comunica în 1834 despre inventarea de către un armurier austriac, Zeiler, a unui nou mecanism de declanșare pentru armamentul de foc și a unei magazii de schimb pentru cartușe. El a trimis schițele și o descriere sumară a acesteia. Mai mult, diplomatul a reușit chiar să se înțeleagă cu Zeiler ca acesta să vină în Rusia pentru a pune pe picioare producția unor noi arme.

Consulul general la Hamburg, Baheraht Roman Ivanovici, a pus mâna, prin legăturile sale în Belgia, în 1835, pe copia unui raport către regele Belgiei, înaintat de colonelul Puidt, privind drumurile militare în Vendeea, modelele tunului cu afet, modelele a două puști de cel mai nou tip, modelul unui nou telegraf.

La propunerea lui Cernîșev, Nikolai I l-a decorat pe Baheraht cu ordinul Sf. Ana cl. a II-a cu coroana imperială, „pentru serviciile pline de zel și activitatea sa deosebită”.

Multe asemenea situații mai pot fi enumerate. În spatele lor se ascunde o muncă tensionată și migăloasă. Iată, de pildă, cum a fost obținută informația privind producerea în Anglia – țara unde operația atinsese perfecțiunea – a unor căpăcele pentru puști.

Ambasadorul rus la Londra, Liven H.A., a primit în acest sens o misiune expresă de la Cernîșev A. I. Acesta din urmă i-a încredințat sarcina consulului general în Anglia, Benkhausen. Acela s-a adresat legăturii sale, inspectorului general al arsenalului englez, Charlie Manton, care a precizat că o simplă descriere ar fi insuficientă și deci inutilă, dacă nu se va avea la dispoziție și mașina pentru producerea acestor căpăcele. În consecință, Benkhausen i-a comandat lui Manton, pe lângă descriere, însăși mașina, câteva arme folosite și chiar seria căpăcelor.

Manton nu a putut furniza și noul tip de puști, pentru că acestea abia începuseră să intre în arsenal și se aflau sub o strictă evidență. Atunci Benkhausen s-a adresat unei alte legături ale sale

– Lasey Davis –, care avea un atelier de arme la Londra. Acela se afla în relații prietenești cu directorul arsenalului de stat din Enfield, de lângă Londra, unde se fabricau aceste noi puști, și el a putut obține un exemplar. Astfel, într-o jumătate de an, misiunea dată de A.I. Cernîșev era îndeplinită.

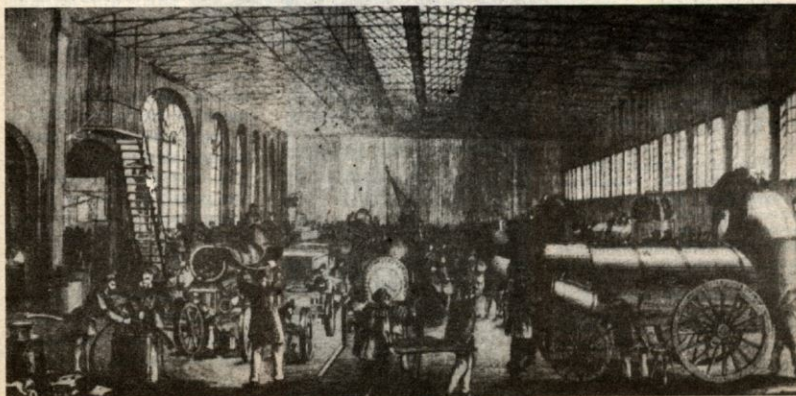
Contând pe ajutorul diplomaților

Să enumerăm și altă „rugă-minte” a lui Cernîșev, adresată ministrului afacerilor externe Nesselrode, la 20 decembrie 1843:

„Una dintre obligațiile ce-mi incumbă la minister constă în culegerea de informații autentice, în măsura posibilului, despre forțele armate ale statelor străine. Aceste date sunt obținute – după cum Excelența Voastră știe din corespondența mea anterioară – de către corespondenții Ministerului de război pe meleaguri străine. Cu privire la unele state ele sunt satisfăcătoare. Dar despre Imperiul austriac nu avem informații complete și reale.

În p. 39: țarul Alexandru II a numit personal reprezentanți militari în marile capitale europene, încredințându-le misiuni secrete

Atelier de asamblat locomotive în Franța, în 1848

În grija pentru îndeplinirea cu succes a tuturor obligațiilor ce revin ministerului ce mi-a fost încredințat și cunoscând cât este de important din punct de vedere militar să dispunem de date reale despre forțele armate și puterea statelor străine, mă adresez Excelenței Voastre cu supusa rugămintă de a mă onora cu înștiințarea dacă nu s-ar putea însărina cu obținerea unor informații despre Austria secretarul I al ambasadei noastre la Viena, șambelanul Ozerov, după exemplul modului cum a executat această misiune predecesorul său, dl. Kudriavski.

Am onoarea de a adăuga că Excelența Voastră m-ar îndatora dacă i-ar putea porunci unui funcționar de la misiunile noastre de la Londra și Constantinopol să obțină același tip de informații despre Anglia și Turcia“.

În ianuarie 1851 Cernișev i-a scris lui Nesselrode că „în vederea unei bune predări a statisticii militare la Academia Militară Imperială s-ar cuveni necesar a deține date corecte despre schimbările produse, începând din 1848, în structura forțelor militare ale Austriei“.

După această introducere, el transmitea directiva emisă de țarul Nikolai I de a se ordona unui colaborator al reprezentanței ruse la Viena, consilierul Fonton, „să urmărească transformările din Austria sub aspect militar“ și de a fi rugat „să obțină date despre organizarea reală și starea forțelor armate în Imperiul austriac“.

Concomitent, A.I. Cernișev a expediat în capitalele unor state europene și agenți de-ai lui, profesioniști. Dar ei nu erau mulți și, numai cu forțele lor, nu puteau soluționa eficient misiunile de spionaj impuse de moment. De aceea, în mare măsură se conta pe ajutorul diplomaților ruși. Situația creată în preajma Războiului Crimeei este oglindită sugestiv într-o scrisoare a lui Cernișev către MAE rus, la 8 mai 1852:

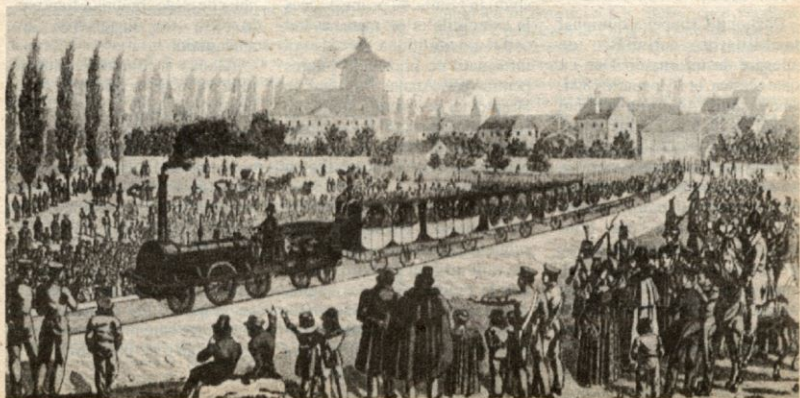
„Dorind Suveranul ca Ministerul de război să dispună întotdeauna de date cât mai complete și mai reale despre forțele armate ale statelor străine, de a căror obținere la timp ministerul are stringentă nevoie, Luminatul Împărat poruncește: a fi reluată o relație cu Ministerul afacerilor

străine privind însărcinarea ambasadelor noastre din statele unde nu avem corespondenți militari speciali să furnizeze informații, la timp, în termene date, despre starea forțelor armate ale acelor state, conform unui program scurt și lesne de îndeplinit.

Cu grija pentru îndeplinirea voinței monarhului și întemeindu-mă pe corespondența mea dinainte pe acest subiect cu cancelarul de stat al afacerilor externe, rog umil pe Excelența Voastră să însărcineze ambasadetele noastre enumerate mai jos să furnizeze de două ori pe an, la 1 ianuarie și la 1 iulie, conform unei scurte anchete (autorul nu publică și această instrucțiune) informații privind forțele armate:

a) Ambasada de la Stuttgart și de pe lângă Uniunea Germană – despre forțele Regatului Wurttemberg și starea Corpului 8 german; b) Ambasada de la München – despre forțele Bavariei; c) Ambasada de la Neapole – despre forțele Regatului Neapole; d) Ambasada de la Roma – despre trupele Papei și Toscanei; e) Ambasada din Dresda – despre forțele Saxoniei; f) Ambasada de la Lisabona –

Inaugurarea primei linii de cale ferată în Germania, în 1835

despre trupele Portugaliei; g) Ambasada de la Teheran – despre trupele Persiei.

Corespondenților Ministerului de război li se cerea să obțină următoarele informații:

Corespondentului de la Berlin, în afara datelor despre Prusia, date despre trupele și situația militară din Germania nordică, și anume: despre Hanovra, Oldenburg, Meklenburg, Hamburg, Bremen, Lübeck și Braunschweig. Corespondentului de la Stockholm, în afara datelor despre Suedia, date despre Danemarca. Corespondentului de la Constantinopol, pe lângă informațiile despre Turcia, date despre Egipt. Corespondentului de la Paris, în afara datelor despre Franța, date despre Spania, Elveția, Belgia, Olanda și Anglia.

În ce privește forțele militare ale Austriei, ar fi de dorit ca, până la numirea la Viena a corespondentului militar, ambasada noastră să continue să furnizeze informații complete și satisfăcătoare, așa cum a furnizat și până acum, fixându-i-se și ei aceleași termene – 1 ianuarie și 1 iulie“.

Serviciile grecului Atanas

Războiul Crimeei a diminuat posibilitățile activității de culegere de informații. Dar, cu toate acestea, la 16 ianuarie 1854, când Franța și Anglia nu intraseră oficial în război, marele cneaz Konstantin Nikolaevici, aflat la conducerea Ministerului marinei, i s-a adresat în scris șefului departamentului relații interne din MAE, unde era concentrată corespondența pe probleme secrete, inclusiv de culegere de informații: „Înălțimii Voastre îi este cunoscut cât de important și necesar este, pentru Ministerul marinei, în condițiile de azi, să dețină în permanență cele mai noi date despre mișcarea

navelor și escadrelor engleze și franceze și ca aceste date să fie furnizate și în caz de rupere a relațiilor, ele fiind atunci extrem de necesare. Din aceste pricini vă rog să luați asupra dumneavoastră greutatea de a decide în ce mod pot fi obținute aceste informații acum“.

Peste două zile, directorul departamentului, consilierul de taină și senatorul Lev Goriogorievici Seniavin, l-a informat pe marele cneaz că reprezentanții ruși de la Londra și Paris au primit poruncă, în caz de deplasare a lor de la sedii, să însărcineze cu misiunea de obținere a informațiilor pe consuli și alte persoane de încredere.

Aceeași sarcină a revenit și misiunilor rusești de la Stockholm, Copenhaga, Haga, Bruxelles, Lisabona, Neapole, Atena.

În decembrie 1854, reprezentantul rus la Bruxelles, contele Hreptovici, a primit vizita unui grec pe nume Spiridon Atanas, sosit de la Paris, care și-a oferit serviciile pentru obținerea planurilor de construcție și a schițelor unor corăbii model nou, care, la vremea aceea, se aflau în șantierele franceze. Ca inginer constructor de nave, Atanas fusese trimis de guvernul său la studii în Franța. El primise acces la exercițiile ei pe mare, având astfel posibilitatea să culegă informații ce prezentau interes pentru ruși. Atanas l-a rugat pe Hreptovici să-i trimită lunar 350 franci, din care 200 îi va cheltui pentru întreținerea sa, iar 150 pentru plata oamenilor ce-i erau necesari.

Încă de la prima vizită făcută lui Hreptovici, Atanas l-a remis schițele câtorva nave militare și ale noii artilerii de bord, create atât în Franța, cât și în Anglia. Apreciind aceste materiale, marele cneaz Konstantin Nikolaevici, aflat la conducerea Ministerului marinei, nota într-o scrisoare adresată MAE la 29

octombrie 1854: „...consider că: 1) informațiile primite de curând de la dl. Atanas sunt extrem de importante și utile, dovedesc o excelentă cunoaștere a problemelor marinei și priceperea de a discerne și de a selecta exact acele date care ne pot fi necesare nouă; 2) Ministerul marinei nu a primit niciodată până acum informații atât de necesare, în afara cazurilor când proprii noștri ofițeri de marină au avut ocazia să adune asemenea informații la fața locului, informații pe care contele Hreptovici le primea prin alți agenți de-ai săi; 3) propunerea dl. Atanas trebuie folosită, să nu ne zgârcim la bani, pentru că plata solicitată de el este foarte modică și 4) totul trebuie să se desfășoare în cel mai desăvârșit secret, pentru a nu pierde un agent atât de util“.

În consecință, Atanas a obținut schițele a două canoniere aflate în construcție, a transmis informații privind construcția unor corăbii militare și despre artileria lor de bord, despre nave aflate în porturile Cherbourg, Orient, Nantes, Le Havre, Brest, Rocheford, a furnizat date despre corăbiile pe care francezii plănuiau să le trimită în Marea Baltică, l-a alimentat regulat pe Hreptovici cu desenele executate chiar de el ale corăbiilor franceze, însoțite de descrierea lor amănunțită.

Atanas a colaborat până în iulie 1856. El a primit în total, pentru serviciile aduse, 11 000 franci, din care 6 000 reprezentau cheltuielile lui lunare.

În martie 1856, marele cneaz Konstantin Nikolaevici scria astfel la MAE: „Presupun că în cazul încheierii păcii, noi nu vom mai avea nevoie de serviciile grecului Atanas, dar eu consider că ar fi corect să-l recompensăm cu generozitate pentru informațiile pe care ni le-a furnizat și care ne-au fost foarte utile“.

(Continuare în p. 62)

În culisele revoluției ruse
din februarie 1917

SCÂNTEIA CARE A APRINS VĂPAIA

M.C. STĂNESCU

În ziua de 14 martie 1917 (toate datele din acest articol sunt pe stil nou), în plină revoluție rusă, un grup de muncitori și soldați, în numele Sovietului din Petrograd, s-a prezentat colonelului Engelhardt, comandantul garnizoanei și regiunii militare a Petrogradului și membru al Dumei imperiale, cerându-i pe un ton ultimativ să redacteze împreună cu ei un ordin de zi care să reglementeze noile raporturi dintre soldați și ofițeri și să reprezinte un prim pas pe calea „democratizării” profunde a instituției militare. Colonelul a refuzat, declarând că un asemenea act nu putea fi dat decât de ministrul de război, ce urma să fie numit peste o zi-două. Nemulțumiți, delegații i-au declarat în timp ce îi păraseau biroul: „Bine, dacă refuzați, îl vom redacta noi înșine!”

Și-ntr-adevăr, peste numai câteva ore, ei s-au prezentat în biroul lui N. D. Sokolov, membru menșevic al Sovietului din Petrograd, pe care l-au obligat să scrie un text în șapte puncte, dictat de ei. Starea de tensiune în care a fost redactat, a făcut ca documentul să conțină unele imperfecțiuni stilistice, dar acest fapt nu a constituit un impediment pentru publicarea lui, a doua zi, în gazeta Nouvelles din 15 martie 1917. Textul apărut în Nouvelles (organul de presă al Sovietului din Petrograd) purta titlul Ordinul (pricazul) nr. 1 al Comitetului de deputați ai muncitorilor și soldaților din Petrograd.

Deși există unele inadvertențe privitoare la data redactării lui, din confruntarea diverselor mărturii, se poate stabili cu precizie că documentul a fost elaborat în ziua de 14 martie și publicarea lui s-a produs a doua zi, 15 martie 1917. Titlul sub care este menționat și comentat diferă de la un autor la altul – prikaz, ordin, decret, ordonanță –,

dar conținutul său este aproape identic la Claude Anet (La révolution russe. À Petrograd et aux armées. Mars-mai 1917; Révoluția

rusă. La Petrograd și în armate. Martie-mai 1917), Grigorie Alexinski (Du tsarisme au communisme. La révolution russe. Ses causes – ses effets; De la țarism la comunism. Revoluția rusă. Cauzele și efectele sale), Aleksandr Denikin (La decomposition de l'armée et du pouvoir; Descompunerea armatei și a puterii), Aleksandr Kerenski (La révolution russe. 1917; Revoluția rusă. 1917), precum și în lucrarea Istoria revoluției ruse scoasă sub redacția unor lideri bolșevici, în frunte cu I.V. Stalin, cu o versiune franceză publicată la Paris în 1946. În ceea ce îl privește pe Kerenski, trebuie spus că el redă textul documentului într-o formă cu șase puncte în loc de șapte câte avea originalul.

Cu excepția lui Claude Anet (publicist francez surprins de evenimente în Rusia) și a celor care au redactat Istoria revoluției ruse, ceilalți autori au fost participanți la evenimente ca adversari ai bolșevicilor. Lucrările lor au fost publicate la Paris în primele decenii după revoluție și au, evident, un caracter memorialistic.

Sovietul împotriva Dumei imperiale

Pricazul nr. 1, cum vom numi acest document, se adresa tuturor soldaților de diferite arme din garnizoana Petrograd, precum și muncitorilor. Prin punctele 1 și 2, Sovietul din Petrograd decidea crearea

în fiecare unitate militară a unor comitete de soldați care să se supună total Consiliului deputaților de muncitori și soldați. „Ordinele Comisiei militare a Dumei imperiale – se preciza în punctul 4 – sunt obligatorii, cu excepția celor care contravin cu ordinele și hotărârile Consiliului delegaților [deputaților] muncitorilor și soldaților”.

Unul dintre cele mai grave puncte era acela cu numărul 5, exact cel care a generat anarhia ce a cuprins întreaga armată rusă. Acest punct dădea drept soldaților din toate unitățile până la nivel de batalion inclusiv, să păstreze asupra lor întregul armament și mijloacele

majoritate provenind din cercurile nobiliare și ale marii burghezii. „Tratamentul brutal al soldaților de toate gradele și, în particular, tutuirea se interzice și în fiecare situație în care această interdicție va fi încălcată și în general în fiecare caz când se va ivi o neînțelegere între ofițeri și soldați, aceștia din urmă trebuie să se adreseze comitetelor de companie. Acest ordin – se spunea în încheiere – se va citi în toate companiile, batalioanele, regimentele, echipajele, bateriile și celelalte servicii ale armatei și [elemente] auxiliare”.

La 3 martie a izbucnit greva muncitorilor de la Uzinele Putilov. La 8 și 9 martie și ceilalți muncitori din Petrograd au intrat în grevă și au invadat străzile orașului, organizând mitinguri și întruniri. Guvernul a mobilizat detașamente de poliție și unități de cazaci și au fost montate mitraliere pe acoperișurile clădirilor. La 11 martie, greva generală din Petersburg s-a transformat în insurecție. Au avut loc ciocniri cu forțele de ordine. În acele împrejurări s-a ținut ultima ședință a Dumei imperiale. La 12 martie, Arsenalul, fortăreața Petropavlovsk și închi-

Civilii au reușit să pună mâna pe arme...
În p. 43: februarie, 1917: mulțimea demonstrațiilor a luat cu asalt străzile și bulevardele Petrogradului

tehnice din dotare; toate acestea, „în nici un caz nu trebuie să fie date ofițerilor, chiar dacă ei le cer”.

Ultimele două puncte (6 și 7) și finalul pricazului conțineau prevederi la fel de grave. Această parte finală a documentului i-a făcut pe contemporani, iar mai târziu pe istorici, să afirme că Pricazul nr. 1 a declanșat procesul de destrămare a armatei ruse. „În afara orelor de serviciu – se preciza în document – în viața politică, socială și privată, soldații au aceleași drepturi ca orice cetățean. În particular, salutul acordat generalilor și salutul ordinar sunt abolite” (punctul 6). Vechile apelative – nobletea voastră, înălțimea voastră etc. – erau înlocuite cu formule ca „domnule general” sau „domnule colonel”, ceea ce reprezenta o lovitură dură la adresa corpului ofițeresc superior, în mare

Curând, prin aplicarea arbitrară și subiectivă a prevederilor din pricaz s-a ajuns la scene de gravă insubordonare, de agresiune a ofițerilor, la desființarea galoanelor și excluderea multor cadre militare, cel mai adesea fără nici un fel de judecată. Cazul uciderii și ciopărtirii oribile a trupului generalului N. Duhonin, șeful Marelui Cartier General Rus de la Moghilev, la 3 decembrie 1917, este elocvent și doar unul dintre numeroasele fapte de acest fel petrecute în acele zile.

Prima țintă: monarhia

Să rememorăm câteva repere cronologice ale evenimentelor revoluției din februarie 1917 în toilul cărora a fost elaborat Pricazul nr. 1.

soarea Kresty au fost invadate de mulțimea insurgentă, deținuții fiind eliberați și arhivele poliției arse. Regimentele de gardă și alte unități au ieșit din cazărmi și, uneori cu ofițeri în frunte, au fraternizat cu demonstrații.

În ziua de 13 martie s-a creat Sovietul de muncitori și soldați din Petrograd, organism ce se va impune imediat în prim-planul evenimentelor. La început, conducerea acestuia era dominată de bolșevici. S-a creat și un comitet provizoriu al Dumei imperiale, în frunte cu președintele acesteia, M. Rodzianco. La 15 martie, guvernul Golîțin a demisionat și în locul său Duma a numit un guvern provizoriu în frunte cu prințul G. Lvov. Programul în opt puncte lansat de noul guvern cuprindea: amnistie totală și imediată, libertatea cuvântului, a presei și întrunirilor, anularea tuturor rangurilor sociale și a avantajelor de

tot felul, alegeri generale imediate pentru Adunarea Constituantă, pe baza votului universal, alegeri locale desfășurate pe baza aceluiași principii și, un fapt cu totul semnificativ, se preciza că unitățile militare din Petrograd nu vor fi dezarmate, nici sancționate și nici evacuate din oraș.

Această ultimă prevedere a programului guvernului trădează o evidentă concordanță cu stipulațiile Pricazului nr. 1 care proclama necesitatea păstrării disciplinei și obligațiilor militare, dar elimina restricțiile impuse ostașilor în viața publică.

Revoluția rusă din februarie învinsese. Guvernul se obliga să aplice imediat măsurile promise. Seara, la ora 19, s-a ținut o ședință comună a reprezentanților Dumei și a celor ai Comitetului Sovietului din Petrograd, inaugurându-se, astfel, așa-numita perioadă a „dualității puterii”, act grav care a „avut o influență fatală pentru mersul ulterior al evenimentelor”, cum avea să

narhiei. Rodzianco și Duma, apoi și alți oameni politici, inclusiv Kerenski, ministrul de justiție în noul guvern, au acționat pentru detronarea țarului și instituirea republicii parlamentare. Încă din 11 martie, M. Rodzianco îi trimisese lui Nicolae II, aflat la Moghilev, la cartierul său general, și comandanților militari o telegramă în care informa despre situația politico-militară gravă din Petrograd, subliniind pericolul pentru existența monarhiei. A doua zi, tot acolo, a trimis o nouă telegramă în care aprecia că „ora supremă a sosit” și că „va decide soarta patriei și a dinastiei”.

În ziua de 14 martie, țarul a plecat de la Moghilev spre Capitală, dar s-a oprit în gara Pskov, unde a avut o discuție cu generalul Ruski, trimisul Dumei și al lui Rodzianco. Acesta i-a cerut țarului să abdice. În timpul nopții, generalul Ruski a avut discuții cu Rodzianco și generalul M.V. Alexeev, comandantul general

„Figuranți în serviciul Germaniei”

Sovietul din Petrograd s-a dezvoltat și întărit rapid, devenind extrem de agresiv. În februarie-martie 1917, muncitorii și soldații răsculați au ucis mii de cadeți în închisoarea Petropavlovsk. La săvârșirea acestor crime conduse de comisarul bolșevic Roșal (*Magazin istoric*, nr. 10, 11/1993) a participat și, pe atunci, tânărul locotenent Tuhacevski, ajuns mareșal sovietic și sfârșind ca o victimă a urgiei criminale staliniste din 1937.

La începutul lui martie 1917, Sovietul din Petrograd era condus de un comitet format din reprezentanți ai mai multor partide și organizații: socialiști-revoluționari, menșevici, bolșevici, internaționaliști, populiști,

...iar trupele din garnizoana Capitalei, uneori în frunte cu ofițerii lor, li s-au alăturat imediat

aprecieze ceva mai târziu generalul Denikin. Din balconul Palatului Taurida, președintele Dumei, M. Rodzianco a trecut în revistă defilarea regimentelor răsculate, iar în zilele următoare poliția politică (ohrana) a fost desființată; o serie de foști demnitari, inclusiv fostul premier Stürmer, au fost arestați. În aclamațiile mulțimii, compusă din soldați în mare parte, pe peronul gării, marele duce Kiril Vladimirovici a declarat că „este cu poporul și Duma”.

Din capul locului, problema cardinală a devenit aceea a mo-

al armatei. Nu era decât o singură soluție: abdicarea țarului. Așa s-a și întâmplat în ziua de 15 martie 1917, când Nicolae II l-a desemnat ca succesor pe fratele său Mihail Alexandrovici. Dar și acesta a abdicat a doua zi, 16 martie, act ce a marcat sfârșitul monarhiei în Rusia. La 20 martie, din ordinul Dumei, familia imperială a fost arestată și deportată la Tobolsk, iar apoi la Ecaterinburg, unde, la 17/18 iulie 1918, a fost asasinată de către bolșevici (vezi *Magazin istoric*, nr. 6-11/1975, 10,11/1990 și 2/1991).

grupul Edinstvo (plehanoviști) etc. Din cei aproximativ 800 de membri, socialiștii-revoluționari aveau 285, menșevicii 248, iar bolșevicii doar 105. Din comitetul de 9 format la data constituirii sovietului amintim pe bolșevicii Rosenfeld (Kamenev) și Al. Nicolschi, ultimul viitor lider al Partidului Comunist din România în anii 1928-1934.

Cum au reușit totuși bolșevicii, într-un timp atât de scurt, să preia inițiativa și să determine cursul evenimentelor?

Fără a intra în detalii, trebuie să arătăm că fundamental a fost sprijinul pe care aceștia l-au primit

din partea Germaniei. Studiul apărute în ultimul timp, îndeosebi lucrarea în două volume consacrată lui V. I. Lenin, publicată de istoricul rus Dimitri Volkogonov, în 1994, prezentată și de *Magazin istoric*, în numerele 4 și 5/1996, evidențiază legăturile și sprijinul multilateral acordat de autoritățile civile și militare germane bolșevicilor, cu intenția de a scoate Rusia din război¹.

Partea germană a acordat o atenție deosebită așa-zisei politici anti-războinice, pacifiste desfășurate de bolșevici în rândul armatei ruse. În acest sens, generalul Ludendorff nota în memoriile sale: „În Rusia, din 1917, bolșevismul se instalează din ce în ce mai solid la putere. Știm bine că prăbușirea armatei și a poporului rus are să constituie un pericol extraordinar pentru Germania și Austro-Ungaria. Când mă gândesc la slăbiciunea și a guvernului nostru și a celui austro-ungar, mă cuprinde o grijă imensă. Guvernul nostru, trimițând pe Lenin în Rusia, își luase asupra sa o mare responsabilitate. Din punct de vedere militar, voiajul acesta era justificat. Rusia trebuia să cadă. Dar guvernul nostru trebuia să ia măsuri ca să nu cadă odată cu ea și Germania. Evenimentul din Rusia nu-mi provoacă numai bucurie. E drept că ne-am ușurat extraordinar de mult situația militară, dar mai rămâneau, totuși, atâtea pericole“.

Ludendorff preciza că „revoluția s-a produs în contextul descompunerii armatei ruse“, obiectiv pentru realizarea căruia „organizasem o propagandă destinată să semene, în armata rusă, fără nici o întârziere, germenii unei campanii pacifiste“. De altfel, campania fusese declanșată chiar înainte de izbucnirea războiului sub lozincă „Război războiului“. Acum, după revoluția din februarie, prin intermediul lui Alexander Helphand, alias Parvus,

revoluționar rus infiltrat în Germania încă din 1905, al lui Gisbert Freiherr von Romberg, ministrul german în Elveția, și al altora, liderii bolșevici, absenți până atunci, au fost aduși la Petrograd.

Piese importante în mecanismul acestei colaborări, Pricazul nr. 1 din 14-15 martie 1917 a avut un efect cu adevărat distrugător. Referindu-se la acest document, Grigori Alexinski, fost deputat de Basarabia în Dumă, arăta că „nu este greu de înțeles că acești misterioși indivizi nu erau alții decât figuranți în serviciul Germaniei“. Se înțelegea prin „misterioși indivizi“ Alexinski îi avea în vedere pe cei care reușiseră să-i impună lui N. D. Sokolov textul conținând cele șapte puncte ale Pricazului nr. 1.

„Primul semn al descompunerii“

Cine îi mai putea stăpâni pe soldați? Nimeni! Urmările imediate ale Pricazului nr. 1 s-au resimțit din plin și pe frontul din Moldova și în întreg teritoriul dintre-Carpați și Nistru. Începând din primăvara lui 1917, soldații ruși părăseau frontul în bloc, lăsând goluri pe care armata română abia le-a putut acoperi, iar trupele ruse rămase încă pe poziții, de regulă, refuzau să lupte, se țineau de chefură, jafuri și dezordini, organizau mitinguri și, ceea ce era și mai grav, fraternizau cu inamicul, aducându-l în vizită peste linia frontului!

Îngrijorat de situația creată, Marele Cartier General Român l-a însărcinat pe locotenent-colonelul Ion Antonescu, viitorul mareșal, pe atunci șef al Biroului 2 operații, cu organizarea concentrării și dezarmării acestor trupe și apoi expedierea lor peste graniță, în Rusia. La început, dincolo de Prut, apoi peste Nistru.

Curând armata rusă a devenit un instrument în mâna bolșevicilor. O seamă de personalități ale vieții politice din Rusia acelei perioade au descifrat în mod obiectiv implicațiile Pricazului nr. 1 în evoluția evenimentelor. Pare totuși curioasă încercarea unora de a minimaliza efectele acestuia. Pe această poziție s-a aflat primul ministru Llov, ministrul de război Gucikov, deputatul Skobelev și ministrul de justiție în timpul revoluției din februarie și apoi prim-ministru A.

Kerenski. În cartea sa *La révolution russe. 1917* el afirmă că pricazul nu ar fi avut impactul care i se atribuie din moment ce se adresa doar trupelor din garnizoana Petrogradului și că nici măcar printre marinarii din Baltica nu fusese difuzat. Se contrazice însă imediat atunci când scrie că pe frontul românesc generalul Turikov, comandantul Armatei 6 ruse, „fără să aștepte instrucțiunile de la Petrograd, a introdus el însuși, cu de la sine putere, sistemul comitetelor [sovietelor] în rândul trupelor și a telegrafiat celor din Petrograd, recomandându-le această măsură ca răspundând exigențelor momentului“.

Dar dacă pricazul nu fusese difuzat nici măcar printre marinarii din Marea Baltică, cum ajunsese el tocmai la ostașii din Moldova? Nu existau decât două posibilități: ori fusese adus în mod special din Petrograd, ori fusese „aruncat“ peste liniile frontului de către... inamic. Efectele lui au fost însă dezastruoase. „Acest ordin – scria generalul A. I. Denikin, comandantul Corpului 8 rus de pe frontul românesc – a avut un mare și dureros răsunet și a fost primul semn al descompunerii armatei“.

În același spirit contradictoriu se înscrie și aprecierea lui A. Kerenski: „Acest ordin a făcut din soviet o organizație revoluționară, înglobând toate masele. Toate unitățile militare, cu armele lor, cu echipamentul lor se supuneau conducerii sale politice“.

Generalul Denikin i-a criticat aspru pe Kerenski, Teretelli, Skobelev și pe toți cei care minimalizau efectele Pricazului nr. 1, numindu-i Pilați (aluzie la Pilat din Pont, procuratorul roman al Iudeei în anii 26-36). Totodată, el citează afirmația lui I. Goldenberg, membru în Sovietul din Petrograd și redactor al gazetei *Novaja jizn*: „Ordinul nu era o eroare, era o necesitate. N-a fost redactat de Sokolov. El era expresia unanimă a voinței sovietului. În ziua în care am făcut revoluția, aveam de ales între armată și revoluție. N-am ezitat; m-am decis pentru aceasta din urmă și am folosit – îndrăznesc să afirm – mijlocul care trebuia“.

Pentru oricine, astăzi, este limpede că fără Pricazul nr. 1, armata imperială rusă nu ar fi devenit cu atâtă ușurință instrumentul principal al politicii interne și externe a regimului instaurat de bolșevici. ■

¹ În acest context, este bine să precizăm și faptul că în 1920, autoritățile române au achiziționat la Viena un set de documente politice, diplomatice, militare și economico-financiare germane referitoare la colaborarea autorităților germane cu bolșevicii, îndeosebi cu Lenin și colaboratorii săi apropiati. Documentele se află la Arhivele Naționale ale României, Direcția Arhivelor Istorice Centrale și completează în mod semnificativ informațiile cuprinse în volumul *Lenin Rückkehr nach Russland 1917. Die deutschen Akten, apărut la Leiden, în Olanda, în 1957*.

Slavii în izvoare bizantine (secolul VI)

„BLÂNZI ȘI BINEVOITORI – NESTĂPÂNIȚI ȘI RĂZBUNĂTORI“

CONSTANTIN
REZACHEVICI

După mijlocul secolului V, în legătură cu slăbirea dominației hunilor, slavii din neamurile sclavinilor și anților au trecut de la expediții militare la deplasări de populații, ocupând teritorii de la nord de Carpați spre Vistula superioară – la apus și Niprul mijlociu – în răsărit¹. În primele decenii ale veacului VI ei pătrund în spațiul daco-roman nord-dunărean, cu tendința de a-și crea baze pentru atacurile asupra Imperiului romano-bizantin, care îi atrăgea mai mult decât spațiul protoromănesc carpato-dunărean, aflat în plin proces de ruralizare.

Contactul cu Imperiul romano-bizantin, a cărui sferă de influență (și chiar de stăpânire strategică în unele locuri) se întindea și la nordul Dunării, a dus la reflectarea în relatările scriitorilor romano-bizantini a impactului produs de slavi în imperiu. Aceste relatări, studiate

până acum mai mult din punct de vedere al istoriei timpurii a popoarelor slave, și de obicei trecute cu vederea sub aspectul contactului slavo-imperial în cursul sec. VI, se dovedesc la o cercetare mai amănunțită cu mult mai revelatoare decât apăruseră până acum în literatura istorică a problemei, sub cel de-al doilea aspect. Deși obișnuși de secole cu invaziile germanice, cu repetate valuri ale hunilor, kutrigurilor, bulgarilor (turci) și ulterior ale avarilor, istoricii romano-bizantini au lăsat cele mai dramatice relatări despre invaziile slavilor. O cercetare atentă, comparativă, a mărturiilor lor despre contactele Imperiului roman de răsărit cu hunii, avarii și slavii, înclină balanța relatărilor în defavoarea slavilor și nu a hunilor sau avarilor, cum se afirmă de obicei, mai mult după tradiție, decât pe baza izvoarelor vremii.

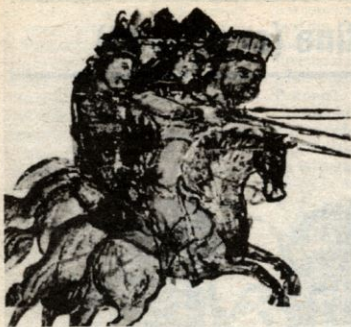
Incursiunile slavilor spre Dunărea de Jos încep a fi cunoscute din relatările romano-bizantine referitoare la ultimii doi ani ai domniei împăratului Anastasie (491-518) și în vremea lui Justin I (518-527). Profitând de slăbirea internă a imperiului ca

urmare a răscoalei trupelor din provincia Tracia, condusă de Vitalian (513-515), împotriva împăratului Anastasie, răscoală care s-a extins în Scythia Minor și Moesia, atacând chiar Constantinopolul în 513, 514 și 515, slavii au trecut Dunărea, pătrunzând în imperiu până în Macedonia și Tesalia.

Până aici nimic deosebit. Numai că Marcellinus Comes, în tinerețe fost secretar al lui Justinian, cel dintâi scriitor romano-bizantin din prima jumătate a sec. VI (ante 534), înregistrează, cu prilejul amintit, comportamentul slavilor în campanie, mai cu seamă cruzimea cu care erau uciși prizonierii romani, aspect pe care nu îl întâlnim nici măcar în relatările izvoarelor romano-bizantine referitoare la huni. Cum guvernatorul Illyriei nu a primit suficienți bani pentru a răscumpăra pe captivi, „prizonierii romani au fost arși împreună cu căsuțele lor sau omorâți în fața porților închise ale orașelor“. Este vorba nu despre soldați, ci de locuitori pașnici, care nu apucaseră să fugă sau să se refugieze între zidurile cetăților.

Riposta imperială ofensivă nu doar defensivă – după același

¹ Textul acestui articol a fost prezentat de autor în cadrul lucrărilor Comisiei mixte interacademice româno-ucrainene, desfășurate la Gălăcești (jud. Suceava) în zilele de 30-31 mai 1996, având ca temă principală *Lumea antică și barbarii*.

Tipuri de călăreți bizantini, așa cum apar ei în miniaturistica secolului XIV (pp.47-48)

Marcellinus Comes – a venit târziu, după 529, la începutul domniei lui Justinian (527-565), Mundus, comandantul armatei imperiale din Illyria, fiind cel care „cel dintâi dintre toți comandanții romani a atacat pe geți [slavii care veneau din Scythia Minor sau din Câmpia Română – n.n.] care de mult timp cutreierau Illyria și i-a pus pe fugă după ce a omorât pe mulți dintre ei”.

Tot în prima jumătate a sec. VI, un filosof bizantin, Pseudo-Caesarios din Nazianz, observa caracterul ambivalent al slavilor care pătrundeau în imperiu prin zona Dunării de Jos. Pe lângă cei cumpătați la mâncare și ascultători față de conducătorii lor, alții manifestau o mare cruzime față de femei, cărora le „mănâncă cu plăcere mamelele” pline de lapte, ucigându-le pruncii alăptați, lovindu-i „cu violență de pietre, ca pe niște șobolani”, omorându-și conducătorii la mese sau în timpul călătoriilor. Aceștia mănâncă „vulpi, pisici sălbatice și mistreți și se strigă între ei urlând ca lupii”.

În jurul anului 551, gotul romanizat Iordanes din Moesia înregistrează așezarea permanentă a slavilor numiți veneți, începând de la izvoarele Vistulei spre răsărit, împărțiți în două grupe: slavini care se întindeau pe teritoriul fostei Iugoslavii, pe la vest și nord de Dacia, până la

Nistrul superior, și anții, așezați între Nistru și Nipru. Referindu-se la „Alpii abrupti” (Carpații), care înconjoară Dacia (Transilvania) ca o coroană, Iordanes indică foarte precis că: „În partea lor stângă, spre nord, la izvorul Vistulei se află așezată pe un spațiu imens numeroasa populație a veneților. Deși astăzi numele lor variază după di-

feritele familii și regiuni, ei poartă mai ales numele

de sclavini și anți. Sclavinii locuiesc de la cetatea Noviodunum [Demova – n.n.] și lacul care este numit Mursianus [Nesider, în fosta Iugoslavie – n.n.] și până la Nistru, iar în nord până la Vistula: drept orașe au păduri și mlaștini. Anții însă, care sunt cei mai viteji dintre ei, se întind de la Nistru la Nipru, acolo unde Marea Pontică face un cot”.

Până la acea dată, așadar, slavii nu se stabiliseră în spațiul carpato-dunăreano-pontic, pe care doar îl străbăteau și în care se concentrău pentru a trece Dunărea în imperiu. Evident, nu are nici un temei afirmația mai veche a lui V. D. Klinevski, după care „regiunea carpatică a fost «leagănul comun al slavilor»”.

Cam în același timp, spre mijlocul veacului VI, Procopius din Caesarea, istoricul războaielor și al zidurilor lui Justinian, descria incursiunile anților și sclavinilor desfășurate la sud de Dunăre după începutul domniei acestuia (527), luptele ulterioare dintre sclavini și anți și mai ales marile incursiuni în imperiu din anii 545 sau 546. Cu acest ultim prilej, Procopius se arată un bun cunoscător al slavilor care luptau la Dunăre cu romano-bizantinii, unul din ei, falsul Chilbudios, de neam ant, vorbind chiar latinește, limbă pe care o învățase desigur de la autohtonii geto-daci

romanizați. Din relatările lui Procopius rezultă că până la mijlocul veacului VI slavii de la nordul Dunării nu aveau așezări stabile, ci pereginau din loc în loc, locuind în colibe simple și uneori în corturi: „Locuiesc în colibe jalnice, răzlețiți mult unii de alții și mereu se mută dintr-un loc în altul”. El compară modul lor de locuire cu cel al sporilor plantelor: „locuiesc sporadic, în corturi împrăștiate. De aceea au și mult pământ, căci cea mai mare parte a țărmlui de dincolo de Istru este locuită de dâșii”. Este tocmai epoca în care începe concentrarea slavilor la nordul Dunării, „nu departe de țăr”, în spațiul geto-dac romanizat, înaintea migrației în imperiu, de la începutul sec. VII.

Anților care participaseră la expediția din 545 sau 546, împăratul Justinian le-a propus să se așeze într-o veche cetate romană de la nordul Dunării, „Turris” (Măgurele, Barboși, lângă Galați sau Tyras – Cetatea Albă), pustiită de „barbarii localnici”, adică de geto-dacii romanizați, făgăduindu-le și o mare sumă de bani pentru a-i face „aliați” împotriva bulgarilor turci. Încercarea de colonizare a anților, mai bine zis a unei părți a acestora, la nord de limesul dunărean dovedește că aceștia nu locuiau încă permanent acolo.

Semnificativ, Justinian a purtat titlul de „Anticus” (învingătorul anților), și nu „Slavicus”, probabil pentru că anții au jucat rolul de frunte în conflictele cu Imperiul romano-bizantin la Dunărea de Jos și, cum se vede, tot pe aceștia a încercat să-i federalizeze.

Procopius din Caesarea a luat parte la campaniile împotriva perșilor (530-532), a vandalilor din Africa (533-534) și a goților din Italia (530-555), pe care le-a descris, încât e greu de crezut că vicisitudinile războiului puteau să-l impresioneze prea tare; totuși, rândurile pe care le consacră ororilor săvârșite de

slavi în ținuturile romane atacate sunt de departe cu mult mai dramatice. Relatările sale despre cruzimile slavilor în timpul invaziilor din 548 în provincia Illyria, din 550 în Illyria și Tracia și din 551, din nou în Illyria, sunt semnificative. În 548 „o armată de sclavini trecu fluviul Istru și săvârși lucruri îngrozitoare în întreaga Illyrie, până la Epidamnus, omorând și luând în sclavie pe toți tinerii care le cădeau în mână și prădând avuțiile”, distrugând și „o mulțime de cetăți de acolo, care mai înainte păreau puternice”. În 550 o oaste de numai 3 000 de sclavini trece din nou Dunărea, împărțindu-se în două cete. Măcelurile produse de acestea sunt relatate pe larg de Procopius. Pe comandantul unei cetăți din Tracia „îl aruncară în foc și-l arseră de viu, după ce-și tăiară mai întâi curele de pe spinarea lui. După aceste isprăvi cele două cete prădară netulburate toate ținuturile Traciei și ale Illyriei și cuceriră prin asediu o mulțime de cetăți, măcar că nu luptaseră mai înainte pe ziduri”.

Masacrele care au urmat cuceririi cetății Toperos din Tracia (azi Ruskji sau Kešan în Bulgaria) reprezintă cea mai zguduitoare relatare de acest fel din întreaga operă a lui Procopius din Caesarea. Cu acest prilej este descrisă și documentată pentru prima dată în Europa execuția prin tragerea în țeapă, pentru care scriitorul romano-bizantin nu are încă un nume. „Ei [sclavinii – n.n.] uciseră îndată pe toți bărbații în număr de cincisprezece mii și prădară tot avutul lor; iar pe femei și pe copii îi luară ca sclavi. Până atunci ei nu cruțară nici o vârstă, ci atât ei cât și cei din ceata cealaltă, din clipa când puneau piciorul pe pământul romanilor, ucidău pe toți tinerii care le cădeau în mână, astfel încât teritoriul Illyriei și al Traciei era aproape în întregime acoperit cu cadavrele celor neîngropați. Pe cei pe care-i prindeau nu-i omorau cu paloșul sau cu lancea sau în vreun alt mod obișnuit, ci

înfingeau în pământ pari, pe care-i ascuțeau bine de tot, și după aceea așezau deasupra cu nespusă tărie pe nefericiți, le băgau vârful parului în mijlocul șezutului, îl împingeau până în măruntaie și-l omorau în felul acesta. Barbarii aceia mai îngropau în pământ patru pari groși și după ce legau de ei mâinile și picioarele celor prinși îi loveau neconștient peste față cu ciomegele până îi omorau, ca pe câini, șerpi sau alte animale. Pe alții îi închideau în grajduri împreună cu vacile și cu oile pe care nu le puteau mânia până acasă la ei și le dădeau foc fără cruțare. Astfel ucidău sclavinii pe toți acei pe care îi întâlneau”. La sfârșitul expediției, „ca și cum s-ar fi săturat de atâtă sânge, se hotărâră să lase în viață de aici înainte pe unii dintre cei care le cădeau în mână; și ducând cu ei zeci de mii de prizonieri se întoarseră cu toții acasă”.

În vara 550 o altă oaste de sclavini, care înaintase în sudul Dunării până la Niș, a renunțat să atace Tesalonica doar auzind că împotriva lor fusese rânduit Germanus, vârul lui Justinian, învingătorul anților. Aceasta nu i-a împiedicat apoi să săvârșescă „atrocități în întreaga Europă” (cum numeau romano-bizantinii Peninsula Balcanică), să ajungă până la Zidul lung dintre Marea Neagră și Marmara, la 65 km de Constantinopol și să ierneze în iarna 550-551 pe teritoriul imperiului. „Nu pustiau ținuturile de acolo prin năvăliri, ci iernau în ele ca în țara lor de baștină, fără să se teamă de dușmani”, consemnează astfel Procopius prima încercare a sclavinilor de a se așeza cu forță în Balcani, cu greu respinsă de peste șase comandanți romano-bizantini.

În sfârșit, cu prilejul invaziei din 551 în Illyria, sclavinii „pricinuiră acolo grozăvii de nedescris”, „atrocități”. „Ei cutreieră mult timp și acoperiră toate drumurile cu cadavre, luând o mulțime nenumărată de oameni și prădând totul”. Împăratul Justinian era nemulțumit, neputând să-i împiedice să treacă Dunărea

cu ajutorul vaselor puse la dispoziție de gepizi. Este de fapt și părerea lui Procopius în legătură cu neputința marelui împărat de a zăgăzui pătrunderea slavilor în Imperiul romano-bizantin, aflat la apogeul puterii sale, dar care își măcinase forțele armate în încercarea de recucerire a Imperiului roman de apus.

Procopius a reluat și în alte scrieri ale sale relatările despre năvălirile aproape anuale ale sclavinilor și anților, aliați cu bulgarii („hunii”) în Illyria și Tracia, „până la cartierele marginase ale Bizanțului”, care „au pricinuit dezastre îngrozitoare locuitorilor de prin acele părți”, încât teritoriul afectat părea „un adevărat pustiu scitic”.

Procopius nu i-a zugrăvit intenționat pe slavi în culori negative din moment ce tot el afirma că în viața obișnuită „nu-s răutăcioși, nici vicleni, și în simplitatea lor păstrează felul de a fi al hunilor” (bulgarii turci). Zugrăvirea cruzimilor care particularizează invaziile slavilor în imperiu nu reflectă resentimen-

Arme slave descoperite în sudul
Dundrii

mentele sale față de ei, ci o realitate a epocii.

Din a doua jumătate a secolului VI slavii se concentrează la nordul Dunării, de unde în alianță cu avarii (turci), care apar la 558 în vecinătatea Imperiului romano-bizantin, atacă teritoriul acestuia în vremea împăraților Tiberiu Constantius (578-582) și Mauriciu Tiberius (582-602). Despre aceste lupte s-au păstrat relatări prețioase în *Istoria* lui Menander Protector, în cea a continuatorului acestuia Teofilact Simocata, precum și în tratatul de *Artă militară* al lui Mauriciu, de la începutul sec. VII.

Desigur, toți acești autori înregistrează și ei „pustiiri” ale sclavinilor în Tracia, începând din anii 578-579, invazii care acum au loc de obicei în alianță cu avarii. Diplomația bizantină a izbutit însă să-i învrăjbească în dese rânduri, astfel încât în 580 flota bizantină a transportat pe Dunăre circa 60 000 de călăreți avari, care, după Menander Protector, au atacat „satele sclavinilor” de la nordul gurilor Dunării, aflate sub ascultarea lui Dauritas (Daurentios) și a altor șefi slavi. Această mențiune este foarte interesantă deoarece dovedește că așezări slavine mai însemnate (sate) se aflau doar la nordul gurilor Dunării, altfel avarii nu ar fi fost aduși din Panonia pe fluviu tocmai în această zonă pentru a ataca satele sclavinilor.

Teofilact Simocata înregistrează și el invazia sclavinilor din 581, care ajungând până la Zidurile lungi de lângă Constantinopol „săvârșiră un mare măcel”. Dar nici el, nici ceilalți autori romano-bizantini care se referă la sfârșitul veacului VI nu mai înregistrează totuși cruzimile deosebite ale slavilor consemnate de autorii din prima jumătate a veacului. În plus, în anul 592 romano-bizantinii trec la contra-atac, în cadrul marii confruntări cu slavo-avarii din anii 592-602 și comandantul Priscus trece

Dunărea în dreptul Durostorului (Silistrei), învingând pe șeful sclavin Ardagast (Ardagastos), apoi la 594 pe regele slav Musocius. În 596, Petru, fratele împăratului Mauriciu, a înaintat la nord de Dunăre până la râul Ialomița (Ilivakia). Un an mai târziu, după relatarea aceluiași Teofilact Simocata, Petru a înfrânt în zona cetății Turnu (Măgurele) pe conducătorul sclavinilor Piragast, care a căzut în luptă.

În sfârșit, paginile care le sunt dedicate în tratatul de *Artă militară* al lui Mauriciu, redactat la începutul sec. VII, constituie cea mai completă descriere, sub aspect militar și civil, a sclavinilor și a anților din a doua jumătate a sec. VI. Spațiul acordat acestora e vizibil mai mare decât cel consacrat avarilor și altor „neamuri hunice”. Și aici apare din nou caracterul ambivalent al slavilor: „blânzi și binevoitori cu oaspeții”, practicând o sclavie patriarhală în locurile unde sunt așezați, în timp ce în afara acestora „duc o viață de jaf”, „sunt nestăpâniți și răzbunători”, ocolesc lupta deschisă și atacă numai atunci când reușesc să-și intimideze inamicul, altfel preferând atragerea acestuia în păduri și în capcane de tot felul.

Sfârșitul neașteptat și nefericit al războiului cu avaro-slavii din 592-602, în legătură cu răscola armatelor de la Dunăre și îndepărtarea comandantului Priscus, a dus la prăbușirea în 602 a hotărului dunărean al Imperiului romano-bizantin și la pătrunderea în masă a triburilor slave în imperiu. Acest proces a continuat în deceniile următoare, astfel că pe de o parte slavii au schimbat treptat componența etnică a Peninsulei Balcanice până în Macedonia și la Marea Adriatică, slavizând-o, iar pe de altă parte, la nordul Dunării, în spațiul carpato-danubiano-pontic, pânza lor s-a tot subțiat în sec. VII-X, până la totala ei destrămare și asimilare de către populația românească majoritară.

Mărturiile romano-bizantine despre apariția slavilor (anți și slavini) la Dunărea de Jos în cursul sec. VI atestă o violentă deosebită a acestora în cursul invaziilor lor în imperiu, ceea ce a șocat pe istoricii romano-bizantini, îndeosebi în prima jumătate a sec. VI, și care îi singularizează față de ceilalți năvălitori de neam germanic sau chiar turcic (huni, bulgari, avari).

Invadatorii slavi de la Dunărea de Jos din sec. VI se mai particularizează, așa cum rezultă din textele scriitorilor romano-bizantini, și prin aceea că nu au fost niciodată solicitați ca „federati” și nici măcar ca „aliați” temporari de către împărați, singura încercare a lui Justinian din 545 sau 546 de a așeza, mai bine zis de a atrage, doar un grup de anți în cetatea romană numită „Turris” de la nordul Dunării, deci în afara hotarelor imperiului, neavând nici un rezultat. Cu slavii nu s-a încheiat nici un tratat, ei nu au fost niciodată folosiți de diplomația romano-bizantină împotriva altor invadatori. Ei au fost doar marele inamic barbar al lumii romano-bizantine care nu a manifestat și față de care nu s-a arătat cruțare. Ceea ce i-a făcut pe slavi atât de periculoși pentru imperiu a fost nu doar mulțimea lor și lipsa unei autorități centrale cu care s-ar fi putut trata, cât mai ales cea de a treia și cea mai însemnată particularitate a lor, tendința de a se așeza cu forța în imperiu, dislocând populația romanizată din zonele de câmpie ale „Europei” romano-bizantine (Peninsula Balcanică), fără îngăduința negociată a autorității imperiale, ceea ce nu făcuseră nici măcar hunii sau avarii, ca să nu mai vorbim de neamurile germanice.

Izvoarele narative romano-bizantine din sec. VI și începutul veacului VII se dovedesc o sursă prețioasă și, cum s-a văzut, încă insuficient exploatată, referitor la impactul produs de slavi asupra imperiului și a lumii romano-gercești. ■

În numărul 8/1995 am făcut cunoscută intenția noastră de a publica un ciclu de articole consacrat istoriei unor minorități naționale din România. În nr. 8-10/1995 am și publicat primele trei episoade consacrate minorității evreiești din Țările române până la sfârșitul secolului XVII. Studiul pe care îl publicăm acum reconstituie istoria comunităților evreiești din Țara Românească și Moldova în cursul veacului XVIII și în primele decenii ale secolului trecut.

Centrul de greutate al comunității israelite din Țările române în veacul fanariot s-a plasat în Moldova, unde se aflau de altfel cei mai numeroși evrei din principate. În această perioadă ei au fost constituiți în „breaslă jidovilor”, așa cum exista, de pildă, și „breaslă armenilor”, în care conducerea laică era asigurată de un staroste, iar cea religioasă de un rabin, ambii confirmați de domnie.

Când obștile evreiești s-au înmulțit, breasla din Iași devenind reprezentanta tuturor comunităților, numărul de staroști a sporit la doi sau trei, conducătorul lor fiind „Roș Medina” (capul „evreimii din țară”), iar rabinul s-a transformat, la rândul său, în „Haham-bașă”, adică marele rabin al tuturor evreilor din Moldova având sub jurisdicția lui și pe coreligionarii din Țara Românească.

Obștea evreiască era cuprinsă în complexul breslelor de negustori și meseriași neortodocși, dar supuși ai țării, nu străini. Ea plătea o dare fixă și se afla sub oblăduirea vistieriei sau a mare-lui cămăraș. Din venitul taxei instituite pe carnea „cașer”, pe

țierea rituală a vitelor și a pășarilor (crupca, gabela) se răspundea trimestrial prin stărostie către cămara domnească cota dărilor proporțional cu numărul membrilor permanenți ai breslei. Restul banilor servea la întreținerea așezămintelor obștii: Sinagoga, Talmud-Tora, Rabinatul, Azilul pentru săracii suferinzi, cimitirul, fondul de răscumpărare

scoborătorilor lui Rabi Naftuli Cohen, căruia Poarta i-a acordat demnitatea ereditară în 1719. După conducerea impopulară și contestată a fiului acestuia, Bețall (m. 1743) împotriva căruia evreii din Iași s-au plâns lui Constantin vodă Mavrocordat la 24 septembrie 1741 că-i supăra mereu cu cereri în bani și alte angari, nepotul lui Naftuli, Isac a fost recunoscut de comunitate. Acesta a căpătat scutiri

de vamă și impozite de la Constantin vodă Racoviță, în aprilie 1756, neplătind „desetina de stupi pe 50 de bucate, vădrăritul pe 500 de vedre de vin și cunița pe 10 vite și nici o vamă pentru 3 cufe de horilcă (rachiu) adus din «Țara leșească»”.

După moartea lui Isac, în 1777, comunitatea a încercat să desființeze principiul eredității, alegând ca „Haham-bașă” pe Mordehai ben Moise Haim, rabin a cărui erudiție și pricepere cântăreau mai mult decât dreptul strămoșesc al familiei Cohen. El a fost confirmat în această demnitate de Grigore III Ghica în martie 1777, întărindu-i și vechile privilegii, precum și dreptul de a încasa taxe de la lo-

EVREII ÎN EPOCA FANARIOTĂ

PAUL CERNOVODEANU

a robilor, fondul destinat nevoiașilor din Palestina etc.

Rabinatul judeca, pe lângă cauzele de drept civil sau religios, și toate procesele de natură comercială. Apel se putea face pentru acestea din urmă și la marele cămăraș sau chiar la Divanul domnesc. Titlul de mare rabin sau „Haham-bașă” a fost, timp de aproape o sută de ani în epoca fanariotă, apanajul

Acesta este cea de-a 59-a prezență a cunoscutului istoric Paul Cernovodeanu în paginile revistei Magazin istoric. Se poate spune cu temei că în cei 30 de ani de apariție, revista noastră a avut în Domnia Sa unul din cei mai statornici colaboratori. Mai mult, de-a lungul anilor a fost alături de Magazin istoric cu tot ce putea să ofere mai bun din studiile sale un cercetător pasionat al arhivelor românești și străine, cu sfatul și prietenia sa nedezmintită.

Medievist de largă respirație, autor al unor lucrări fundamentale consacrate Bucureștilor și istoriei culturii românești din secolele XVII și XVIII, cu bogată activitate de valorificare a izvoarelor externe, îndeosebi călătorii străini la a căror editare a adus o importantă contribuție, Domnul Paul Cernovodeanu este autorul unor exemplare studii despre comerțul extern al Țărilor române în veacurile XVII-XIX. Monografia relațiilor româno-britanice în secolul XVIII, la care lucrează în prezent și care completează cele două volume apărute până acum (secolele XVII și XIX), proiectează numele domnului Paul Cernovodeanu în prim-planul istoriografiei noastre contemporane.

La aniversarea de 70 de ani, urarea noastră cea mai caldă de La mulți ani, cu sănătate!

Mulți evrei activau în comerț, unii - dintre ei aducându-și mărfurile din străinătate, îndeosebi din Lipsca. În imagine, câteva chipuri de negustori din Țările române la târgul din Lipsca, în 1825 (după G.E. Opiz)

godne, cununii și despărțiri, un impozit unitar de 1 leu pe cap de evreu al comunității și vechiul drept al crupcăi „câte patruzeci și cinci de bani de vită [de carne] cașer”. Prin acest hrisov, domnul îi mai întărea privilegiul ca „Haham-bașă” să judece pricinile dintre evrei „după orânduiala și obiceiul legii lor”, iar pricinile mai importante să fie aduse la cunoștința marelui cămăraș și chiar a Divanului. Rabinatul lui Mordehai a durat până în 1790, după care vechea „dinastie” Cohen, reprezentată prin Naftuli, fiul lui Isac, a revenit la demnitatea de „Haham-bașă”, obținând hrisov de întărire de la Mihai vodă Suțu, în 1793, reînțărît în 1799 de Constantin vodă Ipsilanti. După decesul lui Naftuli, demnitatea de „Haham-bașă” a fost ocupată, în 1809, pentru ultima oară, de fratele răposatului, Saim sau Isaia, care prin greșelile comise a compromis instituția și a contribuit la desființarea ei în 1834.

Numărul evreilor din Moldova a crescut, în secolul XVIII, nu doar prin spor natural, ci mai ales prin colonizări. Domnii, boierimea și înaltul cler erau interesați - în special pentru impopularea așezărilor urbane - să facă apel la alogeni, printre care se numărau și evreii, spre a-și sporii veniturile și a asigura prosperitatea economică a orașelor și a târgurilor din principat. Un

exemplu tipic îl constituie hrisovul dat de Constantin vodă Mavrocordat la 2 aprilie 1742 pentru chemarea „oamenilor străini” în țară, asigurându-le imunități fiscale, în afara plății unui bir anual modic de 5,5 lei de cap de familie. În perioada fanariotă întâlnim așezări evreiești - în afara comunităților mai vechi stabilite la Iași, Suceava, Botoșani, Soroca, Bacău, Chișinău, Bârlad, Roman ș.a. - și în alte locuri: la târgurile Ștefănești (1720), Herța (ante 1726), Lăpușna (1735), Hârlău, Ocna și Orhei (1742), orașele Rădăuți (ante 1746) și Bălți în Basarabia (1792) etc.; de asemenea, unii domni au emis hrisoave prin care evreii, alături de alți alogeni, au fost chemați să înființeze târguri și așezări noi, cum ar fi, de pildă, la Șoldănești (numit ulterior Fălțiceni - 1780), Mihăileni (1792), Telenești (1796), Pânzăreni (1805-1806), Podul Iloaiei (1810) etc. După cum recunoștea în 1914 și cercetătorul dr. Elias Schwarzfeld, „evreii erau considerați în orașe ca târgoveți (bourgeois, Bürger), un titlu de care nu se bucurau în nici o țară occidentală din Europa și grație acestei calități erau puși pe un picior de egalitate cu toți locuitorii târgului, bucurându-se de aceleași drepturi și îndatoriri, de aceleași favoruri, imunități și scutiri, luând parte și la administrarea lui”.

Locul de proveniență al Levreilor (în special *askenazi*) stabiliți în Moldova era preponderent situat în Europa răsăriteană: Polonia, Ucraina și Rusia, dar unii dintre ei, puțini la număr, emigrau și din partea centrală a continentului (Ungaria, Boemia și chiar Germania). Așadar, alături de vechii breslași israeliți (hrisovoliți, adică beneficiari ai hrisoavelor de privilegii domnești) s-au așezat în țară și evrei de origine străină - austriacă, polonă și rusă -, constituiți în categoria aparte a „sudiților” (supușilor), puși după 1782 sub autoritatea consuliilor străine.

În Moldova nu existau restricții legale în ceea ce privește așezarea comunităților evreiești, exceptând mediul rural, unde nu aveau voie să se instaleze; existau restricții în alte domenii: de pildă, le era interzisă achiziționarea de proprietăți funciare și nu puteau depune în pricină de judecată ca martori împotriva creștinilor. În schimb, după cum recunoaște chiar istoricul evreu M.A. Halevy, în Țările române n-au existat *Ghetto, Judensteuer* sau *Leibzoll*. Renegaților convertiți la creștinism li se asigurau favoruri considerabile: erau scutiți de bir și li se iertau toate „păcatele” comise înainte de convertire, după vechea legiuire a Pravilelor.

În privința dinamicii populației evreiești din Moldova, până în a doua jumătate a sec. XVIII, nu dispunem de cifre statistice. *Catastihul Iașilor din*

Evreii erau concuși cu succes de negustorii armeni, cum era și această familie pictată în biserica de la Gherla (1723)

1755 – parvenit nouă incomplet – specifică prezența în oraș a doar 65 de proprietari evrei din totalul de 1 753, la care se mai adăugau 3 botezași și probabil doi români, căsătoriți cu evreice. *Sama Visteriei Moldovei* din anii 1761-1764, alcătuită în vremea domniei lui Grigore Calimachi, nu se pretează la aprecieri statistice, indicându-se sporadic și imposibil de cuantificat numai birurile plătite de diverși meseriași evrei (argintari, ceasornicari, cuiungii) din Suceava, Iași, Bârlad, Galați, fără a putea determina numărul persoanelor. Date mai sigure le oferă primul recensământ al populației Moldovei efectuat de autoritățile militare de ocupație ruse în mai-iunie 1774, din care rezultă – adunată pe târguri, ocoale și ținuturi – circa 1 300 de evrei capi de familie, indicați ca rufetași, adică breslași, beneficiind de un regim fiscal privilegiat față de restul birnicilor.

Aplicând coeficientul de 5 capului de familie, pentru determinarea aproximativă a restului membrilor ei, ar rezulta o populație evreiască, pe întreg principatul, de circa 6 500 indivizi.

După anexarea Galiției de către austrieci – cu prilejul primei împărțiri a Poloniei între lacomii ei vecini habsburgici, prusaci și țariști în 1772 – unde evreii se aflau în număr masiv, a început emigrarea lor spre sud. Înainte de răpirea Bucovinei, ei se aflau instalați în număr redus în această provincie, după estimările generalului Karl von Enzenberg, comandant austriac, numărul familiilor nedepășind 175, adică mai puțin de 1 000 de indivizi. În momentul alipirii Bucovinei la Galiția din punct de vedere administrativ, în 1790, s-au deschis larg porțile emi-

grării evreiești atât în amintita provincie românească cât și în Moldova. Bucurându-se de protecția imperială, ca „sudiți” a influentului Imperiu habsburgic, și arătând o deosebită înclinare pentru comerț, ei au izbutit să-și găsească lesne rost de înțelegerii benefice în acest principat. Calculele economistului Eugen Țatomir, folosind, desigur, estimările oferite de *Condica liuzilor*¹ pe 1803, duc chiar la un total al populației evreiești din acel an de 11 732 persoane. Ținutul Iași (județele Iași și Cârligătura) deține cea mai mare pondere cu 2 972 evrei, urmat de ținuturile Botoșani (județele Botoșani și

imigrări – cu 7 180 indivizi, atingând astfel cifra de 18 912. În privința ponderii comunității evreiești față de restul populației, luând ca bază calculul aproximativ al lui Dionisie Fotino pentru aceeași perioadă, care a estimat numărul evreilor la vreo 10 000 de familii față de un total de 104 500 autohtone – excluzând boierii, clerul ortodox și alți străini neincluși în această socoteală – rezultă că ei reprezentau atunci circa 8% din populația Moldovei.

În privința rosturilor economice, majoritatea evreilor din Moldova activau în comerț, arendășie și meșteșuguri. Negustorii mari, avuți, concurând cu succes pe alți străini, aflați sub protecția Porții – motivând, ca în 1750/51, protestul sultanului (reinnoit în 1774) adresat domnului român – își desfășurau în-deletnicirile în Capitală și în centrele urbane mai dezvoltate,

desfășurând în prăvăliile lor postavuri, articole de manufactură și galanterie, aduse în special din Lipsca (Leipzig): atlase, taftale leșești, giuvaericele din Veneția, Constantinopol și Polonia, monopolizând de asemenea, în mare măsură, negoțul de grâne, miere, vite (mai mult pentru export), lână și brânzeturi. Mărchitanii sau negustorii de mărunțișuri umpleau micile lor dughene din târguri și chiar așezări sătești cu tutun, bumbac, orez, sare, fier, frânghii, dohot (lichid uleios de origine vegetală folosit la ungerea osiilor carelor și căruțelor), aramă, ciubote și oale, mult căutate și folosite în gospodăriile țărănești. Evreii au contribuit așadar la dezvoltarea comerțului intern și extern al Moldovei, lărgind piața – așa cum au făcut-o și în alte părți – care piața

Orașul Iași la începutul secolului XVIII

Hârlău) cu 2 608, Dorohoi (județele Dorohoi și Herța) cu 2 136 și Suceava cu 2 104; dintre orașe, capitala Iași număra 2 420 evrei, Botoșanii 1 400, Fălcișeni 828 și Dorohoiul 660. În restul principatului, populația evreiască era mult mai rarefiată, cifrându-se între 540 de indivizi (ținutul Neamț) și 20 (ținutul Putna). În sfârșit, în preajma încheierii perioadei fanarioase, la 1820, după calculele aceluiași economist amintit mai sus, bazate pe recensământul orânduit de Mihai vodă Suțu, populația evreiască a Moldovei a mai crescut – prin spor natural și

¹ De la liude = unitate contribuabilă, înlobând 1-12 birnici.

la rândul ei a jucat un rol benefic în direcția evoluției preponderent urbane a populației evreiești.

Concomitent cu negțul, întreprinzătorii evrei s-au ocupat și cu arendășia, achiziționând ceea ce le putea aduce un câștig rapid și ram-bursarea investiției imediate (prețul arenzii): cârciumi, pivnițe și vin, velnițe de rachiu, mori, vaduri, vămi, poduri, prăvălii, ateliere. Sumele câștigate prin arendășie au dus la acumularea primitivă a capitalului, investit apoi de beneficiari în „întreprinderi” comerciale sau manufacturiere mai importante. În afara velnițelor de rachiu „jidovești”, întâlnite în această epocă mai des la Soroca, un întreprinzător ca Hețel Marcovici capătă învoire de la domnie, în 1768, pentru a întemeia o fabrică de sticlă și alta de hârtie, iar un document din 1 august 1800 amintește de „fabrica” de carete (trăsuri) a lui Aron Suhăr.

În ceea ce privește practica-reea meșteșugurilor de către evrei ea este variată, aceștia manifestându-se în domeniul agro-alimentar (casapi, covrigari, halvagii), textilelor (ceaprazari, croitori, Țicari, postăvari, potcăpări, țesători), pielăriei (ciubotari, cojocari, legători de cărți, tăbăcari), blănăriei (blănari, căciulari), lemnului (butnari, cocieri), sticlei (geamgii, fanaragii sau lampagii, sticlari), metalelor (alămari), metalelor prețioase (argintari, tipsieri, zlatari sau aurari), pietrelor prețioase (cuiungii sau bijutieri, giuvaergii). În domeniul profesiunilor liberale întâlnim în ramura medico-sanitară: băieși, ciocșii, săpunari și trei medici, anume: Iosip din Iași la 1774,

Cuter din Suceava la 1782 și Moise din Roman la 1792; de asemenea, un dascăl (Avram din Iași la 1774) și un tâlmaci (Solomon din Iași la 1774). Din rândul somităților medicale evreiești, funcționând la Curtea domnească din Iași, este cazul să amintim numele doctorului Iosif Coniani (m. 1732), un învățat de origine sefardă și alt doctor savant din Bursztyn (Galiția), se pare, tot sefard, aflat în slujba lui Constantin vodă Racoviță (1752).

Meșteșugarii evrei erau organizați în bresle numite *Poale Tedeck* (lucrători cinstiți, făcători de bine) conduse de stăroști, puși sub ocrotirea „Haham-bășiei”. Breslașii nu aveau voie să angajeze calfe creștine și erau obligați să respecte prevederile eticii și religiei iudaice; pentru privilegiile lor, aceste bresle plăteau anumite taxe comunitare. Printre breslele meșteșugărești evreiești mai cunoscute amintim pe cele ale „ciocliilor jidovești” din Iași (1729) și Telinești (Orhei – 1794), ale meșterilor ceaprazari din Iași (1796-7), unită apoi cu cea a croitorilor, precum și breasla meșterilor potcăpări și căciulari (1797). În sfârșit, o categorie aparte o constituiau cămătarii și zarafii – recrutați și din alți alogeni: greci, armeni, turci – întâlniți la Iași, Roman, Botoșani, Târgul Trotuș, Soroca și în alte așezări, care suplineau prin credit lipsa de capital rulant și asigurau circulația banilor stringent resimțită într-o țară care nu avea monedă proprie.

Un exemplu de viață cotidiană evreiască mai activă în Moldova ni-l oferă capitala principatului,

Iași. Aici, evreii își aveau din vechime un cartier al lor, așa-numita „Mahala jidovească”, ce se întindea de-a lungul văii răsăritene a colinei centrale (o porțiune cuprinsă între capetele fostelor străzi Aron Vodă și Ape-duct). Alții mai locuiau și în „Mahalaua nemțească”, iar cei bogați (cămătarii, zarafii, negustorii de țesături străine, cârciumarii ș.a.) ocupau case și prăvălii pe Ulița Mare. Multimea se înghesuia în Târgul Cucului, unde era sediul „Haham-bășiei”, în apropiere de Sinagoga vechi, construită între 1657 și 1682 pe un loc al mănăstirii Aron Vodă. Această sinagogă este menționată în 1726 lângă fânăria domnească, cu prilejul tulburărilor anti-semite provocate sub pretextul unui omor ritual exercitat asupra unui copil creștin din Onițcani (Orhei), incident care – datorită răsunetului său negativ la Poartă și comportamentului venal și inabil al lui Mihai vodă Racoviță, l-a costat pe domn chiar tronul, fiind mazilit la 25 septembrie același an. Între 1736 și 1751, sinagoga este menționată în documentele mănăstirii Aron Vodă, iar în 1762 a fost reclădită, având vreo 50 de enoriași, stăpânitori de jețuri. În afară de acest lăcaș de cult mai important, diferitele corporații de meseriași își aveau casele lor de rugăciune, ca de pildă croitorii, zidarii, stolerii, telalii și lemnarii; vechiul cimitir evreiesc – dezafectat în 1880 – se afla în Mahalaua Ciurchi, de pe coasta sud-estică a Tătăranilor, unde au fost identificate pietre de mormânt din veacurile XVII-XVIII. ■

(Va urma)

UN GÂND PE LUNĂ

„Nu poate fi mare creator cineva care nu zămislește în conștiința sa și imposibile proiecte prometeice“.

Costin Murgescu

Descendentă din vechea spiță a boierilor Văcărești (Magazin istoric, nr. 5/1975), Elena Văcărescu (18 octombrie 1864-17 februarie 1947), urmând pilda înaintașilor săi, a fost o luptătoare pentru interesele românești, pentru afirmarea politică și culturală a țării noastre în lumea europeană din prima jumătate a acestui secol.

Crescută în spiritul tradițiilor culturale ale familiei, și-a făcut o serioasă educație clasică, studiind îndeosebi literatura franceză. În memoriile sale evocă astfel viața din casa bunicului său, Iancu Văcărescu, din dealul Mitropoliei din București.

„Se ducea o existență patriarhală, tihnită și, după obiceiul timpului, puternic disputată între datinile Orientului și acea sete de Occident de care neamul nostru, avid de civilizație și ascultând îndemnul originii sale, a fost dintotdeauna stăpânit. Boierii care participau la Divanul ad-hoc aflat nu departe de locuința noastră, veneau la bunicul meu dinspre mamă să tragă un pui de somn odihnitor în camere pregătite pentru ei, cu divane și perne în culori roșii și azurii. Apoi se servea cafea neagră, ciubuc și prăjituri. Dar aceiași oameni, odată siesta sfârșită, discutau de Racine și de Montaigne și recitau versuri de Lamartine“.

Studiile și le-a desăvârșit la Paris, pătrunzând în cercurile literare și artistice de la sfârșitul veacului trecut. De altfel, limba franceză va fi limba scrierilor sale, volume de poezie, evocări, schițe, nuvele etc.

Întoarsă în 1888 în țară, Elena Văcărescu intră în anturajul reginei Elisabeta. Între ea și prințul moștenitor, Ferdinand, se înfiripă o idilă, cu logodnă încheiată în 1891, sub ocrotirea reginei.

Regele Carol I s-a opus acestei căsătorii, logodna fiind ruptă câteva luni mai târziu, iar Elena obligată să părăsească țara.

Va trăi de atunci în exil, fără însă a se decide de țara strămoșilor săi.

În anii premergători intrării României în primul război mondial, urmașa Văcăreștilor desfășoară o intensă activitate atât în țară cât și în Franța. La 24 aprilie 1916 a prezentat în fața Comisiei pentru afaceri străine a Senatului francez un lung discurs referitor la situația României. Prin strădanile ei, la 17 septembrie același an, importanta revistă Les Annales consacră un număr special României, în care semnează, între alții, Paul Deschanel,

„ÎN SUFLETUL MEU AM FOST O LUPTĂTOARE...”

ELENA VĂCĂRESCU

președintele Camerei Deputaților, Jean Richepin, Edouard Herriot, Funck Brentano.

În semn de prețuire a strădanilor sale în slujba cauzei naționale, guvernul de la București o desemnează ca membră a delegației românești la Conferința de pace de la Paris. Este răsplătită, de asemenea, cu Legiunea de Onoare franceză.

După război, a fost numită secretară (și apoi membră permanentă) a delegației României la Societatea Națiunilor. A făcut ulterior parte din alte organisme internaționale, în cadrul cărora a activat cu neobosită răvnă pentru susținerea intereselor românești.

În 1925, a fost aleasă membră de onoare a Academiei Române. În 1934, sub egida Asociației Gândirea Europeană, la București s-a organizat „Săptămâna Elena Văcărescu”. Vorbind în Aula Academiei Române, scriitoarea mărturisea: „...Mai presus de toate, ceasul acela deștepta în sufletul meu de nedesmințită româncă mândria datoriei împlinite vreme de zeci de ani și conștiința solidarității mele intime cu sufletul și mintea românească, a căror aleasă expresie sunteți d-voastră. Mai mult încă. Vedeam în gestul acesta de chemare un gest simbolic.

În persoana mea cinsteați faima de peste hotare a românismului și acordați aprobarea D-voastră unei atitudini statornice, unei acțiuni pasionate, în sfârșit, unei idei – ideea expansiunii noastre spirituale în Europa”.

Același crez era mărturisit și în 1938, într-un interviu la Radio-România: „...Pentru mine nu există două feluri de activitate. Există dacă vrei, modalități și terenuri diferite. Dar activitatea adevărată și sinceră a unui om este omul însuși, adică oglindește fondul lui omenesc. Iar eu am rămas româncă și pe măsură ce pătrundeam în mediul internațional, tot mai mult îmi sporea disprețul pentru anume internaționalism fals și vătămător, dictat de interese și ambiții, sau pur și simplu insuficiente sufletești. Internaționalism pe bază națională, da; cosmopolitism însă nu, cu nici un preț. De aceea pot spune că de fapt întreaga mea activitate internațională se rezumă în afirmarea românismului.

În anii celui de-al doilea război mondial a locuit la Cannes, în partea de Franță rămasă liberă. După război, și-a oferit serviciile

Legăției române din Paris, fiind numită, în iulie 1945, însărcinată cu afaceri culturale. Un an mai târziu, în august 1946, a fost inclusă în delegația României la Conferința de pace din capitala franceză.

Ultimele luni din viață și le-a petrecut străduindu-se să organizeze la Bibliothèque Nationale din Paris o expoziție a cărții românești, în cadrul căreia ar fi trebuit să fie reunite cele mai importante comori ale scrișului și tiparului de la noi: manuscrise, vechi tipărituri, albume și lucrări de artă, cărți românești editate în Franța etc.

În ultimii ani de viață a pregătit un volum de memorii, intitulat *Le roman de ma vie*, a cărui prefață este datată iulie 1942, lucrare care ar fi trebuit să apară după moartea autoarei. Executoarea sa testamentară, Alexandrina Fălcoianu, a încercat să publice volumul în 1957, după ce fragmente din aceste evocări memorialistice apăruseră în 1953 și 1954 în *Revue des Deux Mondes*. Un șpal al cărții se păstrează la Cabinetul de manuscrise al Academiei Române, cu corecturile autografe ale autoarei. Își așteaptă încă editurul.

Reproducem, în traducerea noastră, câteva pagini din Romanul vieții mele, rămase inedite până acum.

Nu înainte însă de a încheia cu aceste rânduri scrise de André Gavoty în cuvântul introductiv la memoriile Elenei Văcărescu:

„Dacă, a doua zi după victoria din 1918, țara sa s-a unit cu Transilvania și Basarabia, nu a fost numai pentru că trupele române s-au bătut eroic contra unui ocupant nemăsurat mai puternic, nu numai pentru că oamenii de stat și diplomații români din acea epocă au fost la înălțimea sarcinii lor, dar și pentru că, de mulți ani, inimoasa și elocventa lor compatriotă a știut să câștige pentru România simpatia prietenilor săi, scriitorii și oameni politici din Franța și Anglia, așa cum a știut prin conferințele sale, să creeze în toată Europa Occidentală un climat favorabil țării sale.

Aceasta va recunoaște într-o zi serviciile pe care ea le-a adus, nu unui regim, ci unei întregi națiuni. Această femeie și-a servit patria cu mâinile goale, la fel de bine ca un soldat sub armă”.

Gabriela DUMITRESCU

În timpul războiului ruso-româno-turc din 1877 eram prea mică pentru a reține altceva decât evenimentele însemnate cu creionul roșu în gândurile mele: rumoare, cumpărături făcute în grabă de mama, prietenii casei noastre care, din civili deveniseră soldați, suficient de mândri de noile lor uniforme și de galoanele lor, făcând să răsunе metalul echipamentului. Mă luau în brațe, în timp ce, surprinsă și un pic derutată, mă jucam cu eghileții și decorațiile lor.

Toată lumea mirosea mai mult sau mai puțin a șampanie, căci această plecare precipitată era însoțită de mese de familie la care, între două toasturi care le făceau pe doamne să-și scoată batistele, aveam voie să gust din desert.

Nu înțelegeam de ce plâneau în mijlocul unei veselii generale și a unor proiecte ce păreau mărețe. Se bea pentru „întâiul pașă”, pentru bogățiile haremurilor, expresii pe care le-am înțeles abia prin ceea ce a urmat.

Într-o dimineață, tatăl meu ne-a îmbrățișat strâns în micile noastre paturi, în care a rămas un timp mirosul de piele și apă de colonie pe care îl ducea cu sine și, în timp ce pasul său se îndepărta, cu riscul de a demola colivia de șnururi violete care susțineau salteaua și gesturile mele, am început să dansez între perne și cuverturi, când buf!, din tumbă în tumbă; am căzut în cada înghețată, la doi pași de locul nebuniilor mele. Am căzut, dar în picioare, strigând: „pentru primul pașă!”

Atrasă de zgomotul căzăturii, mama a alergat speriată. A văzut că nu mi s-a întâmplat nimic supărător. În ceea ce o privește pe englezoaica mea, Miss Allan, ea a început să plângă, spunându-mi: „Răutăcioasă, să-mi dai o asemenea emoție într-un astfel de moment!” Plânga însă, bucurându-se de trecerea armatelor rusești prin România. Se duceau să-i admire pe acești ruși de îndată ce

Elena Văcărescu vizitând piramidele egiptene (sus); împreună cu Nicolae Titulescu, iar în fotografia de jos, în compania lui Mircea Vulcănescu și a soției acestuia

soseau la Văcărești căci, până atunci, nu se oprișeră în drumul lor de-a lungul țării, pe care îl străbăteau în mare grabă. Între timp, m-au dus să-l văd pe împăratul Alexandru trecând în revistă un regiment-românesc, în curtea Palatului princiar.

Regășesc intactă în mintea mea scena, așa cum o văzusem de la o fereastră vecină, aflată chiar în fața Palatului. Prințesa (mai târziu regina Elisabeta, Carmen Sylva), în alb, cu un guler mare de blană, surădea; mângâia cu privirea în-treaga mulțime care o aclama. Avea părul ondulat! „Prințesa și-a ondulat părul!”, strigau doamnelor care mă țineau de rochie de frică să nu mă vadă căzută în stradă. Tremuram de un entuziasm orb și de o bucurie fără motiv. Fanfarele făceau să răsună aerul cu stridentele lor, pe care le sorbeam pe nerăsuflăte. Nici nu-l remarcasem pe împărat, așezat lângă prințesă, înfășurat într-un uriaș mantou gri. Pe peronul unde se oprișeră suveranii, în fața drapelului, Alexandru al II-lea nu s-a părut svelt și cutezător. Aruncându-și mantoul, strâns într-un costum cu dungi arginți foarte ajustat, care îi puneau în valoare grația, a coborât scările și, însoțit de prințul nostru, a trecut în revistă regimentul aliniat.

S-au ridicat strigăte și urale, la care am adăugat trepidățiile mele incoerente. Antimoscovită, dușman al oricărei măreții care nu era britanică, Miss Allan mă amenința cu nu știu ce, pentru a mă obliga să stau liniștită.

Îmi era greu să-mi imaginez că acel căpitan Văcărescu căruia mama îi trimitea delicatose – caviar, cârnați – era tatăl meu. În ochii mei îl vedeam micșorat pentru că acolo, primea ordine, el pe care îl auzisem mereu dând ordine țăranilor, atenți și plecați în fața lui; la București chiar, înalt, cu alură distinsă, subtilă și imperioasă, domina alegătorii veniți din provincie pentru a-l asculta și călăra le vorbea cu dragoste și respect. Felul său de a scrie era direct. Scrisorile lui m-au făcut să cunosc viața sa de soldat.

Dormea în cort sau pe pământ, printre camarazi, într-un sac de blană în care se cufunda până la gât și în care imediat începeau să

mișune, fără milă, numeroși paraziți.

Paraziți erau acolo din belșug, ca și zăpada, ploaia, noroiul.

Când, cu părul și barba întărite de ger, oamenii se refugiau într-un adăpost oarecare, mirosul de mușgai îi înconjura. Rușii, al căror campament era vecin cu al românilor, îmbăceau aerul cu mirosul de alcool și de piele răncedă.

Împreună cu un regiment al Gărzii imperiale au încercat și au reușit să cucerească un fort comandat de un bătrân pașă turc, cunoscut pentru înverșunarea cu care se apăra. Dușmanul arunca proiectile în flăcări asupra participanților la asalt, dintre care unii ardeau ca niște torțe, urlând, dar fără să se oprească din urcușul lor pe panta morții.

Suvoiul moscovit se desfășura în roșu, aur, albastru, negru, verde și portocaliu pe pământul nostru; invazie multicoloră, multiformă, tradițională venită din timpuri străvechi, îndreptată spre Bizanț, precum în zilele pieirii Imperiului de jos; invazie cu răsunătoare defilări de tunuri, cu mari duci, cu bețivi, poezi, cântece. Toți înarmați cu acea trufie care, sub purpură sau zdrențe, va rămâne întotdeauna forța rasei lor. Noi am rămas atunci învăluți într-o culoare cenușie. Doar colibe acoperite cu paie nu păreau emoționate de această mulțime care se spunea că vine să ne ajute să ne cucerim întreaga independentă, în timp ce noi, pentru a-i scoate dintr-o primă înfrângere pe Dunăre, a trebuit să zburăm în ajutorul lor.

Troupele noastre au întâlnit escadroanele lor în derută, gata de a se arunca în fluviu, cu urgia turcilor pe urmele lor. Pe atunci ne aflam la țară. Tatăl meu reușise să facă să ne parvină o descriere a fugărilor încovoiați sub tirul fricii. Seara, la lumina lămpii de aramă, mama ne-a citit scrisoarea lui. A trebuit să micșorăm lumina lămpii căci mama avea ochii tulburați de lacrimi. Ascultam, simțind gâfăitul regimentelor înnebunite biciuindu-mi tâmpile. De cealaltă parte, tatăl meu lăuda curajul uimitor al rușilor, dar

primul contact cu turcii i-a lovit cu o putere aproape mistică. Turcii strigau, se pare, numele lui Allah, într-un fel care ducea la nebulnie regimalele înspăimântate. Tatăl meu îl evoca de asemenea pe împăratul Rusiei trecând în revistă armata și urcând pe cal cu ajutorul unei scărițe bătute în alabastru și argint. În fața mulțimii exaltate, el a scos încet din buzunar o batistă mare roz cu pătrățele și și-a șters nasul cu zgomot, în aclamațiile frenetice ale soldaților săi.

Amorul său pentru prințesa Dolgoruki era atunci să se sfârșească numai o dată cu propria sa viață. Plecau stafile în fiecare dimineață, deseori din oră în oră, ducând scrisori înflăcărâte frumosei prințese rămase la București, unde putea fi văzută în fiecare zi la plimbare, conducând un căluț cafeniu, înhămat la o minusculea trăsură pe care o domina cu impunătoare ei siluetă, cu părul său blond și cărlionțat.

Regele Carol de România m-a învățat mai târziu că prințul moștenitor, marele duce Alexandru, atunci țar sub numele Alexandru al III-lea, urmărea cu o gelozie justificată pe Dolgoruki și se întunea la față când auzea despre cineva că o vizitează.

Dăduse ordin să fie interceptate și distruse scrisorile amoroase ale tatălui său. Nu i-a iertat niciodată suveranului nostru grija cu care acesta i-a remis prințesei o telegramă, de altfel o simplă politeț, trimisă de pe front de Alexandru al II-lea, în care acesta îi anunța predarea Plevnei.

Identical nu a trecut fără unele repercusiuni asupra relațiilor ulterioare ale Imperiului rus cu România. Încăpățânat și lipsit de subtilitate, Alexandru al III-lea nu a ținut cont, în această împrejurare, de circumstanțele în care se găsea suveranul nostru, mai tânăr și aliat al potentatului rus. Cum viitorul Alexandru al III-lea nu putea să-i permită să-i reproșeze lui Alexandru al II-lea, și-a vărsat mânia pe Carol I.

La Titu, prima gară pe linia lăferată care ducea de la Văcărești la București, am văzut santinele rusești păzind linia pe care treceau trenurile încărcate cu trupe. Noi ajunsesem la Titu, în trăsură deschisă, pe jumătate morți

de frig, amețiți de zgomotul asurzitor al zurgălăilor echipajului nostru compus dintr-o trăsură ușoară, patru cai îndrăciți și un surugiu pe măsură. Scurt și îndesat, având la picioare două butelii goale, în ochii mei simbolul întregului său popor, întâiul cazac pe care l-am văzut, își spăla părul cu un lichid negricios, chiar în clipa în care trăsura noastră l-a întâlnit. În ciuda acestui amănunt, m-a impresionat fără îndoială, datorită celui gust pentru exotism pe care îl avem toți în sânge.

Camarazi cu centurile garnisite de pumnale i se alăturau pentru a-l întâlni. Purtau fulare de lână roșcată iar capetele le erau acoperite cu câte o căciulă înaltă din blană neagră. Căii noștri erau cât pe aci să-i răstoarne, dar în loc să ne ocărăască s-au pus pe răș, aruncând în noi cu ciulinii pe care îi țineau în mână.

Astfel s-a înfățișat juvenile mele curiozități acest popor rămas pentru noi misterios și ale cărui întâmplări istorice și religia noastră comună au fost, rând pe rând, binefacerea și călăul nostru.

Popor minunat, dar după părerea mea pe jumătate istoric, ajuns în această stare pentru că fusese deplasat din Asia într-un climat ucigător, în care se lupta cu frigul, popor a cărui fantezie și nevoie de fraternitate îl macină deopotrivă, popor artist și inconștient, neavând dușman mai aprig decât pe el însuși și care, cu cea mai mică picătură de sânge pe care o transmite altor rase, aduce și acest fel de nebulie armonioasă de care este atins.

Războiul ruso-româno-turc, în care am avut parte de sarcina cea mai grea, s-a sfârșit prin acel rapt oficial al Basarabiei.

Fără rușine, fără nici o ezitare, rușii au anexat această provincie moldavă care, printr-o sfașiere dureroasă, am văzut-o separându-se de noi¹.

Cum să o aperi? Armatele rușești se găseau încă pe teritoriul nostru. Niciodată, ca în această ocazie, nu și-a arătat mai bine dinții dreptul celui mai tare și nu s-au folosit argumente mai îndrăznețe! Furie vizibilă într-adevăr a bieților români, lamentări ale unei Moldove întristate, gemetele Basarabiei, căreia un regim de fier îi va înăbuși suspinele. Opinia publică de la noi s-a arătat curajoasă și a strigat din răspuțeri împotriva odioasei anexări.

Insultați, acoperiți de ridicol, rușii au rămas în România, necatadicșind să ne asculte. „Restauratorii” se răzbanau chemându-i pe ofițerii români să se amuze cu spectacole încântătoare: rămășițe de mese și scaune, înalte personaje tăvălindu-se pe sau sub divanuri, cu mâinile înleșate de franjurile fotoliilor acoperite de murdărie, mai bucăți lipicioase de caviar aruncate în timpul chefulor pe oglinzi. În schimbul Basarabiei am primit Dobrogea, și ea a noastră altădată. Ranchiuna pe care regele Carol I a păstrat-o rușilor pentru acest rapt al Basarabiei stăruia în el.

Din acel moment, a început să-i urască. Direcțiile politicii sale s-au resimțit de această mânie. După 1877, cea mai mică aluzie la Rusia îl făcea să spună vorbe vehemente și certitudinea că nu se putea decide să accepte nimic de la această nație.

Coroana sa regală o datora vitejiei trupelor în fața Plevnei; a meritat-o însă datorită eroismului său.

Iată-mă din nou aplecăt la o lăfăreastră; balconul era înțesat și aveam o mulțime de invitați veniți în fugă pentru a contempla cortegiul. O văd pe regina Carmen Sylva. În alb, cu coroana pe cap, venea de la catedrală, unde avusesse loc ceremonia de încoronare. Drapele, mulțime, aclamații, regele surădea, ca și regina. În trăsura lor, doi tineri, unul foarte blond, altul șaten. Dacă regina va continua să nu aibă copii, acesta va fi moștenitorul tronului. Cum se numește? Ferdinand. Trăsura regală se oprește câteva secunde sub ferestrele noastre; reginei i se

aruncă buchete mari; ea ridică capul spre noi și întinde florile pe care le primise tânărului prinț care se ridicase în trăsură și care rădea în hohote. Privirile noastre s-au încrucișat; ochii mei de tânără fată neastămpărată i-au întâlnit pe ai lui. Ah! Dacă s-ar ști...

Dar trompetele răsună, mișcătoarea masă de oameni pare să ducă cu sine o imagine murmurândă care lasă în urma sa o dără de ghirlande căzute în praf și o oarecare tristețe ivită din liniștea care s-a lăsat brusc...

Dumnezeu meu, ai milă de inima tulburată a copiilor! Câte gânduri chinuitoare sălășluiesc în a mea, atât de însetată! Vrea tot - e foarte simplu - vrea tot. În suflul meu am fost o luptătoare.

În consecință, nu l-am văzut niciodată pe tata așezându-se pe divanul din salon fără să-l rog să ne povestească despre Plevna. Am păstrat o traică amintire a întoarcerii sale din război. Prea tânără pentru a fi resimțit peripețiile absenței sale, care a durat o întreagă iarnă geroasă, am simțit o adevărată beție atunci când, îmbrăcat într-o blană de urs cu centură roșu închis, cu părul și barba zbărlite, s-a întors din luptă întovărașit de două pașale otomane, pe care le luase el însuși prizonieri. S-a despărțit de ei pe peron; fesurile spălăcite, redingotele de postav albastru decolorate, aerul lor afectat, surâsurile lor, m-au decepționat. Aș fi vrut să văd prizonierii de-adevărat, cu lanțuri la mâini și la picioare, cu un aer vrednic de milă și implorând, și pe care i-aș fi salvat. Pașalele au dejunat a doua zi la noi, în timp ce în curte mai trosnea încă un foc mare în care fuseseră aruncate veșmintele și lenjeria tatălui meu, totul colcăind de pădăchi.

Pentru a le asigura o bună primire se gândiseră la tot, mai puțin să mă facă să tac. Călărind pe genunchii unuia dintre ei, care a devenit mai târziu celebrul Edem pașa, l-am întrebat fără milă: „Ești ofițer, general? Dar atunci de ce nu ai sabie?” M-a pus jos cu un gest atât de brusc încât eram cât pe ce să cad. ■

¹ După cum se știe la 16 mai 1812, prin pacea ruso-turcă de la București, Moldova dintre Prut și Nistru (Basarabia) intrase în componența Rusiei. Congresul internațional de la Berlin (1/13 iunie - 1/13 iulie 1878) a recunoscut independența României și drepturile acesteia asupra Dobrogei. Județele Bolgrad, Cahul și Ismail din sudul Basarabiei (retrocedate Moldovei prin Tratatul de pace de la Paris, din 13/25 februarie - 18/30 martie 1856) au fost încorporate iarăși Rusiei țariste.

Pentru prima oară, Constantin Brâncuși în Parlamentul României

După cum am văzut în numărul trecut, la 8 iulie 1992, Senatul României a adoptat în unanimitate Legea privind declararea Ansamblului Monumental Calea Eroilor, realizat de Constantin Brâncuși în municipiul Târgu Jiu, județul Gorj, ca bun de utilitate publică, de interes național.

Legea a fost dezbătută și adoptată și de Camera Deputaților a Parlamentului nou ales, în ședința din 17 decembrie 1992.

Iată câteva dintre intervențiile pe marginea acestei legi. Ședința este condusă de domnul *Adrian Năstase*, președintele Camerei.

« Dl. *Crișan Popescu*, secretar de stat în Ministerul lucrărilor publice și amenajării teritoriale reprezentant al Guvernului: „Este o onoare pentru mine, ca din partea inițiatorului să prezint acest proiect, să nu trebuiască să susțin în fața dumneavoastră ce este Brâncuși prin opera sa. El singur se prezintă, s-a prezentat în lume și reprezintă geniul românesc tradus în artă.”

Dl. *Radu Bara*, din partea Comisiei de administrație publică, amenajarea teritoriului și echilibru ecologic: „În urma examinării proiectului de Lege privind declararea Ansamblului monumental Calea Eroilor, realizat de Constantin Brâncuși în Municipiul Târgu Jiu, județul Gorj, ca bun de utilitate publică, de interes național, în ședința din 9 decembrie 1992, Comisia pentru administrație publică, amenajarea teritoriului și echilibru ecologic cere ca acesta să fie propus spre dezbateră și adoptare cu următorul amendament: la articolul 3 alineatul 1 – „Punerea în valoare a Ansamblului Monumental Calea Eroilor constituie cauză de utilitate publică și de interes național». În amendamentul propus Comisia propune eliminarea din text a conjuncției «și». Deci: «de utilitate publică, de interes național».”

În continuare, nefiind solicitări pentru dezbateră generală a textului dl. *Adrian Năstase* propune să se treacă la dezbaterile pe articole.

Înainte de aceasta, supune votului titlul legii: „Lege privind declararea Ansamblului monumental Calea Eroilor, realizat de Constantin Brâncuși în Municipiul Târgu Jiu, județul Gorj, ca bun de utilitate publică, de interes național”.

Pe marginea unor propuneri formulate de dl. *Gheorghe Brânzei* (completarea art. 1 „prin enumerarea în mod precis a tuturor operelor brâncușiene”) și dl. *Ion Dinu* (înlocuirea expresiei „bun de utilitate publică”, cu expresia „valoare de

interes național”) ia cuvântul dl. *Crișan Popescu*: „Îmi este greu să delimitez prin enumerare de obiecte... opera realizată de Brâncuși. Ea are, în primul rând, o valoare spirituală, are o valoare simbolică, este o creație de vârf, ea este legată prin alte valori, dacă le-aș enunța aici cred că ne-ar trebui cărți foarte multe care să enumere ce înseamnă această valoare de interes național. Pot să discut de axa care este foarte importantă. Pot să discut de prospectul de care are nevoie, de respirația de care are nevoie acest ansamblu ca să poată să trăiască și să reprezinte ideea pe care acest mare creator al românilor a realizat-o.

Deci v-aș propune, pentru că suntem în această fază când facem, practic, o declarație, prima declarație dintr-un Parlament al României cu privire la acest bun de interes național, care ne reprezintă și care reprezintă o emblemă în creația de vârf a lumii. Să fie acest bun al românilor un bun de interes național, pentru ca instituțiile naționale să poată să-l ocrotească. Asta este prima măsură și de aceea se numește ca «bun de utilitate națională». Cuvântul este poate prozaic, dar el trebuie să fie înțeles de toți cei care ar trebui să-l apere. Dacă vorbesc de valoare, poate că valoarea se separă la un moment dat, să spunem, unitatea sau mulțimea, sau, cum să spun, totalitatea celor care ar trebui să-l apere. Dar când spui un bun, știe toată lumea că este un bun și el trebuie să fie, el are valoare în sine pentru că este bun.

A doua chestiune... Să enumerăm, să nominalizăm aceste obiecte. Nu este numai *Coloana*, domnilor, este și spațiul *Coloanei*. Nu este numai *Masa Tăcerii*, ci înseamnă și legătura cu apa și muntele. Înseamnă nu numai *Poarta Sărutului*, ci înseamnă și vecinătatea *Porții Sărutului* și modul în care stă *Poarta Sărutului* vizavi de tot ceea ce o înconjoară. Și dacă merg mai departe, tot acest Ansamblu are niște raporturi vizavi de orașul în care se situează și vizavi de ceea ce îl împiedică să trăiască. Aceasta este rostul pentru care s-a inițiat acest proiect de lege. Vă rog să fiți de acord cu acest punct de vedere, pe care îl exprim și din partea inițiatorului acestei mari idei, care este doctorul *Radu Varia*, un cunoscut critic de artă și care a consfințit special două fundații ca să poată să revitalizeze această operă de marcă a românilor, domnilor, nu e a României, e a românilor și este emblema românilor în lume.”

(Va urma)

Cape Town

RAINBOW '96

Dr. CRISTIAN
POIȘTEANU

Mărturisesc satisfacția de a mă fi găsit singurul profesionist al massmediei din Europa Centrală și de Sud-Est, după cum un ziarist austriac, dr. Hans Fritz, președintele Institutului internațional de presă, era personajul similar din partea apuseană a continentului la Conferința internațională, botezată cu nume de cod *Rainbow '96*. Bineînțeles, cu excepția gazdelor britanice organizatoareale – alături de un mare număr de instituții de presă și guvernamentale, ca și a multor companii sud-africane – acesteia a 23-a Conferințe internaționale a Uniunii Presei Commonwealthului, organizație fondată în 1950 și al cărei sediu este la Londra. În rest, peste 300 de reprezentanți ai presei scrise și audiovizuale din 42 de țări asiatice, africane, australiene, neo-zeelandeze, nord-americane. Toate state aparținând Commonwealthului, care numără în prezent 53 de membri.

Să începem cu începutul.

O scrisoare a primarului orașului Cape Town, al doilea centru al Africii de Sud după Johannesburg, aștepta pe fiecare participant la Conferință în camera de hotel. După ce exprima mândria locuitorilor orașului pentru frumusețile sale naturale și pentru valorile sale istorice și contemporane, primarul ne avertiza că datorită unor condiții sociale dificile și în mod special a numărului mare de șomeri, vizitatorii sunt deseori victimea unor agresiuni. „Întrucât nu dorim să devenim o parte a statisticilor crimei organizate, vă rugăm să acceptați câteva reguli privind circulația prin oraș...”. Am citat această scrisoare deoarece ea m-a impresionat prin eleganță, sinceritatea și transparența ei. Trebuie spus că timp de opt zile nu a avut loc nici un eveniment neplăcut oaspeților campusului. Dar însuși scrisoarea în sine denotă un grad ridicat de

civilizație și de comportament față de străini. Și să nu uităm că Africa de Sud cunoaște un trafic turistic, extrem de important pentru vistieria țării.

Semnificația principală – într-un fel și răpunea prezenței mele – a fost că această importantă Conferință internațională avea loc în Africa de Sud la puțini ani după începerea tranziției acestei țări spre democrație și revenirea ei în cadrul Commonwealthului, după o excludere de câteva decenii. Desfășurarea Conferinței și întreaga noastră vizită ne-au convins că bazele democrației sud-africane sunt temeinic așezate în această perioadă, iar abolirea apartheidului și transferul puterii reprezintă unul dintre cele mai importante evenimente istorice ale secolului XX. După cum am avut prilejul să constatăm, deși are de făcut față unui front de dificultăți ale tranziției spre o nouă societate, Africa de Sud este pregătită să meargă înainte. Iar numele Conferinței noastre *Rainbow* exprimă metaforic nu doar unul dintre numele țării, ci și convingerea că deasupra țării dintre cele două oceane curcubeu are toate șansele să răsară mereu.

Între numeroșii participanți (dintre care foarte mulți britanici), care au luat cuvântul, dezbătând subiectul transformărilor din massmedia la finalul secolului XX și cu care am putut discuta, s-au aflat vicepreședintele Africii de Sud, domnul T.M. M'Becke șeful opoziției, fostul președinte F.W. de Klerk – care împreună cu actualul președinte Nelson Mandela sunt autorii istoricului Acord de creare a unei noi societăți democratice în Africa de Sud –, Exceleța Sa Emeko Anyaoku, secretarul

general al Commonwealthului, liderul opoziției Majestății Sale Britanice, domnul Tony Blair, conducătorul laburiștilor, reverendul Desmond Tutu, laureat al Premiului Nobel pentru Pace, Excelența Sa Aya Khan, Sir David English, președintele Uniunii Presei Commonwealthului. Oaspete de onoare a fost domnul Ben Bradlee, fostul redactor șef al influentului cotidian american *The Washington Post*. Detaliile acestor conferințe și discuții, ca și comunicările inspirate de trecerea de la presa scrisă la presa electronică și la noul ev al tehnologiilor digitale ale audiovizualului, au continuat în fața tuturor celor prezenți între 12-19 octombrie în marea sală de conferințe de la Cape Sun Intercontinentale Hotel din Cape Town. O imagine, încă neexplicită a presei viitorului care a început. Am putut comenta aceste noutăți cu consulul general al României, domnul Luminiță Florescu, care asigură o bună carte de vizită a țării noastre (între timp am aflat că domnul Florescu a fost transferat în Capitală, la Pretoria).

SPIONII ȚARULUI...

(Urmare din p. 42)

Cu maximă prudență și discreție

În iunie 1856, noul împărat rus Aleksandr II a numit personal în patru capitale europene reprezentanți militari, încredințându-le misiuni secrete: la Paris – pe colonelul adjutant Albedinski, la Londra – pe colonelul adjutant Ignatiev, la Viena – pe colonelul von Tornau, la Constantinopol – pe căpitanul de stat major Franklini. Concomitent s-a hotărât să fie însărcinat generalul maior conte Stakelberg, numit reprezentant al Rusiei la Torino, să continue să obțină și să transmită la Ministerul de Război informații analoge cu cele pe care le obținuse când se aflate la Viena, dar despre armata piemonteză și, în măsura posibilului, despre cea franceză, independent de rapoartele lui Albedinski.

Mai târziu, în octombrie 1856, a fost trimis la Neapole, tot cu o misiune de spionaj, colonelul Haysfort. Dar, în situația politică din Regatul celor două

Siciliei, el, în calitate de persoană particulară aflată la tratament, a lucrat și la Paris, Torino, Roma.

La 10 iunie 1856, zi celebră în istoria spionajului rus, Aleksandr II a emis prima instrucțiune privind activitatea agenților militari.

Spicuim din textul ei: „Fiecare agent are obligația să obțină informațiile cele mai precise despre următoarele aspecte:

- Numărul, componența, dispunerea forțelor trupelor terestre și marine.

- Procedeele guvernului de completare și sporire a forțelor armate proprii și de înzestrare a trupelor și flotei cu armament.

- Diferitele mișcări ale trupelor, atât cele deja efectuate, cât și cele în perspectivă, cu mențiunea de a descifra scopul real al acestor mișcări.

- Starea actuală a fortărețelor, a noilor lucrări de fortificații pentru întărirea litoralurilor și altor puncte.

- Experiențele guvernului privind inventarea și perfecționarea armelor și altor utilități militare, ce au influență asupra artei militare.

- Concentrările de trupe și manevrele.

Am putut cunoaște, de asemenea, eforturile depuse de municipalitatea din oraș ca și de întreprinzătorii oameni de afaceri sud-africani, eforturi sprijinite de președintele Nelson Mandela, pentru ca Olimpiada din 2004 să aibă loc aici. În cursă se anunță însă peste 10 mari centre ale lumii, ceea ce indică o competiție dură.

Scenariile globale ale dezvoltării lumii în secolul XXI au fost de asemenea între preocupările noastre.

Datele și reflecțiile de la *Rainbow '96* nu lasă loc nici unei îndoieli că nu doar în rândul marilor state puternic industrializate se desfășoară un profund și vast proces de schimbări structurale, ci aceste transformări de esență, generate de revoluția electronică au antrenat și numeroase țări mai puțin avansate, dar care nu concep să stea deoparte de tendința principală a dezvoltării contemporane. Cu aceste gânduri am privit, pentru ultima oară, soarele ce apunea dincolo de muntele *Mesei* și colinele din Cape Town. ■

- Starea de spirit a trupelor și modul de a gândi al ofițerilor și gradelor superioare.

- Starea instituțiilor de învățământ militar, organizarea lor, metodele de predare și spiritul ce domină în aceste instituții.

- Componența statului major general și nivelul de cunoștințe al ofițerilor ce fac parte din el.

Toate datele mai sus menționate trebuie culese cu maximă prudență și discreție, încât asupra agenților să nu planeze nici cea mai mică bănuială din partea guvernului locului.

Fiecare agent se află într-o dependență și subordonare totale față de șeful misiunii pe lângă care se află. Fără permisiunea acestuia el nu va întreprinde nimic deosebit. Informațiile culese, îndeosebi cele de ordin politic, trebuie raportate mai întâi șefului misiunii, apoi trimise ministrului de Război.

Toate aceste precepte ale țării lui dovedesc cât de mare importanță acordau monarhii ruși organizării activității de spionaj în afara granițelor țării. ■

Versiune românească
Florentina DOLGHIN

Alexandru Marghiloman în fața istoriei

„GÂNDUL

MI-A FOST

CURAT ȘI

MI-AM IUBIT

ȚARA“

DAN A. LĂZĂRESCU

Destinul celui de pe urmă președinte al istoricului Partid Conservator, Alexandru Marghiloman, pare a îndreptăți vestitul dicton din tragedia greacă: „Nu fericțiți pe nimeni cât încă mai trăiește!“

Născut la Buzău în anul 1854, dintr-o familie de mică boierime ajunsă, prin prefectul de poliție din timpul lui Alexandru Ioan Cuza, să acumuleze o avere importantă, Alexandru Marghiloman a avut o tinerețe fericită și îmbelșugată. Părintele său, parlamentar în mai multe legislaturi, l-a trimis la Paris să urmeze cursurile Facultății de drept și să-și

dea doctoratul. După o practică din ce în ce mai constantă a regelui Carol I, pentru a concura la un portofoliu ministerial, vâltărele vechii boierimi pământene sau alogene aveau tot mai neapărată nevoie să posedă acest talisman – diploma de doctor în drept la Paris. Nu de la vreo universitate germană (Berlin, Bonn, Leipzig sau Viena). Regele, deși de origine prusiană, nu avea încredere decât în spiritul juridic francez... Nu mai puțin de 25 dintre cei 141 de miniștri câți au avut cîntea să depună jurământul în fața înțeleptului suveran au deținut acest talisman.

Homo regius

Revenit în țară după încheierea Războiului independenței, Alexandru Marghiloman s-a înscris inițial în magistratură și apoi a practicat avocatura, învederând – după chiar spusele nemilostivului său adversar Constantin Argetoianu – un ta-

lent excepțional de jurisconsult și de orator la bară. Intrat, ca și ceilalți patru colegi ai săi de doctorat (Take Ionescu, Alecu Constantinescu, C.C. Arion și Costică Dissescu), în Partidul Național Liberal, ales deputat, ca și Take Ionescu, Marghiloman l-a părăsit pe Ion C. Brătianu și s-a lăsat atras de cultura și de spiritul caustic, de mare om politic, ale lui Petre P. Carp.

În timpul „insurecției“ puse la cale de Hitrovu, ministrul țarului

Alexandru III la București, în luna martie 1888, pentru răsturnarea guvernului prezidat de I.C. Brătianu, guvern care părea hotărât să se alinieze – conform tratatului de alianță încheiat în octombrie 1883 cu Tripla Alianță – Germaniei și Austro-Ungariei într-o proiectată campanie împotriva Rusiei, pentru recuperarea Basarabiei, Alexandru Marghiloman, după cum își amintea Eugeniu Carada, eminența cenușie a partidului liberal

În imagine: Al. Marghiloman (stânga), împreună cu un prieten la curse.

(*Magazin istoric*, nr. 11/1995), a jucat un rol esențial. În speță, Hitrovo, cu ajutorul unor oameni politici români, urmărea răsturnarea regelui Carol I și înlocuirea lui cu George Gh. Bibescu. Ministrul rus Hitrovo și principele Bibescu împărțiseră bani manifestanților ca să strige în fața Palatului Regal: Jos Brătianu! Jos regele! Trăiască Bibescu! Marghiloman, aflând despre această instigație, a împărțit manifestanților sume și mai mari de bani pentru a-i determina să strige exclusiv: Jos Brătianu! Până la urmă, informat de Bismarck că a renunțat la ideea unui război cu Rusia, regele Carol I a solicitat demisia lui I.C. Brătianu.

Regele nu va uita însă niciodată imensul serviciu pe care i-l făcuse Marghiloman și i-a asigurat un loc în guvernul condus de junimistul Theodor Rosetti-Solescu, cumnat al fostului domnitor Alexandru Ioan Cuza, acordându-i mai întâi Ministerul Justiției (12 martie-11 noiembrie 1888), apoi pe acela al lucrărilor publice (12 noiembrie 1888-22 martie 1889), pe cel al agriculturii și domeniilor (6 noiembrie 1890-15 februarie 1891), ajungând, în cele din urmă, din nou în fruntea departamentului justiției în marele guvern conservator prezidat de Lascăr Catargiu (18 decembrie 1891-3 octombrie 1895).

Alexandru Marghiloman se impusese ca om politic foarte apreciat, ca mare elector și, mai cu seamă, ca *homo regius*. Regele Carol luase într-adevăr obiceiul să aibe un om al său de încredere în fiecare din cele două mari partide de guvernământ. În Partidul Național Liberal îl avea pe Dimitrie Sturdza (*Magazin istoric*, nr. 1/1993) și apoi pe Emil Costinescu. În Partidul Conservator, pe Alexandru Lahovari și pe Alexandru Marghiloman, acesta din urmă bucurându-se și de încrederea desăvârșită a șefului său, Petre P. Carp, și de aceea a lui Titu Maiorescu.

Între anii 1895-1910, cariera politică a lui Alexandru Marghiloman a fost relativ îngreunată, datorită ostilității tot mai evidente pe care începuse s-o nutrească regele Carol I față de P.P. Carp. Silit să-l aducă la putere pe Carp la 7 iunie 1900, Carp îl înșușea ca Ministerul Afacerilor străine, ilustrat în perioada 1891-1895 de Alexandru Lahovari, să-i fie încredințat lui Alexandru Marghiloman. Dar, bravat de autoritarul Carp, regele a îndemnat parlamentul conservator să-i dea guvernului cel dintâi vot de blam din lunga lui domnie, la 13 februarie 1901.

Alături de șeful său respectat, Marghiloman va rămâne aproape zece ani în opoziție. După răscolalele țărănești din 1907, pătulate de ministrul de război desemnat de regele Carol I, generalul Al. Averescu, în luna martie 1907, concentrarea conservatoare și detașarea dizidentului Partid Conservator-Democrat al lui Take Ionescu, regele Carol, care îl detesta pe acesta din urmă, s-a resemnat să-l readucă la putere pe Petre Carp (20 decembrie 1910). De data aceasta, Marghiloman a fost numit ministru de interne și a izbutit, mai mult prin cheltuiala unor mari sume de bani, decât prin presiuni administrative, să aleagă o mare majoritate parlamentară conservatoare. Dar o imprudență a primarului general al Capitalei, Mache Dobrescu, om de încredere al lui Marghiloman, în celebra "afacere a tramvaielor electrice" (*Magazin istoric*, nr. 12/1973), ca și teama regelui Carol de a-i îngădui lui Carp să angajeze România în iminentul război european alături de Germania mai înainte de precizarea șanselor strategice, a dus la căderea guvernului Carp (12 martie 1912).

La-60 de ani, șef de partid

Au urmat două guverne prezidate de Titu Maiorescu, din

cel de-al doilea (14 octombrie 1912-30 decembrie 1913) făcând parte și Marghiloman ca ministru de finanțe. În această calitate a făcut parte din delegația României la încheierea Tratatului de pace de la București (august 1913), care punea capăt războaielor balcanice. La câteva luni după ce guvernul Maiorescu și-a depus mandatul, Al. Marghiloman a fost investit, la 4 iunie 1914, cu președinția Partidului Conservator, pe care o va deține până la moartea sa. "Unanimitate, cald și mișcător!", consemnează, vizibil înduioșat, în *Notele sale politice*. Într-adevăr, la 60 de ani, își vedea, în sfârșit, încununată o carieră care se anunțase strălucită.

Primit în audiență de regele Carol I la 23 februarie 1914, Marghiloman îl auzise pe înțeleptul suveran afirmând, deziluzionat: "Tous les pays se dirigent vers le suffrage universel" (Toate țările merg spre sufragiu universal...) "Ils en cherchent l'antidote!" (Îi caută antidotul!), răspunsese omul de stat conservator, anticipând toată orientarea politică autoritară a secolului nostru, secolul urii...

Împăratul Germaniei Wilhelm II hotărâse, în cadrul unui multă vreme necunoscut *Kriegsrat* (consiliu de război) convocat *ab irato* la Neues Palast din Potsdam, în dimineața de 8 decembrie 1912 cu asistență exclusivă a vârfurilor militare (generalii von Moltke și von Heeringen) și navale (amiralii Alfred von Tirpitz și Alexander von Müller), declanșarea războiului european, pregătitor de multă vreme de statul major prusian, la data de 1 iulie 1914. În noiembrie 1913, împăratul îi anunțase această hotărâre fatală rudei sale, regele României, printr-un distins emisar secret, contele von Hütten-Chapski, la Sinaia. Îngrozit de perspectivele sumbre ale acestei hotărâri, regele Carol făcuse tot ce-i stătuse în putință ca să-l înduplece pe imperialul său văr să renunțe la intențiile sale. Când, după neașteptatul

atentat de la Sarajevo, războiul a devenit iminent, Carol I a simțit nevoia să justifice neangajarea României de partea Puterilor Centrale, prin Consiliul de Coroană de la Peleș (21 iulie/3 august 1914). În mod cât se poate de semnificativ, toți oamenii politici convocați la acest consiliu, cu excepția lui P.P. Carp, au fost pentru neutralitate armată. Tonul l-au dat, înaintea lui I.L.C. Brătianu, cei doi *homo regius*: Al. Marghiloman și Emil Costinescu. Simulând resemnarea, Carol, care spera totuși în triumful planului Schlieffen, a ales la 27 septembrie/10 octombrie 1914, după precizarea înfrângerii germane pe Marna, calea neantului.

„...o operă tragică, dar patriotică“

Lipsit de înaltul său protector, Marghiloman a avut patriotismul să accepte, din inițiativa primului ministru Ionel Brătianu, cu care obișnuia să aibe tainice convorbiri săptămânale, spinoasă sarcină a discuțiilor cu miniștrii Germaniei și Austro-Ungariei la București, pentru a juca, la caz de mare restriște, cartea înțelegerii cu Puterile Centrale. „La vreme de nevoie, Sire, mă veți găsi, câine credincios la picioarele tronului“, i-a spus el regelui Ferdinand, la sfârșitul Consiliului de Coroană din ziua de 14/27 august 1916. Și s-a ținut de cuvânt!

După drama de la Turtucaia, ocuparea Capitalei și retragerea

în Moldova, a urmat minunea de la Mărășești și apoi ieșirea Rusiei bolșevice din război. Înlocuit inițial de generalul Alexandru Averescu, Brătianu l-a sfătuit pe regele Ferdinand să încredințeze, la 5 martie 1918, guvernul lui Alexandru Marghiloman, cu misiunea de a definitivă tratativele de pace cu Puterile Centrale. Marghiloman, spunea Ionel Brătianu la o consfătuire cu parlamentarii liberali, „se sacrifică primind să se înhame la o operă tragică, dar patriotică“. Cu o dexteritate excepțională, explodând starea psihologică determinată de biruința comunismului în Rusia, Marghiloman a izbucnit, prin Tratatul de pace de la București, iscălit de el cu Puterile Centrale la 7 mai 1918 – cu sfâșietoare, dar provizorii, concesii teritoriale și economice – să păstreze intacte cele două instituții fundamentale pe care se înălțase edificiul României moderne: *dinastia și armata*, fără de care România n-ar fi putut reintra în război și completa reîntregirea neamului.

În procesul de reîntregire, Al. Marghiloman a ocupat un loc distinct. Când, la 27 martie/9 aprilie 1918, Sfatul Țării din Chișinău proclama unirea Basarabiei cu patria mamă, Alexandru Marghiloman, de la tribuna acelei adunări solemne, declara: „În numele poporului român și al Regelui său, Maiestatea Sa Ferdinand, iau act de hotărârea Sfatului și proclam

Basarabia unită, de data aceasta pentru totdeauna, cu România una și indivizibilă“. Și, îndreptându-și privirea spre membrii guvernului Republicii Democratice Moldovenești (cum se numea Basarabia după desprinderea sa din imperiul țarist), premierul român adăuga: „Să salutăm adânc pe acești oameni, care fără preocupări egoiste, putând să rămână conducătorii unui stat, au voit mai bine să fie servitorii unei națiuni“.

În urma triumfului militar al Antantei pe toate teatrele de operații, în mod firesc guvernul Marghiloman a fost silit să demisioneze la 24 octombrie/6 noiembrie 1918. După cum subliniază în semnările sale generalul și scriitorul N.N. Condiescu, liderul conservator și-a manifestat deziluzia spunând: „De ce să mă schimb, când și eu aveam de gând să fac același lucru, ce-l vor face cei de acum“.

Ultimii ani de viață, Alexandru Marghiloman avea să și-i trăiască într-un coșmar, suportat însă cu o demnitate aproape suprafirească. Ostracizat și supus invectivelor, și-a menținut implacabilul profil aristocratic până la capăt. Și-a dat obștescul sfârșit la 10 mai 1925, orele 17.40. „Mă duc, oricând s-o încheia viața mea, cu conștiința mea în pace – scria în testamentul datat 7 octombrie 1923, Alexandru Marghiloman. Am greșit poate mai des decât socotesc, dar gândul mi-a fost totdeauna curat și mi-am iubit țara“. ■

FAȚA NEVĂZUTĂ A MAGAZINULUI ISTORIC

Iată titlul celui de al doilea **Caiet Magazin istoric**, ce va vedea în curând lumina tiparului. Oameni, vremuri, fapte, întâmplări din istoria de trei decenii a revistei noastre. O aniversare ce ne obligă la rememorarea drumului parcurs de **Magazin istoric**, timp de 30 de ani – cu împliniri și neîmpliniri, însă cu tot ceea ce a fost necesar pentru ca această publicație să fie și să rămână o prezentă activă a spiritualității noastre contemporane. Fiind un dar aniversar, pentru cititorii noștri – și într-un fel pentru istoriografie – **Caietul Magazin istoric nr. 2** va fi inclus în numărul 4, din aprilie 1997, când se vor împlini 30 de ani de la apariția primului număr din **Magazin istoric**. Așadar, în același preț, **Magazin istoric**, nr. 4/1997 vă oferă, stimați cititori, un supliment de 32 de pagini de lecturi sperăm atractive și interesante, ce vă vor dezvălui **Fața nevăzută a Magazinului istoric**. Rețineți-l din timp.

Dosare ale istoriei

CAZUL

RENÉ

BOUSQUET

„Collaboration (colaborare) – nume dat politiciii de înțelegere și de apropiere față de Germania național-socialistă, urmată între 1940 și 1944 de către guvernul de la Vichy și susținută în mod activ, mai ales în zona ocupată, de către un anumit număr de ziariști și de organizații politice“. Definiția de mai sus este oferită de către celebrul Dicționar de istorie universală al lui Michel Mourre. Tot de acolo aflăm că respectiva politică a fost formulată oficial de către mareșalul Pétain în mesajul său din 11 octombrie 1940. Într-adevăr, documentele istorice – pe care doamna Rita Thalmann le-a analizat într-o carte apărută la Paris și despre care am putut lua cunoștință prin intermediul revistei L'Express – confirmă faptul că politica de colaborare a fost o invenție franceză, pe care Hitler n-a dorit-o și de care ambasadorul german la Paris, Otto Abetz (1903-1958), s-a servit. Acesta din urmă se manifestase de tânăr ca un adept al reconcilierii europene, idee lansată de Aristide Briand. Ulterior, Abetz s-a alăturat regimului nazist, stabilind la Paris legături cu mediile intelectuale franceze. În iulie 1939, a fost expulzat din Franța, dar a revenit imediat după semnarea armistițiului de la 22 iunie 1940, ca ambasador. Dintre francezi au colaborat la punerea în practică a respectivei politici oameni de cultură, politicieni și așa-numiți „tehnicieni“ (Drieu La Rochelle, M. Déat, R. Brasillach, J. Doriot, E. Delonde și alții).

După debarcarea din Normandia, în iunie 1944 (Magazin istoric, nr. 9/1968, 3-5/1984), pe teritoriul treptat eliberat al Franței s-a dezlănțuit o cruntă

teroare împotriva foștilor colaboraționiști. Au murit mii de oameni (cifra exactă nu va putea fi stabilită, probabil, niciodată; datele oscilează între 4 200 și 105 000 morți), mulți dintre ei nevinovați. Ulterior, s-a declanșat o vie polemică în jurul episodului. În vreme ce Henri Noguères califică, în volumul cinci al cărții Histoire de la Résistance (Istoria Rezistenței), represiunea oarbă drept o „fabulă“, creată pentru a discredita Rezistența, Robert Aron a strâns, în primul volum al lucrării Histoire de l'Epuración (Istoria epurării), multe fapte care contrazic ideea „fabulei“. Și percepția mentală asupra represiunii s-a modificat în timp. Atunci, în 1944-1945, foarte mulți o considerau necesară, căci, gândeau ei, cei răi odată suprimați, urma să se deschidă o eră de fraternitate și de înțelegere, ce avea să șteargă din minte ura. Pe măsură ce ne apropiem de vremea noastră, apare tot mai des ideea că învingătorul acționa în virtutea legii istorice care îi cere, pentru a-și putea digera victoria, să sugrume orbește învinsul.

Semnificativă pentru evoluția opiniei publice franceze față de regimul de la Vichy (despre care cititorul revistei Magazin istoric poate afla amănunte din numerele 1/1972, 9, 10/1984 și 3, 4/1987) este și modificarea părerii despre mareșalul Pétain. Astfel, într-un sondaj din octombrie 1944, 58% dintre cei chestionați nu considerau că el trebuia condamnat, față de 32% care erau pentru și 10% fără opinie. Într-un sondaj efectuat în lunile iulie-august 1945 (în perioada procesului) 74% erau pentru condamnare, 17% contra și 9% nu se

pronunțau (modificarea era pusă în mare măsură și pe seama presei). În iunie 1966, 51% dintre francezi considerau că mareșalul jucase un rol util pentru Franța, doar 17% că a dăunat intereselor Franței, iar 32% nu aveau vreo opinie. Zece ani mai târziu, răspunzând unui chestionar cu mai multe puncte, 56% dintre francezi îl considerau pe Pétain devotat Franței, 42% un înțelept, 36% un patriot, 29% un naiv, doar 22% un progerman și 19% un reacționar.

Dar istoria colaborării și a colaboraționiștilor este departe de a se fi încheiat. Astfel, revista L'Express, din 4 octombrie 1990, anunța că la 13 septembrie 1989 s-a depus, la Paris, o plângere împotriva fostului secretar general al poliției de la Vichy, René Bousquet, pentru crime contra umanității. Examinarea plângerii s-a făcut însă extrem de lent. Divergența de opinii dintre Matignon – sediul guvernului, unde se dorea un proces Bousquet – și Elysée – sediul președinției, care se opunea ideii – explică înctineala cu care a funcționat mecanismul justiției.

Reticiența fostului președinte François Mitterrand era pusă, într-un articol publicat în revista L'Express, pe seama propriului trecut. În ianuarie 1942, la puțin timp după reîntoarcerea lui din prizonierat, Mitterrand primea un post în Legiunea franceză a combatanților, apoi, din mai 1942, în cadrul Comisariatului general al prizonierilor de război. A și semnat câteva articole în reviste considerate antisemite. Distanțarea lui Mitterrand de guvernul de la Vichy s-a produs în toamna anului 1943, când s-a refugiat la Londra. François Mitterrand a fost un prieten apropiat al lui René Bousquet. Au păstrat relații apropiate și după război. Cei doi au continuat să se întâlnească cel puțin până în 1986. După cum se insistă și într-un articol apărut în Le Nouvel Observateur, între 1989-1993 președinția nu a facilitat în nici un

fel sarcina magistraților însărcinați cu dosarul René Bousquet.

„Acest paradox nu a făcut decât să ilustreze reticențele pe care le are Franța să privească în față evenimentele petrecute între 1940-1944. Așa se explică poate și frenezia cu care a fost celebrată epopeea gaullistă de la 18 iunie 1940, mascând, prin strălucirea sa, o altă jumătate de secol: cea scursă de la instalarea regimului Pétain“, se aprecia în L'Express. Căci există pericolul ca participarea activă a regimului de la Vichy la genocid să iasă la iveală în cursul procesului. Cazul lui René Bousquet este cu atât mai semnificativ cu cât a fost vorba de un angajament voluntar, el nefiind nici antisemit, nici ideolog sau colaboraționist. Dar ceea ce stârnește indignarea este evoluția lui Bousquet. Condamnat în 1949 la cinci ani „degradare națională“, a fost imediat iertat pentru „fapte de rezistență“. A devenit un respectat bancher, intrând chiar în celebra Who's Who, care-i prezenta activitatea din perioada 1942-1943 cu formula „consilier de stat cu probleme extraordinare“. Liniștită-i viață i-a fost tulburată abia în 1978, tot de către revista L'Express, care a publicat un interviu cu Darquier de Pellepoix, fostul comisar general cu problemele evreiești. René Bousquet a fost silit să se retragă practic din viața publică, iar următoarea ediție din Who's Who a „omis“ să îl mai menționeze.

„Rezolvarea“ cazului a venit din partea unui personaj care mai avusese manifestări extravagante. La 8 iunie 1993, Christian Didier l-a împușcat, cu un revolver calibrul 38, pe René Bousquet, în vârstă de 84 ani. Lucrări recente ca și articolele apărute în cele două publicații amintite – și în mod special articolul lui Eric Conan, din revista L'Express – ne permit să prezentăm și cititorului român un portret al acestui misterios personaj.

În 1942, secretar general al poliției, René Bousquet trece în revistă o unitate

Fără excese

„Mă întorc la Paris, este timpul să mă opresc“, se confesează Bousquet unui vechi coleg, prefect, după ce a părăsit grăbit Montauban-ul la 7 iunie, a doua zi după debarcarea din Normandia. La 9 iunie, Gestapoul îl interpelează în Capitală pe fostul secretar al poliției lui Pétain, aflat în „disponibilitate“ după înlăturarea sa, la 31 decembrie 1943. A rămas sub supraveghere timp de vreo zece zile într-o vilă din Neuilly; ia apoi drumul Germaniei – împreună cu soția și fiul –, într-o mașină pe care Karl Oberg, șef al SS-ului în Franța, i-o pune la dispoziție „din prietenie și pentru protecție“. Comandantul SS Schmitt, pe care îl cunoștea bine, îl însoțește. Urmează o a doua mașină cu bagaje. Bousquet speră să termine războiul în familie, în inima Bavariei, într-o vilă de la Ober-Allmannshausen, aproape de lacul Starnberg. Și mai ales urmărește să revină în Franța, în 1945, împodobit cu titlul de „deportat în Germania“: un ultim rol, foarte util, pentru un om care jucase deja multe altele, timp de cinci ani.

Cariera acestui funcționar model al Republicii a III-a demarează în tromba. În martie 1930, la 20 de ani doar, el asigură funcția de șef de cabinet al prefectului de Tarn-et-Garonne, când în sud-vestul Franței se produc inundații catastrofale. În câteva zile, devine un erou național: împreună cu un prieten, el se lansează în operații și salvează personal de la înec mai multe zeci de persoane.

Este detașat la Președinția Consiliului pentru a conduce serviciul tehnic însărcinat cu reconstrucția departamentelor sinistrate din Midi. În 1936, Roger Salengro, ministru de interne al Frontului Popular (*Magazin istoric*, nr. 2/1976), îl alege pe acest tânăr – dar deja vestit – funcționar pentru a-i încredința responsabilitatea fișierului central al Siguranței naționale. În septembrie 1941 devine prefect regional (cel mai tânăr din Franța, la 31 ani).

L-a acceptat pe Pétain. Dar se distinge menținând în funcție pe aleșii radicali și francmasoni, mai ales primarul din Vitry și cel din Reims, Paul Marchandea (autor al decretului-lege din aprilie 1939 ce reprima afirmațiile antisemite). Favorizează evadarea a numeroși prizonieri de război. Reușește cu abilitate să evite instalarea în Marna a sistemului german „Ostland“ (colonizare economică) care lovește departamentele vecine: Aisne și Ardeni.

Declarație fără efect

La întoarcerea sa la putere, în aprilie 1942, Pierre Laval¹ se gândește imediat la el pentru secretariatul general al poliției. Aflat timp de 20 luni în fruntea tuturor forțelor de represiune de la Vichy, René Bousquet – care se bucura de o împuțernicie generală și permanentă de semnătură din partea șefului guvernului – s-a autoamăginit cu această caricatură de „suveranitate de stat“ care a fost pétainismul. Într-adevăr, germanii i-au concedat câteva simboluri iluzorii, în schimbul imenselor servicii ce le primeau. Angajându-se să mențină „ordinea publică“ (debranțată de intrigile „mai mult anti-naționale decât antigermane“) el își face un titlu de glorie din a fi cerut ocupanților încetarea subordonării directe a poliției franceze și puțină autonomie. Dar accepta să le satisfacă, la rândul său, cererile, cum preciza la 18 iunie, într-o scrisoare adresată interlocutorului său principal, Karl Oberg, șef al SS-ului în Franța. René

Bousquet a prezentat drept o victorie înlăturarea din poliția antievrească a antisemitului înverșunat care era comisarul general cu problemele evreiești, Darquier de Pellepoix. În schimb, Oberg a înțeles bine că acest personaj zelos, dar încurcă-lume, nu cântărea prea mult. SS-iștii consideră chiar că revendicările lui René Bousquet constituie pentru ei atuturi. Consultat la vremea respectivă, Reinhard Heydrich, șef al oficiului central de securitate al Reich-ului „a insistat asupra experiențelor sale în Cehoslovacia și a conchis că o largă autonomie a poliției și administrației va da cele mai bune rezultate“, va declara Karl Oberg, în 1950, în timpul instrucției procesului său.

Caracterul cât se poate de benefic al acestei alegeri va fi confirmat, un an mai târziu, de Heinrich Himmler însuși după întâlnirea secretă de la Paris, din aprilie 1942 – care a durat mai mult de cinci ore –, cu șeful poliției franceze. „Reichsführer-ul a fost impresionat de personalitatea lui Bousquet și împărtășește acum în mod manifest concepția susținută până azi de Oberg, potrivit căreia Bousquet este un element prețios în cadrul colaborării polițienești și că el va fi un adversar periculos dacă va fi împins într-altă tabără“, declara după vizită Rudolf Schleier, adjunct al ambasadorului Germaniei Otto Abetz.

Era suficient să se acorde responsabilității poliției franceze plăcerea de a protesta din timp în timp, pentru ca el să îndeplinească ceea ce se așteaptă de la el. „Acordul Oberg-Bousquet“ era în realitate o „declarație“ unilaterală a lui Oberg, prezentată la 8 august 1942 – după „negocieri“ cu René Bousquet – în fața tuturor prefecturilor regionale, în cursul unui dîneu rafinat. Șeful SS-ului din Franța recunoștea în mod teoretic „independența“ poliției și jandarmeriei naționale care, mai ales, nu trebuia obligată să furnizeze ostașii, nici persoane arestate de francezi (în afară de autorii de atentate împotriva germanilor). Declarație

¹ Om politic francez (28.VI.1883-15.X.1945). În tinerete, militant de extrema-stângă, apoi deputat socialist, ministru și prim-ministru. După capitularea Franței, devine unul dintre pilonii regimului de la Vichy. În decembrie 1941, Pétain l-a îndepărtat de la putere, dar a revenit în 1942, cu sprijin german, ca președinte al Consiliului de Miniștri, în fapt stăpân absolut. În mai 1945 a reușit să se refugieze în Spania, dar Franco a fost silit să îl predea Franței. Judecat în grabă, a fost condamnat la moarte și executat.

Întâlnirea cu Reinhard Heydrich (stânga) și alături de Pierre Laval și mareșalul Pétain, la Clermont-Ferrand, în august 1942

fără efect: trei zile mai târziu, ca urmare a asasinării a opt germani, poliția franceză a trebuit să livreze 70 ostateci francezi, pe care ocupații i-au executat la 11 august. Și episodul s-a repetat în mod regulat. La 21 septembrie poliția trimite chiar la Gestapo dintr-o dată 116 persoane, imediat executate.

René Bousquet joacă un rol determinant în participarea poliției la operațiunile de deportare a evreilor. Din mai 1942, se arată deja mai mult decât cooperant, întrebând pe Reinhard Heydrich (venit să-i anunțe apropiata evacuare a evreilor apatrizi din zona ocupată) dacă nu poate deporta în același fel evreii apatrizi incluși de un an și jumătate în lagărele din zona de sud. Germanii, care s-au arătat puțin surprinși, acceptă în final oferta: din 17 iulie trei trenuri de 1 000 persoane vor pleca în fiecare săptămână din zona liberă.

Ambițios și arivist

La 2 iulie 1942 are loc întâlnirea decisivă a lui René Bousquet cu Karl Oberg pentru pregătirea arestărilor din 16-17 iulie, în regiunea pariziană (razia de la Vel d'Hiv). În schimbul amânării deportării evreilor francezi, René Bousquet propune „să se aresteze

evreii străini din toată Franța". Germanii, care nu sperau ca lucrurile să meargă așa de bine și sesizând interesul de a proceda pe „etape”, folosesc ocazia. „Văzând că evreii de naționalitate franceză nu trebuie, pentru moment, arestați, Bousquet se va declara gata să aresteze evreii străini, din toată Franța, printr-o acțiune realizată în comun și în cantitatea dorită de noi”, raportează SS-ul. Acest angajament al lui René Bousquet de a asigura executarea raziiilor pentru evreii străini va fi aprobat la 3 iulie de Pierre Laval. Grație lui, Franța este singura țară din Europa în care evreii locuind pe un teritoriu neocupat de germani au fost deportați.

Raziile din regiunea pariziană se dovedesc mai puțin fructuoase decât se prevăzuse: numeroși evrei, preveniți de polițiști binevoitori sau de manifestele rezistenței evreiești, scapă. Responsabilul poliției de la Vichy se străduiește deci să facă mai mult în sud. Pentru a spori randamentul marilor razii, prevăzută pentru 26 august, el adresează prefecturilor, din proprie inițiativă și prin telegramă secretă, noi instrucțiuni. De acum înainte, cei mai mici de 18 ani și părinții având un copil mai mic de 5 ani nu vor mai fi cruțați. La 22 august el recomandă prefec-

ților să acționeze cu asprime împotriva funcționarilor lipsiți de zel: „Nu ezitați să înălțurați orice rezistență pe care o veți întâlni în sânul populației și să semnalati funcționarii a căror indiscreție, pasivitate sau rea-voință complică sarcina ce o aveți”.

Ernst Heinrichsohn, de la Gestapo, subliniază într-un raport din 17 august: „Aceste razii sunt de mare anvergură căci domnul Bousquet estimează că este de preferat să arestezi toți evreii dintr-o dată decât să procedezi la mai multe acțiuni izolate care ar permite evreilor să se ascundă sau să fugă spre țările neutre din apropiere”. În ciuda tuturor precauțiilor, rezultatele nu-l satisfac pe șeful poliției, care se adresează prefecturilor la 30 august: „Vă atrag atenția asupra diferenței sensibile dintre numărul israeliților străini înregistrați și numărul celor arestați stop să urmeze și să se intensifice operațiunile în curs cu tot personalul polițienesc și de jandarmerie disponibil”.

Contribuția aparatului logistic francez la deportarea evreilor a fost determinantă: arestări efectuate de polițiști grație fișierelor de care dispuneau; transport și internare în lagărele de concentrare franceze. Operațiuni masive pe care germanii n-ar fi putut niciodată să le realizeze singuri.

Atunci când, în urma raziilor din vara lui 1942, câțiva episcopi și cardinali se ridicară și protestară, René Bousquet a fost acela care a avut ideea genială de a-i face să tacă creându-le neplăceri în problema subvențiilor și privilegiilor fiscale ale școlilor catolice. Sugestie pe care Laval o adoptă, în octombrie, cu un succes sigur asupra ierarhiei catolice.

Apropierea sa politică și afectivă de Laval va dura până la sfârșit: după eliberare; el a redactat, la Fresnes, notele de care acesta avea nevoie pentru pregătirea procesului său. A petrecut alături de el o parte din noaptea anterioară execuției. Nu-l va renega niciodată. Dar conflictele interne din mica lume a colaboraționismului sunt totuși cele care provoacă prăbușirea sa. Miliția de la Vichy și extremiștii tipă „trădare” și cer la Berlin revocarea sa. Știindu-se pierdut, René Bousquet dă strălucire plecării sale: ordonă câteva eliberări și distruge arhivele înainte de a demisiona, la 31 decembrie. Înlocuitorul său este Joseph Darnaud, șef al Miliției, pronazist zelos. Dar angajamentul isteric al acestuia din urmă nu va fi eficace: cea mai mare parte a deportărilor avusese loc în timpul prezenței tehnocratului Bousquet în fruntea poliției, în 1942-1943 (60 000 de evrei deportați, față de 15 000 în 1944).

Pentru această responsabilitate, René Bousquet aproape că nu va avea să răspundă după război. Justiția se teme ca procesul său să nu pună în evidență rolul jucat de elita tehnocraților colaboraționiști. După trei ani și jumătate de închisoare și câteva luni de libertate provizorie, este unul dintre ultimii adepți ai regimului de la Vichy judecați de Înalta Curte de justiție în iunie 1949. La cinci ani după eliberare și la debutul războiului rece, guvernul vrea să termine nu numai cu procesul dar și cu condamnările. Înalta Curte, bătând propriile sale recorduri, va judeca 18 cazuri într-un an. Partidul comunist a decis să nu mai participe la aceste ultime audiențe ale Înaltei Curți (ai cărei jurați sunt par-

lamentari) considerând-o „incapabilă să aplice justiția”. În sfârșit, Jean Baylet, deputat radical, proprietar al ziarului *Dépêche du Midi* și prieten personal al lui René Bousquet, figurează printre cei 15 jurați.

Condamnat și iertat

Derularea procesului pare astăzi stupefiantă. René Bousquet este personajul principal, conducând dezbaterile, dând o versiune complet personală asupra evenimentelor, adoptând o apărare clasică celor de la Vichy (care duc până la punctul culminant micile conflicte interne cu colegii lor pentru a se distinge), fără a fi contrazis cu adevărat. Un singur ziar, *L'Union de Reims*, urmărește într-adevăr procesul: „Din formule în formule, monologul ineptuabilului Bousquet se înlanțuie într-o atmosferă de etuvă. Și de asemenea, trebuie spus, într-o atmosferă de sinceră cordialitate [...] Sigur pe el, îmbrăcat impecabil, cu un ușor accent din sud-est, fostul responsabil al poliției își permite să distreze juriul cu câteva expresii subtile: «Se pare că am servit politica persecuțiilor rasiale. Ei bine domnilor, dacă am susținut această politică am făcut-o așa cum funia ține pe spânzurat și într-adevăr, cred că, dacă se poate vorbi, în acest domeniu, despre colaborarea mea, ar trebui mai degrabă să gândești la colaborarea paratrăsnetului și a trăznetului»”.

Președintele încheie dezbaterile: „Domnule procuror general, asupra acestei probleme [represiunea antievreiască] mai sunt întrebări?

– Nici o întrebare, domnule președinte.

– Domnilor jurați, nici o întrebare?”

Ședința este de altfel scurtată, jurații trebuind să meargă să voteze în Parlament. Prezentarea dării de seamă făcută de *Le Monde* acorda cinci rânduri „dezbaterei” asupra participării poliției franceze la genocid: „Abordând apoi problema evreiască, René Bous-

quet s-a apărut spunând că el încercase cu toate puterile să linișteze acțiunea comisarului general Darquier de Pellepoix, lăsând să se creadă că îl susține”. Unul dintre martorii apărării în proces a fost chiar Jean Leguay, reprezentantul lui René Bousquet în zona ocupată, care va fi găsit vinovat, în septembrie 1989, de participare la crime împotriva umanității.

Înalta Curte îl eliberează la 23 iunie 1949, la ora 20, după o oră de dezbateri: „Considerând că oricât de regretabil ar fi comportamentul lui Bousquet în diverse momente ale activității sale de secretar general al poliției [...], din informare și dezbateri rezultă că în numeroase circumstanțe Bousquet a participat, prin actele sale, într-un mod activ și susținut la rezistența împotriva ocupanților”. Recunoscut vinovat de „crimă de lipsă de demnitate națională” și condamnat la cinci ani de „degradare națională”, el este imediat iertat de această pedeapsă de către curte, pentru „fapte de rezistență”.

În 1950, René Bousquet și-a făcut intrarea la Banque de l'Indochine, în a cărei ierarhie a urcat constant. În 1960, a devenit administratorul ziarului *La Depeche du Midi*, al cărui director tocmai murise într-un accident de mașină. Cu văduva fostului director a înțreținut o relație strânsă. Obligat să se retragă din viața publică în urma scandalului provocat în 1978 de fostul său colaborator Darquier de Pellepoix, a trăit nestânjenit până în 1989. Atunci, Serge Klarsfeld (*Magazin istoric*, nr. 2/1996) a depus o plângere contra lui. Așa cum am văzut, beneficiind de protecție înaltă, nu a fost adus în fața instanței. Își permitea chiar să fie ironic, atunci când era chestionat de ziariști în legătură cu plângerea contra sa. „Da, am citit asta în ziare, ca toată lumea! Dar știți, trăim azi într-o societate în care oricine poate depune plângere împotriva oricui”.

De gloanțele de revolver nu l-a mai putut însă proteja nimeni. ■

Adaptare de
Codruța MATEI

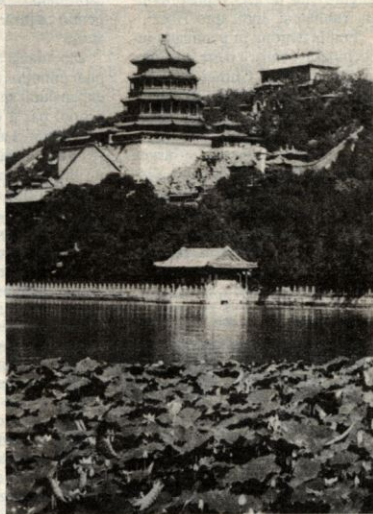
„MICA ORHIDEE“ A MARELUI IMPERIU QING

Devenită împărăteasa coregentă în anul 1861, Cixi preia guvernarea imperiului chinez măcinat de războaie interne, subrezit de insistențele puterilor străine și subminat de venalitatea, delăsarea și duplicitatea dregătorilor.

Cu elanul specific tinereții, ea ordonă pedepsirea exemplară a funcționarilor corupți, sprijină strategia și tactica propuse de militari capabili pentru înăbușirea răzmerițelor țărănești, acceptă sugestiile ce vizau „fortificarea Chinei” prin adoptarea „învățăturii occidentale” în domeniul militar și economic, încurajează primii pași pe calea anevoioasă a modernizării Chinei, acționează pentru întărirea puterii și autorității imperiale.

Dispariția tragică a unicului ei fiu, tânărul împărat Tongzhi, o aduce din nou în spatele perdelelor de voal. De această dată va guverna, încrâncenată, un imperiu care se scufunda din ce în ce mai mult în marasmul unei descompuneri inerente, pe care ea nu vroia să o accepte.

Cum va reuși să facă față Cixi tuturor presiunilor, atât conservatoare cât și reformiste?

Dr. ANNA EVA BUDURA

Cu hotarele împresurate

Împărătesele-mame Cixi și Ci'an și-au reluat locurile în spatele perdelelor de voal într-o dimineață friguroasă a lunii ianuarie a anului 1875. Micuțul împărat Guangxu, înghemuit într-un colț al jetului împărătesc, mult prea mare pentru ființa lui plâpândă, plângea încetșor. Tot corpusul lui era cuprins de un tremur spasmodic, în timp ce se uita cu spaimă la toți acei demnitari prosternați în fața lui. Un copil stresat și subalimentat de o mamă nevrotică își începea viața pe tronul imperiului chinez. Întreaga lui viață avea să-i fie marcată de o copilărie frustrată și lipsită de bucurii, de eforturile

disproporționate de mari ce i s-au cerut pentru îndeplinirea sarcinilor de suveran.

Trasă la față și obosită după o boală grea, împărăteasa Ci'an stătea absentă alături de Cixi. Problemele imperiului, împresurat de străini „veniți de peste mări”, o depășeau. Deși nu împlinise 38 de ani, se simțea extenuată. Era dornică de odihnă și de micile bucurii ale vieții.

Cixi s-a uitat la micul împărat și la tovarășa ei de domnie și a constatat că se află singură în fața dregătorilor ce-și prezentau propunerile și căutau să o convingă de justetea părerilor lor, ascunzându-și cu fraze iscusite interesele personale. Se simțea singură în fața clanului imperial, a prinților ereditari, numiți în mod

obișnuit „Prinții cu pălării de fier”. Singură în fața presiunii exercitate de intelectualii reformiști.

Avea și ea momente de oboseală, dar de fiecare dată își impunea să-și facă datoria. Puterea pe care și-o asumase nu-i permitea clipe de slăbiciune.

Noua sa regență a coincis cu una dintre cele mai tragice perioade ale istoriei Chinei. Au fost ani în care marile puteri europene, Anglia, Franța și Rusia și marea putere asiatică în devenire, Japonia, au purces concertat la dezmembrarea imperiului chinez, la împărțirea lui în sfere de interes, punându-i în pericol însăși ființa națională. Țările vecine, state tributare Chinei, cădeau pe rând victime politici de colonizare practicate de aceste puteri.

Anglia urmărea cu consecvență să desprindă Birmania din relațiile tradiționale, de tip feudal asiatic, cu China, să și-o supună și să-și asigure căile de acces spre provincia Yunnan și, apoi, spre Tibet¹.

Franța acționa în peninsula indochineză, pentru a pune stăpânire pe țările vasale Chinei încă din perioada dinastiei Han (206 î.e.n. - 220 e.n.) și și-a extins puterea sa spre sudul imperiului.

La rândul ei, Rusia își lărgea controlul asupra provinciei Xinjiang din nord-vestul Chinei, recurgând la o politică duplicitară. Pe de o parte, încuraja răzmerițele și tendințele separatiste ale

populației musulmane din această zonă, pe de altă, oferea ajutorul său Curții imperiale chineze pentru asuprirea acestora. În schimbul „sprijinului“, a ocupat regiunea Ili, pentru „a proteja interesele Chinei acolo“².

Japonia își punea în aplicare un plan minuiș conceput în vederea expansiunii sale pe seama Chinei: primul pas a fost atragerea, apoi încorporarea arhipelagului Liukiu (Riukiu), următorul viza ocuparea insulei Taiwan și un altul impunerea dominației în peninsula coreană, un stat vasaal al Chinei cu tradiții milenare³.

Hotarele marelui imperiu chinez erau împresurate. În următorii 15 ani, Cixi a trăit într-o tensiune permanentă. Depeșele sosite din zonele de conflict o copleșeau zi de zi. Audiențele se prelungeau peste limitele ei de rezistență. Dregătorii și comandanții de oști raportau situația locală și de pe front și cereau aprobări, dezlegări de acțiune sau de a duce tratative. Sfetnicii Curții erau divizați: unii se pronunțau pentru atitudini ferme și acțiuni militare, alții pentru tratative și înțelegeri; unii pentru apărarea granițelor maritime și întârzierea flotei, alții pentru recucerirea teritoriilor ocupate în nord-vestul Chinei și apărarea frontierelor continentale. Împărăteasa Cixi trebuia să ia decizii și să semneze decrete în numele micului împărat. Ea era chemată să decanteze păreri și informații primite și să pronunțe hotărâri. Și cât de puțin

cunoștea ea înțelegerile și contradicțiile dintre marile puteri ce altau frontierele Chinei! Câte dintre informațiile ajunse la ea – pe baza cărora ea urma să dea sentințe cu efecte asupra istoriei Chinei – nu erau eronate, falsificate și sosite cu întârziere?

Un lucru este încă cert: Cixi credea în măreția Chinei și căuta să-i aperse demnitatea, era pătrunsă de convingerea că „glia strămoșească nu poate fi înstrăinată“. În consecință era mereu înclinată să accepte părerea sfetnicilor adepți ai unor acțiuni militare ferme și care cereau negociatorilor intranșigabili în apărarea intereselor Chinei.

Cixi are hepatită, iar Ci'an moare

Dar realitatea obiectivă, situația economică și militară nefavorabilă Chinei în confruntarea cu marile puteri, venalitatea și ignoranța dregătorilor au făcut ca țara să se transforme, împotriva voinței împărătesei și odată cu fiecare tratat semnat cu puterile „venite de peste mări“, într-o colonie și semicolonie. Mitul unui mare imperiu se destrăma încet-încet.

În vara anului 1880 Cixi a căzut grav bolnavă. Medicii Curții nu-i găseau nicidecum leacul potrivit și, neputincioși, i-au prezis sfârșitul.

Ci'an căuta să o suplinească și se zbatea cu toate problemele curente ale Curții imperiale. Neobișnuită să facă față de una singură tuturor sarcinilor, și-a suprasolicitat puterea de muncă.

Într-o ultimă încercare, clanul imperial a hotărât convocarea unor medici cu faimă din întreaga Chină pentru stabilirea diagnosticului lui Cixi. Decretul imperial a cerut tuturor funcționarilor și

În p. 71: Palatul de Vădă – bucuria unei vieți
Împărăteasa Cixi în anii '80 ai secolului trecut...

¹ În anul 1876 Marea Britanie, pretextând asasinarea interpretului A.R. Margary, care se îndrepta în întâmpinarea unei echipe ce explora căile de acces spre China din Birmania, a impus guvernului chinez să semneze Tratatul de la Yantai. Prevederile acestuia facilitau extinderea intereselor britanice în provinciile Yunnan, Gansu, Qinghai și Tibet, deschidea unor noi porturi și orașe pentru comerțul cu Anglia, noi căi de comunicație spre India, precum și importante înlesniri vamale.

² După o campanie victorioasă a armatei chineze, în anul 1879, s-a semnat Tratatul de la Livadia, ce prevedea plata unei compensații de 5 milioane ruble Rusiei pentru cheltuielile militare efectuate în timpul ocupației regiunii Ili, rectificări ale liniilor de demarcație a granițelor în folosul Rusiei și importante facilități pentru desfășurarea comerțului, pregătirea retrocedării regiunii Ili.

³ Tratatul special de la Beijing a fost semnat în octombrie 1874. China a recunoscut suzeranitatea Japoniei asupra arhipelagului Liukiu (Riukiu), a acceptat plata unei despăgubiri de 500 000 liang de argint pentru pierderile suferite de Japonia cu ocazia tentativei eșuate de a invada insula Taiwan.

dregătorilor locali să nominalizeze medici cu experiență, spre a fi trimiși la Curtea imperială pentru un consult. Nu cunoaștem câți au fost cei care și-au asumat sarcina ce le punea capul în joc. Știm doar că doctorul Xue Baotian, din provincia Zhejiang, în vârstă de 66 de ani, a preluat această misiune de mare răspundere. El și-a notat cu meticulozitate observațiile și constatările într-un jurnal, lăsând posterității un document foarte valoros despre boala împărătesei, dar și despre caracterul și comportamentul ei. Cixi suferea de hepatită, a fost diagnosticul lui. Doctorul Xue, cu siguranța descendentului câtorva generații de medici, a prescrip imediat medicația adecvată. Spre satisfacția pacientei, în scurt timp fenomenele supărătoare ale bolii au dispărut.

În timp ce Cixi a intrat în convalescență, spre stupefacția ei și a întregii Curți imperiale, a încetat subit din viață, la 8 aprilie 1881, împărăteasa Ci'an, după toate aparențele în urma unei hemoragii cerebrale. Stresul și surmenajul o doborâseră¹.

Cixi a fost șocată. A părăsit patul de suferință pentru a aduce un ultim omagiu ființei care îi stătuse alături timp de 20 de ani și care chiar dacă nu o ajutasese efectiv, nu-i pusese obstacole în calea acțiunilor sale. Acum, după moartea coregentei, se putea socoti singura deținătoare a puterii imperiale. O povară? O satisfacție?

¹ În numeroase biografii romanțate și în cele redactate de adversarii politici, s-a acreditat ideea că Ci'an ar fi fost otrăvită de Cixi. Studiile întreprinse recent, cu obiectivitate, nu au găsit dovezi în sprijinul acestei acuzații. Unii cercetători continuă încă investigațiile, pentru a stabili natura bolii și morții împărătesei Ci'an.

² Tratatul cu privire la regiunea Ili s-a semnat în anul 1881, la Sankt Petersburg.

³ Un ciclu al calendarului chinezesc durează 60 de ani și este împărțit în cinci etape a 12 ani, fiecare etapă fiind dominată de unul din cele cinci elemente de bază: metalul, apa, lemnul, focul și pământul. Astfel, la vârsta de 60 de ani, fiecare chinez sărbătorește un ciclu complet al vieții sale. Împărăteasa-mamă Cixi urma să încheie un asemenea ciclu în anul 1894, când va fi fost din nou anul caprei, dominat de elementul lemn.

În toamna anului 1881, s-a simțit refăcută ca să-și reia parțial activitatea în sălile de audiență și să participe la rezolvarea treburilor de stat. La sfârșitul anului 1882, împăratul Guangxu a adus la cunoștința țării că împărăteasa-mamă Cixi și-a recăpătat complet sănătatea. Tocmai la timp ca să fie părtaşă la marile frământări în timpul războiului franco-chinez (1883-1885), să trăiască înfrângerea flotei chineze, lângă coastele provinciei Fujian, apoi umiliția semnării tratatului de la Tianjin, prin care China a renunțat la suzeranitatea sa asupra Vietnamului, în favoarea Franței, și a suferi pentru semnarea celor cinci tratate adiționale ale Tratatului cu privire la Ili², care precizau liniile de demarcație ale granițelor cu Rusia, a altor și altor tratate cu Anglia, Franța și Portugalia.

„Prinții cu pălării de fier” și-au exprimat deschis nemulțumirea față de prețul în bani (9 milioane de ruble) și cedări teritoriale (70 000 km²), pentru a obține retrocedarea de către Rusia a regiunii Ili din provincia Xinjiang, și față de înlesnirile vamale acordate celorlalte state, în regiuni din ce în ce mai întinse ale Chinei. Cixi nu putea să nu le dea dreptate.

Într-adevăr, pentru semnarea Tratatului de la Livadia, solul a fost rechemat și acuzat de trădare. Capul lui a fost salvat doar în urma intervenției și protestelor Angliei, Franței, Americii. Pierderile erau deosebit de însemnate. Ce se întâmpla cu demnitatea țării?, se în-

treba Cixi deseori. Intelectualii erau în fierbere și o acuzau pe ea, pe „prinții cu pălării de fier”, pe negociatorii versați ca Li Hongzhang și alții pentru încheierea acestor tratate umilitoare.

Cum se risipise gloria de altădată a imperiului Qing? Unde greșise? Ce trebuia să întreprindă? se frământa Cixi. În sinea ei recunoștea că era neputincioasă în fața valului tumultuos pe care-l simțea apropiindu-se amenințător.

Cixi intra în cel de al șaselea deceniu al vieții sale în anul când războiul cu Franța era în plină desfășurare. Cine se putea gândi atunci la celebrarea semicentenarului ei? Spera ca, după înscăunarea apropiată a împăratului Guangxu, să se retragă din activitatea de zi cu zi și poate, să-și pregătească – cum se cuvenea – cea de a 60-a zi de naștere³.

În anul 1886 împăratul Guangxu a împlinit 16 ani. Conform legilor strămoșești, urma ca regența împărătesei-mame, guvernarea ei din spatele perdelelor de voal să înceteze și tânărul suveran să preia răspunderea domniei. Tatăl său, prințul Chun, era îngrijorat. Își cunoștea bine fiul. Îl

...și în compania doamnelor din corpul diplomatic

știa un copil dotat, cuminte, foarte sărăcuțos și respectuos, dar și că avea o sănătate subredă și un psihic labil, ce-i marcase reacțiile, judecata și deciziile¹. Se îndoaia că la acea vârstă fragedă și dificilă, a pubertății, el putea face față de unul singur rigorilor cărmuirii imperiului. Pe de altă parte, bănuia că nici Cixi, după atâția ani de guvernare, nu ar fi prea bucurată să renunțe total la rolul ei de factor de decizie. Așa că s-a străduit să obțină sprijinul altor dregători în întocmirea unui raport în care să solicite „bunăvoința” ei ca, și după transferarea puterii, să constituie „încă un număr de ani să-l asiste pe împărat la guvernarea țării”.

Guangxu primește doar reproșuri

La 15 februarie 1887, a avut loc marea ceremonie de înscăunare a împăratului Guangxu, al 9-lea și penultimul suveran al dinastiei Qing, iar la 26 februarie 1889 s-a desfășurat nunta imperială. Împărăteasa aleasă a fost fiica unuia dintre frații împărătesei-mame, Cixi, iar cele două consoarte au devenit, la propunerea tutorelui Wang Tonghe, cele două surori din clanul Tatala, Zhen (cunoscută sub numele de concubina Perla) și Jin, în vârstă de 13, respectiv, 15 ani.

După toate aceste solemnități, la 4 martie 1889 împărăteasa-mamă a anunțat cu mărîmire că regența ei s-a terminat și că se re-

trage la Palatul de Vară (Yiheyuan, Grădina pentru îngrijirea trupului și pacea sufletului), pentru a se bucura de plăcerile unei vieți simple.

Formularea oficială era departe de adevăr. Cixi nu concepea să renunțe la putere și, practic, a rămas mai departe în miezul problemelor politice. Împăratul Guangxu nu avea curajul să ia nici o decizie fără consultarea ei prealabilă. Ceea ce însemna deplasări aproape zilnice ale suveranului la reședința împărătesei-mame, deci un efort fizic considerabil pentru sănătatea lui subredă și un stres permanent.

În schimb, Cixi era fericită. Acum, în pragul senectuții, se simțea mulțumită că până la urmă își văzuse visul împlinit. După eșecul tentativei fiului ei, împăratul Tongzhi, de a obține, în anul 1874 fondurile necesare pentru reconstruirea fostului Palat de Vară (Yuanmingyan), incendiat de soldații armatei aliate anglo-franceze în anul 1860, se putea bucura acum de splendorile Parcului undelor cristaline (Qingyiuan), acea parte a Palatului ce fusese construit de împăratul Qianlong pentru mama lui, cu ocazia celei de a 60-a aniversări a zilei ei de naștere. Să fi fost o coincidență de bun augur?

Greu de spus. Sumele cheltuite au lipsit apărarea imperiului, de surse financiare importante și fericirea ei a fost plătită cu vieți omenești și cu umilirea țării într-o viitoare confruntare majoră.

Realizarea dorinței împărătesei-mame Cixi s-a datorat cunatului ei, tatăl împăratului Guangxu, prințul Chun. El fusese numit în anul 1885 în fruntea Yamenului (Cancelariei) Marinei, proaspăt înființat, din necesitatea de a organiza și conduce apărarea regiunilor de coastă ale imperiului. Imediat după preluarea postului și finanțelor acestui minister, prințul Chun a anunțat că în zona fostului Palat de Vară intenționează să construiască o bază de antrenament pentru marina militară. Întâmpinarea a făcut ca

această bază să fie chiar în incinta Parcului undelor cristaline. Concomitent, el a deschis șantier și la „Cele trei mări” din apropierea Palatului imperial din Beijing, evident destinate drept bază... de agrement pentru curtea domnească.

Împăratul Guangxu, sesizând scurgerea fondurilor în mod inutil spre aceste două obiective, s-a adresat în repetate rânduri mamei sale imperiale, cu rugămintea de a opri lucrările pe aceste două șantieri și de a folosi fondurile pentru înzestrarea armatei. Nu a obținut decât reproșuri și un refuz categoric. În anul 1894 cheltuielile de construcție au atins cifra de 13 milioane liang de argint. Întreaga sumă a fost sustrasă din fondurile destinate înzestrării marinei. Se spune că această cantitate de argint ar fi putut acoperi achiziționarea a 14 nave militare de mare tonaj. Comentând faptul, unul dintre autorii numeroaselor biografii ale împărătesei Cixi constata cu amărăciune: „atunci când chinezii sunt puși în situația să opteze, ei au tendința să se construiască necropole și parcuri în detrimentul unor obiective de importanță majoră”.

În timp ce critice se înmulțeau la adresa ei, a împăratului și a părintelui său, prințul Chun, în timp ce din Coreea seoseau informații alarmante cu privire la activitatea febrilă desfășurată acolo de Japonia, Cixi pregătea serbări grandioase, o reeditare a celebrării zilei de naștere a împăratului Qianlong, când acela împlinise 60 de ani. Vroia ca toată Capitala, toată țara să se veselească și să se bucure alături de ea. S-a adresat chiar dregătorilor cu rugămintea de a dona sume de bani destinate festivităților. Cu făcile înțeleștate și cu sufletul îndoit, aceștia au oferit peste un milion liang de argint.

Dar deasupra imperiului chinez se adunau norii grei ai unei confruntări majore, confruntare care va umbri bucuria lui Cixi și va tulbura serbările preconizate. ■

(Va urma)

¹ În anul 1898 Cixi, îngrijorată de starea sănătății lui Guangxu, a cerut funcționarilor locali să nominalizeze medici renumiți pentru a-l examina și trata. Legațiile străine s-au oferit să-l trimită pe medicul curant al Legației franceze, dr. Dethève, să-l consulte pe Guangxu. Iată câteva dintre constatările acestuia: „Foarte debil, subponderal, deprimat, palid... Dese stări de vomă... Numeroase probleme circulatorii. Pulsul slab și accelerat, cefalee... amețeli, nesigurantă, vedere slabă, hipocauzie, dureri renale, ejaculări nocturne. Luând în considerare simptomele, am ajuns la concluzia că Majestatea Sa suferă de nefrită sau de o inflamație cronică a rinichilor”.

Datorită unor factori ce țin de propria istorie, Germania a manifestat preocupări coloniale târzii. Așa se explică faptul că prezența ei în Africa s-a limitat la un număr redus de teritorii: Togo în Africa de Vest, Camerun în partea central-vestică, Tanganyika și Ruanda-Urundi în Africa de Est și posesiunea Africa de Sud-Est (actuala Namibie).

La sfârșitul primului război mondial, ca o consecință a înfrângerii, Germania a fost nevoită să renunțe la imperiul colonial (vezi articolul 119 al Tratatului de pace de la Versailles). Fostele sale posesiuni africane au fost redistribuite învingătorilor, ca teritorii sub mandat ale Societății Națiunilor, după cum urmează: Togo, împărțit între englezi (28 400 km², adică 1/3 din teritoriu, zonă cunoscută sub apelativul Togoland) și francezi (56 600 km², ce echivalau cu 2/3 din întreg); Camerun, partajat în mod asemănător, englezii primind 89 720 km² (1/5

din teritoriu), celelalte patru cincimi (432 000 km²) revenind Franței; Tanganyika, cu o suprafață de 942 626 km², preluată de englezi; Ruanda-Urundi (26 338 km² și 27 816 km²), asumate de Belgia; Africa de Sud-Vest (825 580 km²), teritoriu încredințat Uniunii Sud-Africane.

Pierderea coloniilor a fost percepută, în cele mai diverse straturi ale societății germane, ca o umilintă suplimentară. Alegerile din ianuarie 1933 au adus la putere regimul național-socialist,

iar componenta rasială a politicii sale nu lăsa să se întrevadă nici cea mai mică nostalgie după „gloria” colonială de odinioară. Și totuși, din 1934, se manifestă primele semne ale revizionismului colonial. Franța era vital interesată de noile desfășurări. Iată reacțiile diplomației pariziene, așa cum se regăsesc ele în colecția Documents diplomatiques français (1932-1939), II-e série (1936-1939), tomurile VII, XII și XIII.

REVIZIONISMUL COLONIAL

GERMAN – O ILUZIE, NU O POLITICĂ

„Trebuie ca nedreptatea să fie reparată”

Revizionismul colonial german atinge momentul de vârf în toamna anului 1937. Atent la evenimentele de la Berlin, ambasadorul francez François-Poncet (din ale cărui memorii *Magazin istoric* a publicat fragmente în nr. 12/1975 și 1-3/1976) îi comunica ministrului său de externe, G. Bonnet, că, din septembrie 1937, presa germană a început să scrie „aproape în fiecare zi” despre „argumentele morale, juridice, economice și politice” ale revendicărilor ger-

mane. El avertiza și asupra poziției lui Mussolini care, la 28 octombrie 1937, cerea ca Germaniei să i se recunoască „locul ce i se cuvine sub soarele Africii”. Această „coalitie colonială” a regimurilor fasciste l-a determinat pe diplomatul francez să-i atragă atenția alarmat superiorului său că „anul 1938 amenința să fie un an colonial” pentru Germania.

Campionul spiritului neocolonial în Germania era generalul Franz von Epp, guvernator al Reichului în Bavaria (1933-1945). Deși ocupa o poziție subalternă, el se bucura de prestigiu printre naziști, datorită vârstei (în octombrie 1938 împlinise 70 de ani, fiind sărbătorit cu fast) și mai ales datorită rolului său decisiv jucat în ascensiunea lui Hitler. Ambasadorul François-Poncet îl avertiza pe ministrul Georges Bonnet că von Epp duce o „propagandă neobosită” pentru recuperarea coloniilor. La rândul său, într-o

VIOREL CRUCEANU

depeșă din 30 octombrie 1938, însărcinatul cu afaceri al Franței în Germania, Montbas, îi comunica lui Bonnet termenii de bază ai cuvântării generalului von Epp la inaugurarea lucrărilor Școlii coloniale a partidului nazist: „Trebuie ca nedreptatea comisă să fie reparată și ca puterile mandatate să redea proprietarului legitim teritoriile pe care ele le dețin“. Mai mult, von Epp sugera că nu Germania trebuia să preia inițiativa, ci chiar cei care îi datorează reparații“.

Totuși, din octombrie 1938, presa germană, strict controlată de regim, a pus surdina revizionismului colonial. Faptul l-a făcut pe François-Poncet să suspecteze că Germania urmărea o înțelegere amabilă cu Anglia și Franța. Dar, când făcea câte o „baie de mase“, Führerul se lăsa furat de demagogie; astfel, în discursul rostit la 8 noiembrie 1938, la München, Hitler declara că Germania nu dorea nimic de la Anglia și Franța, exceptând „întoarcerea teritoriilor care ne-au fost luate odinioară sub false pretexte juridice“. Și, dorindu-se împăciuitoare, conchidea: „Am dat mereu asigurări că aceasta nu este o ocazie de război, ci o chestiune de justiție“.

Foarte interesante sunt și semnalele primite la Quai d'Orsay din capitala Angliei. Astfel, încă la 20 noiembrie 1937, ambasadorul la Londra, Corbin, îi scria ministrului de externe din acel moment, Delbos, că, în toamna respectivă, „campania de presă [engleză – n.n.] în favoarea revendicărilor coloniale germane a atins apogeul“. Sugestiile presei insulare și-au găsit ecou

și la Foreign Office. În aceeași depeșă, Corbin îi comunica lui Delbos că Ministerul englez de externe întrevedea „reîntoarcerea posibilă la Germania a unei părți din Togo și a Tanganyikăi“, completată cu „sacrificii“ în favoarea Berlinului, suportate de italieni în Etiopia, pe care tocmai o cuceriseră (*Magazin istoric*, nr. 10/1986), și de francezi în Camerun.

Aluzia la Camerun a produs o vădită iritare la Paris; ea reamintea francezilor de „criza Agadirului“, din 1911, în urma căreia au cedat germanilor 275.000 km² din Africa Ecuatorială Franceză (A.E.F.). Spre

Pentru a preveni un gest unilateral britanic, Corbin i-a cerut o audiență lui Halifax, în care i-a reamintit că Parisul este „împotriva restituirii coloniilor germane“. După ce s-a mai domolit furtuna, Corbin a sesizat că „eforturile“ englezilor nu au produs o impresie specială la Berlin. Relaxat, el îi scria la 3 noiembrie 1938 lui Bonnet că germanii nu acordă reglementării coloniale cu englezii „nici un caracter de urgență“.

Bonnet a primit un semnal identic și de la Berlin. Astfel, la 19 noiembrie 1938, noul ambasador francez, Robert Coulondre,

semnala că, la prezentarea scrisorilor de acreditare, J. von Ribbentrop a conchis: „problema coloniilor nu este considerată a fi de actualitate și nu va fi inclusă în negocierile în curs“.

Chestiunea colonială s-a aflat și pe ordinea de zi a convorbirilor la nivel înalt franco-englez de la Paris, din 24 noiembrie 1938. Premierul N. Chamberlain s-a eschivat, declarând că „nu are de făcut nici o propunere asupra revendicărilor coloniale germane“. În replică, Daladier a reamintit oaspetelui său că „opinia publică franceză este unanimă în a refuza orice concesiune colonială Germaniei“, și, prin urmare, politica guvernului francez în această privință „rămâne strict negativă“.

Planul lui Pirow

Evoluția precipitată a evenimentelor din centrul Europei a reprezentat un semnal de alarmă pentru cabinetul londonez. La 15 decembrie 1938, Corbin îi putea telegrafia lui Bonnet rezultatul interpelării deputatului laburist

Septembrie 1938. Întrevedere anglo-franceză la nivel înalt: lord Halifax și premierul N. Chamberlain, întâmpinându-i pe Bonnet, Daladier și Léger

În p. 75: „Nu vă temeți, îl cunosc personal... Este vegetarian“, se adresează, în această caricatură engleză, lordul Halifax lui Chamberlain, cu referire la Hitler, în postură de Gulliver. Ceea ce nu l-a împiedicat pe Führer să devoreze harta Europei

deosebire de englezi, guvernul francez respingea cu fermitate orice concesiune colonială față de Germania. Poziția sa se baza pe reacția similară a întregii societăți (presa, organizațiile neguvernamentale, omul simplu).

Noel Baker, din 7 decembrie, la care ministrul coloniilor a răspuns tranșant că „guvernul englez nu are în vedere nici un transfer de colonii“.

Ministerul francez de externe a acordat atenția cuvenită și altor factori implicați în problematica abordată. Este vorba, în special, de luările de poziție ale ministrului sud-african al apărării, Oswald Pirow, care în toamna lui 1938 a efectuat un lung turneu european. Șederea prelungită la Londra a lui Pirow a prilejuit o intensă corespondență diplomatică peste Canalul Mânecii. Astfel, în depeșa lui Corbin către Bonnet, din 11 noiembrie 1938, era exprimată preocuparea lui Pirow față de „amenințarea indigenă“, motiv pentru care el dorea ca „administrația germană să se substituie belgienilor și portughezilor; considerați prea liberali“. Pentru Pirow, doctrina național-socialistă oferea „toate garanțiile dorite“ împotriva eventualelor încercări de emancipare ale rasei negre.

De altfel, încă din 26 octombrie 1938, Corbin semnala chiar un plan de reîmpărțire a coloniilor africane, conceput de Pirow. Potrivit ministrului sud-african, imperiul colonial german trebuia să cuprindă Togo, Camerun, jumătatea septentrională a Angolei, prelungită cu jumătatea meridională a Congo belgian și teritoriile belgiene Rwanda-Urundi, alungite cu o bandă de-a lungul lacului Tanganyika.

Planul lui Pirow omitea Tanganyika (sub mandat englez) și Africa de Sud-Vest (sub mandat sud-african). O asemenea „delicatețe“ diplomatică avea menirea să întrețină relațiile anglo-sud-africane, grav afectate de simpatiile pro-germane a numeroși miniștri din cabinetul de la Pretoria. Corbin l-a abordat la Londra pe Pirow care, revenind la obsesiva sa „amenințare indigenă“, considera că „este indispensabil să se redea Reichului un imperiu colonial“. Omiterea Tanganyikăi și

Foarte interesante ni se par „învățăturile“ lui Pirow, comunicate pe larg de Coulondre, la 1 decembrie 1938, lui Bonnet. Astfel, ambasadorul francez nota că Pirow „a tras concluzia foarte netă“ că, în ce privește „liniile mari ale politicii sale generale“, Hitler „era extrem de indecis“. Ministrul sud-african percepea contrastul dintre Hitler din 1934 „hotărât“ și „fără ezitări“ și cel din 1938.

Pentru Pirow, liderul nazist german se afla între două clanuri rivale: „duri“ regimului (Goebbels, Hess, Himmler) și adepții intrării Reichului în „circuitul internațional“ (Goering, Funk, Lammers). Tocmai de aceea, Pirow gândea că „Führerul nu a abandonat nici speranța și nici intenția unei apropieri de Anglia“. Decepția lui Pirow s-a remarcat la Lisabona, unde nici nu a mai abordat problema colonială, fapt aflat de Corbin de la omologul său portughez la Londra.

Declarațiile lui Pirow au provocat doar valuri. Diplomația franceză le-a urmărit cu real interes, dar, încă de la finele celei de-a doua decade a lunii noiembrie 1938, ea avea semnale oficiale, atât de la Berlin cât și de la Londra, că Hitler nu intenționa să se hazardeze în Africa. Politica expansionismului hitlerist avea alte dimensiuni și o altă concepție. De altfel, la 22 iunie 1940, Germania nu a emis nici cele mai vagi pretenții coloniale, deși Franța fusese învinsă...! ■

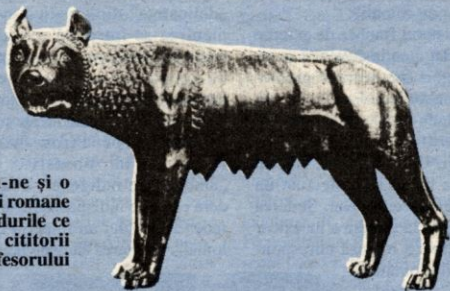
Primul ministru francez Daladier (stânga) și ministrul său de externe Bonnet nu par a fi îngrijorați de pericolul hitlerist

a Africii de Sud-Vest „a decepționat vizibil pe conducătorii germani“, după cum era anunțat Bonnet, la 26 noiembrie 1938, de la Berlin, de către ambasadorul Coulondre.

Nemulțumirea oficialităților naziste s-a reflectat și în mici amănunte de protocol: sosit la 15 noiembrie la Berlin, Pirow a fost primit de Hitler abia pe 24 noiembrie 1938 și numai pentru o oră și un sfert. În același sens, Coulondre mai comunica faptul că Pirow nu a fost reținut la dejun de Hitler, deși anterior se anunțase contrariul.

ROMA – INIMA IMPERIULUI

Gilbert Charles-Picard este profesor la Sorbona și unul dintre buni cunosători ai civilizației romane, pe care a prezentat-o în câteva cărți importante. Într-un articol publicat în revista *Historia* face o analiză mai puțin obișnuită a rostului avut de inima Imperiului, orașul Roma, oferindu-ne și o interpretare interesantă a civilizației romane în ansamblul ei. Prezentăm în rândurile ce urmează, într-o adaptare pentru cititorii revistei *Magazin istoric*, ideile profesorului francez.

Pâine și circ

Cetatea este un fenomen sociologic caracteristic mai ales lumii mediteraneene, o formațiune politică ce cuprindea un teritoriu cu o suprafață de câteva sute până la câteva mii de kilometri pătrați. Nu exista decât un oraș adevărat. Cetatea putea să își subordoneze alte cetăți, ajungând să își constituie un imperiu.

Trebuie însă să renunțăm cu totul la ideea că cetățile din lumea mediteraneană antică ar fi avut vreodată conștiința apartenenței la o națiune; desigur grecii, de exemplu, aveau conștiința că sunt diferiți de ceilalți oameni pe care îi numeau barbari, dar niciodată aceasta nu i-a condus la stabilirea unei politici comune și nu aveau nici un fel de scrupul să apeleze la barbari contra altor greci.

Din secolul al IV-lea î.e.n., Roma a început să absoarbă mai întâi cetățile vecine, pe urmă, treptat, toată Italia. În 264 î.e.n. s-a ciocnit de altă putere, constituită de o cetate feniciană din Africa: Cartagina. La ieșirea dintr-un duel ce a durat mai mult de un secol, Roma era stăpâna bazinului occidental al Mării Mediterane. Fără mare efort, a cucerit celălalt bazin pe care

macedonenii de cultură greacă îl subjugaseră încă de pe vremea lui Alexandru, fără a ajunge să-l organizeze.

Ceea ce deosebește Roma de toți predecesorii săi este tocmai faptul că știe să-și organizeze cuceririle, mărindu-le mereu. Scopul era simplu: cucerindu-le, poporul roman devenea stăpânul celorlalți. După care nu avea altceva de făcut decât să acționeze această mașină care l-a hrănit, exact la fel cum un burghiez a trăit din rentele sale fără a se îngriji să efectueze o muncă productivă.

Iată deci principiul și scopul acțiunii romane: să procure popoului-rege mijlocul de a trăi cât mai ușor posibil profitând de bogățiile lumii pe care a supus-o. Nu este deci un centru de producție sau, mai mult, nu produce decât ce este necesar ca să asigure cetățeanului-rege beneficiile cuceririlor sale sau ale strămoșilor săi. Aceasta poate să ne pară imoral, dar nu era așa în ochii antichității: atenienii, încă de pe vremea lui Pericle, nu aveau nici un scrupul de a trăi din indemnizațiile care li se vărsau și care erau provenite în special din contribuția ridicată de la alți greci. Privilegiul cel mai la îndemână era să fii hrănit de către

tezaur: mai multe sute de mii de cetățeni primeau astfel grâu, mai întâi la preț foarte scăzut, pe urmă în mod gratuit.

Împărțirea prăjiturii

Această situație a dat naștere unui aflux considerabil de populație la Roma. Cetățenii aveau tot interesul să trăiască acolo, decât să se deșale pe un ogor oarecare. În zadar s-au străduit autoritățile să se împotrivească năvalei lor spre Capitală instalându-i în colonii, care deveneau mici Rome, în toată Italia, pe urmă în provinciile. Mâna de lucru era procurată sub formă de sclavi. Unii deveneau servitori cetățenilor; cei mai voinici lucrau pe uriașe șantiere.

Populația mai avea nevoie și de mijloace de distracție. Pentru belșug se cuvenea să se mulțumească zeilor care au ocrotit atât de bine Roma. Iată deci tot atâtea comandamente sociale care au influențat dezvoltarea urbanistică a Romei. Arhitectura a făcut mari progrese, datorită mai ales folosirii mortarelor de var și dezvoltării tehnicii boltrilor, care a permis să se realizeze edificii de proporții până atunci necunoscute.

Toată această dezvoltare se făcea fără un plan de ansamblu: fapt curios într-un sistem atât de bine organizat, urbanismul Capitalei era cel mai puțin programat. Trebuie spus că activitățile urbanistice se izbeau de neajunsurile cele mai grave; așezarea originală a fost determinată de prezența deasupra unui cot al Tibrului a unor coline decupate prin eroziune, care desenau un arc de cerc în jurul celor două mai apropiate de fluviu, Capitoliul și Palatinul. Între aceste înălțimi depresiunile erau ocupate la origine de cursurile de apă și de mlaștini. Tradiția, confirmată cu ajutorul arheologiei, situează prima așezare pe Palatin. O muncă gigantică de drenaj, îndeplinită sub apăsătoarea autoritate a regilor etrusci, a permis secarea mai întâi a văii forului, care a devenit repede centrul vieții publice, dominată de Capitoliu unde Jupiter se instala, împreună cu Iunona și Minerva, în 509. Câmpia ce mărginea Tibrul fiind rezervată activităților comerciale, marile linii ale aglomerației se găseau astfel fixate, încă din secolul al V-lea î.e.n., înainte ca Roma să întreprindă efortul său de cuceriri. Dar încă de pe atunci a devenit cu neputință să i se impună orașului un cadru geomorfic pe care, dimpotrivă, conducerea Imperiului se va sforța să-l realizeze, în colonii și în noile orașe ale Imperiului.

Tot efortul stăpânilor politici din Roma a fost de a da un simulacru de ordine labirintului de străzi păstrând câteva spații unde se putea respira între case mereu mai înalte și mai puțin confortabile. În sfârșit, nu era posibil să se întindă îndeajuns în suprafață din lipsa mijloacelor de transport adecvate. Din vremea lui Caesar era interzis să te folosești de trăsură în incinta urbană, și chiar folosirea litierelor purtate pe brațe era în mod strict relegendată. Este suficient să citești satira lui Horațiu asupra îmbulzelii din Roma pentru a-ți

da seama că numai mersul pe jos era practicabil, iar o plimbare în centrul istoric al Urbei permite încă astăzi să constăți că problema este aceeași ca și acum douăzeci de secole.

Cucerirea lumii era întovărășită de un jaf sistematic, care a început prin acela al orașelor Italiei: 2 000 de statui au fost ridicate de la Veii în 396 î.e.n. și, în timpul celui de al doilea război punic, Tarentul și Siracusa au fost

Ambițiosul Caesar s-a întors împotriva Senatului

despuiate de principalele lor bogății. Încă de la sfârșitul cuceririi, conflictele au izbucnit chiar în sânul poporului roman. O minoritate acaparase principalele profituri ale exploatării învinșilor; ea se compunea din oameni politici, care formau Senatul, de fapt ereditar, și dintr-o clasă care s-a consacrat afacerilor și pe care o numim ordinul cavalerilor. Cetățenii care nu făceau parte nici din una, nici din alta stăruiau pentru a avea o parte mai mare din prăjitură. Erau numiți partidul popular, dar ei găseau printre aristocrați apărători, dintre care cei mai iluștri au fost frații Gracchi (133-121 î.e.n.). Acest conflict pentru împărțirea prăzii trebuia să conducă la o criză mult mai gravă: popoarele din Italia, după

ce au fost supuse de Roma, au participat la cucerirea lumii dar n-au beneficiat de un tratament mai bun decât noii supuși. Au sfârșit prin a se revolta și la terminarea unui război greu au obținut dreptul de cetățeni romani. Dar pentru a exercita efectiv acest drept trebuia să locuiască la Roma.

Inexistența poliției

Astfel cea mai mare parte a secolului I î.e.n. a fost zguduită de conflicte interne care au desăvârșit ruina popoarelor cucerite. Caesar, după ce a supus pe gali, s-a reîntors împotriva Senatului și a instituit o adevărată putere monarhică. La moartea sa au izbucnit războaiele interne. Moștenitorul său, Octavian, devenit Augustus în 27 î.e.n., a ajuns în sfârșit să realizeze visul universal de pace. Succesorii săi au mers mult mai departe, în special Claudiu, prezentat de o istorie părintitoare ca un adevărat imbecil bătrân și care a fost în realitate un mare om de stat. Treptat, elita fiecărui popor a primit dreptul de cetățenie romană, astfel că poporul roman s-a transformat într-un soi de elită a neamului omenesc.

Pentru a se ajunge la acest rezultat împărații trebuiseră să înlăture de peste tot pe descendenții aristocrației republicane, care nu voiau să renunțe la bogățiile pe care strămoșii lor le constituiseră jefuind lumea. Astfel Nero a făcut să fie omorâți șase senatori care stăpâneau, ei singuri, jumătate din solul african. Aceasta este rațiunea pentru care împărații din familia lui Augustus au fost aproape toți prezenți ca tirani de istoricii antici, care erau partizanii partidului nobilimii. De fapt, persecuția acestei clase a fost motivată mai întâi de teama pe care neîncetatele sale conspirații o inspirau principilor.

Care va fi rolul Romei în acest imperiu reorganizat? Mai întâi

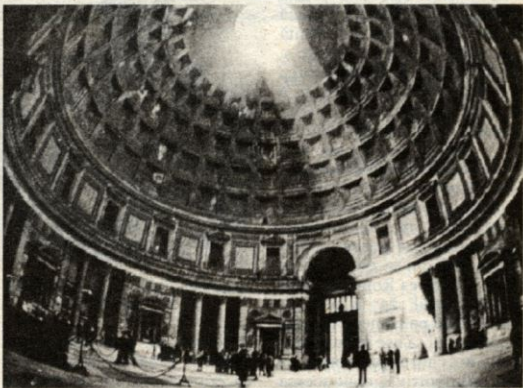
locuitorii săi continuau să beneficieze de privilegiile pe care exploatarea cuceririi a procurat-o altădată celor mai umili dintre ei. Astfel acești romani din Roma, dintre care cea mai mare parte de altfel sunt descendenți ai vechilor sclavi sau ai unor provinciali emigrați în Capitală, sunt hrăniți prin distribuțiile gratuite de pâine care înlocuiau pe cele de grâu, beneficiază de cele mai somptuoase spectacole. Totuși Roma nu este parazitul universului; a devenit „capul care gândește”. La Roma, tronează câteva sute de slujbași asistați de către sclavii împăratului, care reglementează cu precizie admirabilă toate problemele care se puneau în cel mai mic târg din Galia, din Africa sau din Siria. Un sistem de comunicații de o minunată perfecțiune transmitea într-un timp record cererile din provincie, studiate mai întâi de către guvernatori și intendenți, retrimițând la urmă deciziile luate de către împărat și sfetnicii săi. Și totuși, nu există un centralism excesiv, căci majoritatea problemelor sunt rezolvate la nivelul cetăților care compun Imperiul, de către magistrați aleși.

Unul din lucrurile cele mai dificile pe care trebuie să-l înțeleagă contemporanii noștri este inexistența poliției. Magistratii cetăților dispuneau de o miliție locală pentru a menține ordinea. În ce privește armata, care se compune din circa 300 000 de soldați de profesie, făcea de gardă la frontiere, izolând Imperiul printr-un cordon defensiv, în interiorul căruia domnea aproape peste tot pacea. Jumătatea de mileniu romană este singura perioadă când lumea mediteraneană a putut să lucreze

„Pâine și circ”, iată soluția găsită de împărații romani pentru a asigura pacea socială: Colosseumul era circul cel mare

Patheonul era templul tuturor zeilor recunoscuți de Roma

Basorelieful înfățișând-o pe Terra hrănindu-i pe Romulus și Remus

fără ca agricultorul sau artizanul să fie amenințat de a fi lipsit de fructul muncii sale prin violență. Or în fruntea armatei era Roma; împăratul este în principiu singurul responsabil al victoriilor, grație puterii supranaturale pe care zeii i-au dat-o. De fapt, firesc, el este asistat de tehnicieni, dintre care cel mai important este prefectul pretoriului, comandantul gărzii, șef de stat major și, mai mult decât orice, șef suprem al administrației, adevărat prim-ministru.

Roma era de asemenea centrul strălucirii ideologice care asigura coerența spirituală a Imperiului. Istoricii secolului al XIX-lea, transpunând naționalismul lor la trecut, au crezut aproape toți că fiecare din națiunile Imperiului dorea să-și regăsească independența pe care Roma le-a smuls-o temporar. Ne dăm seama astăzi că este vorba de un anacronism evident. Toate popoarele, cu excepția unuia singur, poporul evreu, au admis ordinea romană și s-au adaptat regulilor pe care ea le impunea. În sfârșit, această ordine nu este numai o dominație, cum a fost aceea din timpul Republicii, este o concepție universală de viață, al cărei model Roma îl oferă.

Barbaria amfiteatrelor

Dar ordinea romană n-a fost numai politică. Domnea asupra fiecărui individ și fiecărei instanțe, impunea un model de viață căruia modelul de viață american nu-i dă, astăzi, decât o imagine analoagă mai puțin absolută. Acest mod de viață era întemeiat pe o cultură, o igienă și pe momente de destindere, care fiecare la rândul său, avea propriul cadru arhitectural.

Cultura se oferea sub formele sale cele mai înalte în temple, adevărate opere de artă, probabil cam reci, dar în general mărețe, în special după ce „templelor de aur” ale lui August, de proporții încă omenești, le urmasse arhitectura din vremea lui

Hadrian, al cărui Pantheon, miraculos păstrat, ne transmite mesajul: cu bolta sa străpunsă de o deschidere circulară pentru a da posibilitate razelor soarelui să pătrundă, simbolizează universul întreg și bolta cerească. Aceste temple erau de asemenea muzee unde se găseau adunate capodopere ale sculpturii și picturii grecești, la care s-au adăugat, începând cu Caesar și Augustus, opere realizate chiar la Roma. Bibliotecile, adesea anexate templelor, puneau toată știința epocii la dispoziția aceluia care știa să citească. Dar se dorea ca nici măcar neștiutorul să nu fie lipsit de această moștenire a cărei origine urca până la Homer: în fiecare clipă statui, basoreliefuli, picturi, mozaicuri ilustrau episoade din mitologie; și alte monumente inventate de către romani, arcuri de triumf sau coloane sculptate reaminteau că împărații continuau isprăvile eroilor legendari, luptând peste tot contra răului.

Un alt mijloc de difuzare a culturii populare era spectacolul, care ținea în societatea romană un rol la fel de important ca și în a noastră. Existau trei tipuri de spectacol, fiecare cu clădirile sale corespunzătoare. Teatrul se adresa intelectualilor. Roma avea trei teatre: acela al lui Pompei, care făcea parte dintr-un mare ansamblu construit pe Câmpul lui Marte, câmpie situată în nordul orașului, și care la origine a servit numai exercițiilor militare, precum și două construite în timpul lui Augustus; acela care poartă numele nepotului său Marcellus există încă parțial. Se jucau aici piese clasice romane și grecești și mai cu seamă un soi de balet pe care îl numim pantomimă și ale cărei subiecte erau scoase din mitologie.

Amfiteatrul servea mai ales pentru lupte de gladiatori. Acestea ne scârbesc și procură argumentul cel mai solid aceluia care condamnă civilizația romană. În amfiteatre erau supuși supliciului în manieră atroce unii condamnați. Două motive ex-

plică aceste practici: mai întâi, așa cum am mai spus, nu exista poliție, în așa fel încât un răufăcător era cu greu prins. Când se întâmpla totuși acest lucru, se considera că suferințele sale trebuie să servească de exemplu. Pe de altă parte, amfiteatrul era un loc de adunare care de fapt luase locul centrelor de întruniri publice: poporul era în fața împăratului sau a magistraților; se afirma o conștiință colectivă care se manifesta în respingerea și distrugerea dușmanilor societății. Pentru aceasta creștinii au fost uneori martirizați în amfiteatre. Toată lumea cunoaște Colosseumul; a fost construit între 70 și 80, pe locul unui lac pe care Nero l-a amenajat în mijlocul parcului reședinței sale „Casa de Aur”. Anticii laudă în general această schimbare de destinație a locului, care ne pare astăzi totuși contestabilă.

Cursele de care se țineau încă de la începuturile Romei în valea situată de-a lungul pantei de sud a Palatinului. Aici a fost amenajată marea circ, care a fost pus în legătură directă cu palatul, în așa fel încât să sublinieze corelația dintre persoana împăratului și jocuri.

Delicata mașinărie se strică

Romanii își petreceau la băile publice o bună parte din zi, făcând gimnastică, trecând prin băi fierbinți sau înotând în piscine. Până sub Hadrian (117-138), a fost permis celor două sexe să se scalde împreună. Natural, numai femeile foarte emancipate uzau de acest drept, dar nu existau printre ele numai curtezanе. Trebuie spus despre acest subiect că începând din ultimul secol al Republicii, femeile și chiar tinerele fete se bucurau de o mare libertate, care n-a existat la nici un alt popor. Această dezvoltare a feminității a fost până în epoca recentă

cotată ca un exemplu evident de ceea ce numim decadență romană.

În jurul unei Rome imense și a câtorva orașe mari continuau să existe cetățile de odinioară care toate aveau ambiția de a fi oglinda metropolei, dar în același timp păstrau cu gelozie personalitatea lor. Orașele grecești, dintre care cele mai prospere erau cele din Asia, ascultau mereu de vechile lor legi pe care le acomodau cu cele ale Romei. Inteligența stăpânilor Imperiului îi făcuse să înțeleagă că este mai ușor acceptată o ordine care nu schimbă obiceiurile; greci, gali, africani rămăneau ceea ce erau, devenind totodată romani.

Datorită miilor de inscripții latine și grecești, legilor păstrate și altor monumente arheologice, cercetătorii moderni rectifică mărturia parțială a autorilor antici și resping astăzi ideea că Imperiul a murit datorită unei lente decadențe politice, economice și morale. Desigur el a părut gata să se scufunde într-o criză teribilă de o jumătate de secol (235-284), legiunile făceau și desfăceau împărații în câteva luni, barbarii copleșeau limes-ul, iar Galiile și Orientul se desfășuraseră de puterea centrală. Dar totul reintră în ordine în decursul unei perioade de cincizeci de ani, mulțumită geniului lui Dioclețian și al lui Constantin. Ceea ce se numea odinioară Imperiul Târziu, apare ca o perioadă de stabilitate politică, uimitor de productivă în gândire, în arte și în toate formele de civilizație. Orașele, despre care se credea până încă de curând că erau pe cale să dispară, trăgând după ele și dispariția economiei monetare, mențineau funcționarea normală a instituțiilor municipale. Marele conflict religios cu creștinismul a fost rezolvat de către Constantin și Imperiul a știut să-și tragă din sprijinul

Bisericii o justificare teologică eficientă. Desigur, se observă mai multă bogăție pentru cei puternici, o oarecare degradare a claselor mijlocii și mizerie pentru țăran care nu mai este deloc ocrotit față de marii proprietari. Dar lumea romană rămâne un soi de paradis și cei ce vin la frontierele sale n-au decât o idee: de a face să fie înălțuntru ei. Tocmai această infiltrație a barbarilor, mai adesea pașnică decât violentă, căci invaziile sunt în genere respinse, este aceea care treptat-treptat va săpa romanitatea. Acești barbari atrași de Imperiu se asimilează insuficient și cum mulți dintre ei ajung până la cele mai înalte funcții, vor sfârși prin a deranja, datorită simplității lor intruziuni, această mașină înfinit de delicată și complexă care făcea să meargă universul. În definitiv n-au fost decât prea puține violențe, cum, de exemplu, a fost jaful Romei de către Alaric și vizigoți, în 410, care, totuși, pare pentru contemporani a fi marcat sfârșitul misiunii supranaturale transmise odinioară de către Eneea. Se știe că tocmai pentru a explica această catastrofă a

scris Sfântul Augustin *Cetatea lui Dumnezeu*. Dar Roma n-a făcut decât să schimbe o funcție spirituală pentru alta, și în timp ce Imperiul supraviețuia în Orient, ea a devenit, datorită papalității, unica legătură între acele regate barbare. Unele dintre ele intrară în comunicare cu papalitatea și deveniră bazele unor state, în timp ce altele persistau în erezia ariană și mureau, unele după altele, ca niște grefe prost adaptate. În aceste regate catolice, latina târzie înlocuiește treptat, treptat idiomurile germanice. Va veni o zi când un papă va încorona la Sfântul Petru un rege de neam germanic: Carol Augustus pios și victorios, împărat al romanilor, și în timp ce Biserica păstra tradiția literară latină pe lângă scripturi, vom vedea în mod miraculos renăscând, o mie de ani după nașterea lui Hristos, o arhitectură și o sculptură occidentală moștenitoare directă a unei romanități de mult adormită. ■

Adaptare
și versiune românească de
Gloria CEACALOPOL

CASA CAPȘA

O excelentă expoziție intitulată **Din istoricul Casei Capșa** își așteaptă în permanență oaspeții. Ea este găzduită de celebra clădire din Calea Victoriei, nr. 36, începând din 18 decembrie 1996, ziua vernisării, ce a marcat aniversarea a 145 ani de la fondare.

Iubiri celebre

LUCRETIA BORGIA – PIETRO BEMBO

„Față de Lucreția alte femei nu sunt decât ceea ce este cositorul față de argint, arama față de aur, macul față de trandafir, salcia față de laur, cel veșnic verde“. Nimic neobișnuit la prima vedere în acest diafan omagiu adus de Ariosto, autorul lui *Orlando furioso*, unei femei contemporane lui. Dar femeia purta numele Borgia, cele trei silabe se pot citi și orgia, cum s-a spus desori. Ele fac să izbucnească în mod reflex în mintea cititorului o lume a desfrâului și violenței, a intrigilor și trădărilor, a pumnalului și otrăvurilor.

Cum bine se știe, „statele de serviciu“ ale familiei înregistrează crime, cruzimi sălbatice, acțiuni tenebroase și venale, turpitudini și infamii, toate practicate de o dinastie de fete bisericești, pângăritoare ale Vaticanului. Și totuși, venerația lui Ariosto are ca obiect un membru al mult huilutului clan renescentist.

Trei căsătorii la comandă

Studierea, secole de-a rândul, a amplului dosar al familiei Borgia pare a estompa imaginea caricaturală oferită de o literatură ostilă, căreia, în mod paradoxal, încercările de reabilitare, prin stângăcia lor, n-au făcut decât să-i dea apă la

moară. Procesul postum al controversațiilor Borgia relevă fie că, în context, nelegiuirile practicate de ei își pierd uneori caracterul scandalos, fie că familia a avut și îngeri, nu numai demoni. Într-o încercare providențială de răscumpărare a orgiilor papei Alexandru VI Borgia, mort în 1503, șapte ani mai târziu se naște Francisco Borgia, canonizat în 1671 pentru

virtuțile și meritele sale de sfânt autentic.

Prin frumusețea și bunătatea ei, Lucreția Borgia, fiica papei Alexandru VI, aparține și ea ramurii „angelice“ a familiei. Blondă, copilăroasă, fragilă, slabă și indecisă părea a fi destinată mai degrabă a se supune altora decât a domina – trăsătură atipică pentru membrii familiei, îndrăgostiți de putere și de

bogație. Celebrul cavalier Bayard, care a întâlnit-o, o socotea virtutea personificată, o perlă a acestei lumi, iar Tiziano a pictat-o într-un suprem omagiu. Pentru a construi un spital, Lucreția, în generozitatea ei, și-a vândut toate bijuteriile, fiind supranumită de atunci „mama poporului”. Când a murit, supușii ei, alături de soț, Alfonso d'Este, au plăns-o în egală măsură.

Pentru tatăl ei, papa Alexandru VI, și pentru fratele ei, odiosul Cesare Borgia (tel père, tel fils), această femeie a fost în primul rând un instrument docil și slab, în jocul combinațiilor politice. Ei au căsătorit-o prima oară, în 1492, când avea numai 12 ani, cu Giovanni Sforza, senior de Pesaro, după cum tot ei i-au anulat căsătoria, cinci ani mai târziu, obligându-l pe soț să declare sub jurământ că mariajul nu fusese consumat. Alexandru VI vroia deja pentru fiica lui un alt soț, pe Alfonso Bisceglia, fiul regelui Aragonului. A urmat deci o nouă căsătorie a Lucreției, încheiată în 1498. Pentru ca, în 1500, Alfonso să fie spânzurat de Cesare Borgia. Un an mai târziu Lucreția, în vârstă de 21 de ani, a fost recăsătorită tot de fratele ei cu Alfonso d'Este, devenit în 1505 duce de Ferrara. Trei căsătorii succesive ordonate de tată și frate și rezolvate tot de ei, fie prin divorț, fie prin crimă, care i-au conferit pe nedrept tinerii renumele de „monstruoasa Borgia”.

Când, în 1503, și, respectiv, în 1507 Alexandru VI și Cesare au murit, în împrejurări sinistre, Lucreția și-a putut construi singură o reputație demnă de invidiat, în totală contradicție cu scandaloasa imagine lăsată ei de Victor Hugo prin drama sa romantică *Lucreția Borgia*. De-a lungul timpului calomniile

Papa Alexandru VI, tatăl Lucreției, Cesare, odiosul ei frate, și ducele de Urbino, ai cărui descendenți au avut de suferit de pe urma intrigilor lui Cesare

legendei țesute în jurul personalității sale s-au domolit și s-au nuanțat, până la schema unei Lucreții adorate de concetățenii ei și protectoare a artiștilor vremii. În viața celei care a sfârșit ca ducesă de Ferrara, emoționantul episod al dragostei sale pentru unul dintre cei mai mari umaniști ai Renașterii, Pietro Bembo, comparat adesea cu Pico de la Mirandola, contrazice reputația nejustificată, de vicioasă, a acestei femei, manevrată încă de copil de sinistra ei familie.

Iată istoria iubirii dintre Lucreția și Pietro.

Elevul lui Lascaris se îndrăgostește

Pietro Bembo, născut în 1470 la Veneția, în familia unui ambasador, a locuit mai întâi la curtea lui Lorenzo de Medici la Florența, apoi la cea a ducelui d'Este la Ferrara, unde a și cunoscut-o pe Lucreția. Remarcabil latinist și elenist, Pietro era foarte sensibil la farmecul femeilor, pentru care a și renunțat la viața monastică, ce îl ispitesc în tinerețe.

Messire Bernardo Bembo, tatăl lui Pietro, fusese ambasador al Serenissimei Republici la Florența, înainte de a primi misiunea la Ferrara, în postul său diplomatic bucurându-se de privilegii extraordinare pentru un emisar. Ca trimis al Serenissimei – Veneția își aroga un fel de suzeranitate asupra celorlalte state italiene –, Messire intervenea în afacerile de stat, exercitând chiar drept de jurisdicție asupra venețienilor stabiliți pe teritoriul Ferrarei.

Fiul său Pietro, care și-a însoțit tatăl în toate aceste misiuni, s-a atașat în mod deosebit de mediile artistice și universitare. Conflcte armate din juru-i, intrigile, crimele, trădările și mârșăviile de la curțile Italiei secolului XVI nu i-au alterat cinstea și valențele

spiritului. Bembo s-a format ca un veritabil savant al Renașterii, de-a dreptul fascinat de limba greacă, care i-a deschis porțile filosofiei. El a stat trei ani la Messina, unde a studiat cu celebrul profesor grec Constantin Lascaris, descendent din împărații de la Miceea, apropiindu-și pe marii filosofi Platon și Aristotel, pe care tânărul îi diviniza.

Când „monstruoasa Borgia“ a fost re-re-căsătorită cu Alfonso d'Este, în 1501, Bembo – cu zece ani mai mare decât Lucreția – se afla din nou acasă, la Venetia. Întors la Ferrara, el afla cu stupeoare că întregul oraș era fascinat de tânără: îi aprecia farmecul, veselia, frumusețea, bunătața față de săraci. Familia Strozzi, tată și fiu, gazdele lui Pietro, o invita frecvent pe prințesă la turniruri, spectacole de teatru, recepții și vânători.

Bembo s-a arătat bucuros să întâlnească și el această ființă blondă, delicată, ce contrasta puternic cu portretele ei, despre care auzise la Venetia. Curând i-a adresat câteva sonete și o elegie, în care își mărturisea venerația, sentiment la care Lucreția nu a putut rămâne insensibilă. Cu atât mai mult cu cât era iubită, pentru prima oară în viață, de un bărbat cultivat, distins și elegant, a cărui frumusețe – se spunea – făcea victime între femei. Căsătoria ei cu tânărul Alfonso d'Este se baza pe un respect rece, în vreme ce Pietro, rafinatul intelectual, se prezenta înarmat cu o profundă pasiune. Sufletul Lucreției era liber în fața acestei iubiri superioare.

În primăvara lui 1503, Bembo s-a retras în vila prietenilor săi Strozzi pentru a crea poezie la Petrarca, în care o venera pe Lucreția. Sub influența acesteia el a finisat versuri, sonete și scrisori, dedicate în fluviu tinerei. În luna iulie a aceleiași an, prințesa, foarte impresionată, i-a trimis adoratorului ei faimoasa

bucă de păr auriu aflată, alături de nouă scrisori ale ei, la Biblioteca Ambrosiana din Milano. Recent, un custode al bibliotecii a pus în mod special în valoare această suviță de păr, expunând-o între două plăcuțe de cristal și alăturându-i stemele familiilor Borgia și d'Este. Numai aleșii puteau vedea, în vremea lui Byron, aceste fire de păr. Astăzi ele sunt oferite generos privitorului, ca probă a unei mari iubiri împărtășite.

Sfidându-i pe spioni

La începutul lunii august 1503, Bembo, aflat în casa familiei Strozzi, s-a îmbolnăvit grav. A văzut-o venind atunci în mare grabă pe Lucreția, pentru a-i îndulci suferința. Tânăra își sfidase, prin gestul ei, soțul, socrul, cumnații și spionii, oficiali și oficioși. Prima scrisoare adresată ei de Bembo, după această întrevvedere neașteptată, într-o casă străină, stă mărturie faptului că relațiile lor s-au cantonat întotdeauna în spațiul platonice, al exaltării sufletelor. „Pe loc mi-am recăpătat sănătatea – afirma Pietro –, ca și cum aș fi sorbit un elixir divin“.

Câteva zile mai târziu, la Ferrara a ajuns vestea morții papei Alexandru Borgia. Era 18 august 1503. A urmat vizita de condoleanțe a bolnavului în convalescență la fiica îndurerată. În fața disperării Lucreției, prăvălită pe un pat, Pietro nu a putut decât să îngaima câteva cuvinte fără șir și să se retragă. A doua zi însă el i-a trimis o epistolă emoționantă prin simplitatea ei. „Am venit ieri la Altea Voastră pentru a-i împărtăși nenorocirea și a o consola, în măsura puterilor mele. Am văzut astfel că V-ați lăsat pradă unei dureri fără

Alfonso de Ferrara, ducesa de Ferrara (Lucreția) și Ercole Strozzi, agentul ei secret

marginii. Când V-am zărit în camera întunecoasă, îmbrăcată în rochia aceea neagră, întinsă pe pat și lac de lacrimi, emoția mi-a răvășit inima și am rămas împietrit acolo în ușă, în picioare, mult timp, incapabil să articulez vreun cuvânt și să găsesc ceea ce ar fi trebuit să spun.

Aveam cu însumi nevoie să fiu consolată, pentru că eram eu însumi cu sufletul sfâșiat de acest spectacol. Poate că m-am îndepărtat înțelegând că n-ați fi avut ce face cu compasiunea mea și nici cu consolările mele. Cunosându-mi devotamentul și fidelitatea, știți, desigur, Alteță, cât de profundă este propria-mi durere. Infinita Dv. înțelepciune vă Va aduce consolarea necesară, fără a o mai aștepta din partea altora.

Aș dori să fiți veselă și fericită“.

Pe 5 octombrie tot Pietro îi scria iubitei lui că ar fi sacrificat orice comoară numai pentru „speranța să pot contempla scumpa mea jumătate, fără de care mă simt un nimic. Pentru mine jumătatea mea – sau mai bine-zis întregul meu – este cea mai dulce dintre fericirile omenesti“. A urmat o serie de scrisori pline de pasiune, pe care Pietro le-a adresat Lucreției de la Veneția, unde fusese adus în ianuarie 1504 de moartea fratelui său. „Pentru mine Veți rămâne soarele“, scria Bembo. Se ruga zeilor să poată ajunge la iubita lui cu spiritul și să rămână acolo veșnic. Eternele cuvinte ale celor care se iubesc. „Să nu aveți în nimeni încredere până nu Vă voi sta eu alături, ceea ce se va întâmpla cu siguranță după Paști“, o sfătuia el.

Pietro Bembo a fost singura dragoste curată, mare, dezinteresată a Lucreției Borgia, a fost singurul bărbat care a iubit-o așa cum a vrut ea să fie iubită. Să fi avut oarece bănuieți Alfonso d'Este? Nimeni nu o va ști vreodată. Soțul nu s-a manifestat în nici un fel.

De la Veneția Bembo nu s-a mai întors niciodată. A scris o scrisoare de adio iubitei lui și și-a continuat viața acolo. Viața științifică, îndeosebi. În 1513, papa Leon X, vechiul său prieten, l-a luat ca secretarul său particular, acordându-i bogate recompense. În 1529 a devenit istoricul oficial al Veneției, redactând cronică Republicii în limba latină. Zece ani mai târziu, papa Paul III l-a făcut cardinal, iar în 1544 Bembo a devenit episcop de Bergamo.

În toți acești ani viața sa galantă a înregistrat amante oficiale, ca Maria Savorgnan sau

Morosina, omagiată în versurile lui în stil petrarchian și care i-a dăruit mai mulți copii. La Roma, unde a locuit până la moarte, la 18 ianuarie 1547, în vârstă de 77 ani, Bembo a fost considerat un posibil candidat la tronul pontifical.

Lucreția murise de 28 ani, la 24 iunie 1519, la Ferrara, obosită – deși avea numai 39 de ani – de dezmațul din juru-i și de reputația nejustificată de nedreaptă ce planase asupra persoanei ei exclusiv, în virtutea apartenenței la o familie scandalosă.■

Florentina DOLGHIN

CU DRAGOSTE DE ȚARĂ

(Monoverb anagramat : 1,7 = 8)

O

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția careului *Vlad Tepeș* (nr. 1/1997): STOICESCU – TARGOVISTE – EMA – TIR – AR – FB – MATEI – O – ALBU – AT – DI – NAO – VT – DR – ECRAN – CAAB – S – GI – IANCU – CHINDIA – UD – URA – BRAILA

Soluțiile jocurilor din p. 87:

– AUREL VLAD (AU – RE – LV – LA – D)
– HANUL A TRECUT CĂLARE
(H – ANULAT/RE – CU – T/CA – LA – RE)

7 mai 1915. În largul coastelor Irlandei, pachebotul englez „Lusitania“, plecat din New York cu destinația Liverpool, se scufundă în apele oceanului, torpilat fără somație de un submarin german U-20. În numai câteva minute, nava – pe care se aflau și americani – a fost înghițită de ape. Amiralitatea britanică a lăsat-o oare intenționat fără protecție pentru a forța intrarea Statelor Unite în război?...

AFACEREA „LUSITANIA“

Ceața se ridică în largul coastelor irlandeze, dezvăluind un pachebot, care, nevoit să navigheze la întâmplare, caută un punct de reper. La bordul submarinului U-20, comandantul Walter Schwieger, cu ochiul atintit în periscop, îl privește atent. Este pentru a doua oară, în interval de două zile, când îi scapă o țintă ademenitoare. Pachebotul se află departe și viteza redusă a submersibilului face imposibilă atingerea lui. Deodată, nava își schimbă direcția; se îndreaptă direct spre submarin. Schwieger manevrează ca să îl torpileze. O torpilă

lovește pachebotul în tribord, pe o direcție perpendiculară cu puntea de comandă. Se aude o explozie. Nava se înclină puternic la tribord, scufundându-se cu partea dinainte. O mare învâlmășeală domnește la bord. Înclinarea puternică a navei împiedică coborârea bărcilor de salvare. La suprafața apei plutesc cadavre, plute răsturnate, tot felul de rămășițe ale dezastrului, în timp ce pe punți mulțimea, înnebunită de panică, încearcă să părăsească vasul, care coboară, din ce în ce mai repede, sub valuri. Walter Schwieger cedează locul pilotului său, un bătrân ofițer din marina comercială însărcinat cu identificarea țintelor. „Dumnezeule! – strigă acesta când își lipește ochiul de periscop – este «Lusitania»“.

Pagina întâi din *New York American* de duminică 9 mai 1915 anunță cifra de 1 256 morți, dintre care 115 cetățeni americani. Britanicii protestează împotriva crimei. În ce îl privește pe Schwieger, el a executat, în

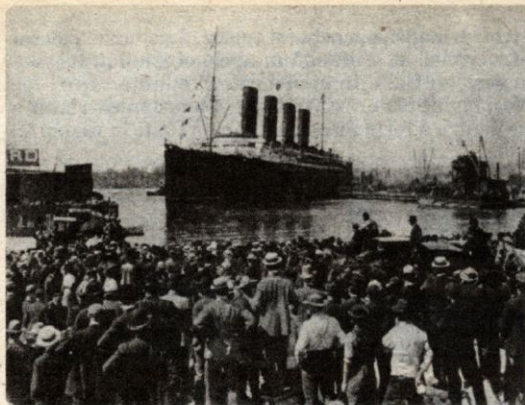
vreme de război, un ordin al superiorilor săi, care se vor grăbi, de altfel, să-l condamne, căci, în cercurile oficiale germane, consternarea este totală. Începând de pe pachebot, îndeosebi cei 115 cetățeni americani, zguduie conștiințele mai mult decât sutele de mii de victime ale războiului din tranșee. Drama „Lusitaniei“ trece de la stadiul de fapt divers al războiului la acela de mit.

„Ogarul mărilor“

Mai întâi, „Lusitania“ nu este un pachebot oarecare. La începutul secolului XX, Marea

ENIGME ALE ISTORIEI

1 mai 1915. „Lusitania” părăsește New York pentru ultima oară

În p. 87: W. Turner, comandantul „Lusitaniei” (stânga) și Walter Schwieger, cel al submarinului U-20

Britanie stăpânește mările. Dar Imperiul german pare a fi pe cale să-i răpească supremația maritimă. Von Tirpitz¹ creează „Flota de Larg”, în timp ce escadrele Marinei regale (Royal Navy) sunt, după remarca ironică a amiralului Fischer², „prea slabe ca să lupte și prea lente ca să fugă”. Noile pacheturi ale

liniilor maritime Hamburg-Amerika și Nord-Deutsche domină linia cea mai prestigioasă, aceea a Atlanticului de Nord. Celebra „Panglica albastră”, traversarea cea mai rapidă, va aparține de acum înaintea Germaniei. Orgoliul britanic se simte obligat să reacționeze în fața insolentului avânt al puterii navale germane. Fischer, devenit prim lord al Amiralității, ordonă construirea unui nou tip de cuirasate, tipul „Dreadnought”, care, dintr-o dată, fac să devină învechite toate navele de război existente.

În același timp, compania Cunard, subvenționată de guvern, începe construcția a două pacheturi dintr-o nouă generație. „Lusitania” este încredințată șantierelor John Brown, care vor construi, mai târziu, și navele „Queen-Mary”, „Queen-Elizabeth” și „Queen-Elizabeth II”. Până în 1900, aceste șantiere construiseră, mai ales, vapoare de război și de comerț. „Lusitania”, cu o capacitate de 32 500 tone, cu 252 metri lungime, 27,5 metri

lățime și 11 metri pescaj, urma să fie cea mai mare navă cunoscută până atunci. În afară de aceasta, pentru sistemul de propulsie, s-au utilizat turbinele, inovație care îi permite performanțe superioare.

„Lusitania” poate naviga cu 26,5 noduri pe o mare moderat agitată, mai multe zile la rând. Este pachetului cel mai mare, cel mai frumos, cel mai luxos, cel mai rapid din lume. Poreclit „ogarul mărilor”, reprezintă pentru britanici redobândirea supremației lor navale; de-abia pus în funcțiune, el intră în legendă.

Dar nu este un simplu pachet. Dacă Amiralitatea a contribuit la finanțarea construirii lui, înseamnă că el poate fi prevăzut cu armament și că poate deveni, astfel, un crucișător auxiliar. De altfel, figurează ca atare în Navy List. La începutul războiului, Amiralitatea a renunțat totuși să îl rechiziționeze; el va continua, deci, să asigure legătura Liverpool – New York. Vasul navighează, în același timp, pe cheltuiala Amiralității și pe cea a companiei Cunard.

Potrivit versiunii britanice oficiale, „Lusitania” este un pachet care transportă non-combatanți, așa că torpilarea lui reprezintă un act de piraterie barbară, având ca scop masacrarea civililor. Germanii consideră însă că nava transportă material de război și trupe, pasagerii servind de „scut viu” pentru contrabanda militară. Pentru ultima sa traversare de ocean, „Lusitania” este dotată cu armament defensiv, în conformitate cu statutul său de „navă destinată, mai ales, transportului de pasageri”. Cele 5 400 lăzi cu muniții figurând pe lista mărfurilor ce formează încărcătura vasului sunt, de asemenea, conforme cu legislația americană. În schimb, este cert că cele 4 000 colete care, tot potrivit listei, sunt

¹ Amiralul german Alfred von Tirpitz (1849-1930) a organizat, începând din 1877, arma torpiloare și a fost șef de stat major al marinei (1892-1896). Secretar de stat, apoi ministru al marinei, între 1897 și 1916, mare amiral, în 1911, el și-a folosit calitățile la crearea Flotei germane de larg (Hochseeflotte), făcând ca Germania să ajungă de pe locul șase pe locul doi în rândul puterilor navale, imediat după Marea Britanie. În 1925, von Tirpitz și-a publicat amintirile, iar în 1924-1926 lucrarea *Politische Dokumente*.

² John Fischer, baron of Kilvestone (1841-1920), prim lord al Amiralității între 1904 și 1910, a fost partizanul modernizării flotei britanice. În octombrie 1914, a fost rechemat ca prim lord al Amiralității, dar în mai 1915, a demisionat, opunându-se lui Churchill cu privire la expediția din Dardanele.

pline cu brânză, conțin în realitate, materiale explozive. Mai rău decât atât. În loc să fie închise în recipienți metalici, ele sunt îngheșuite în saci de pânză. Transportul unor asemenea materiale în condiții atât de precare este, bineînțeles, strict interzis, chiar și pe timp de pace; pe timp de război, el demonstrează o inconștiență criminală.

De-a „cap sau pajură”

Tocmai această încălcătură de explozive îi va fi fatală „Lusitaniei”. Ceea ce nu schimbă, bineînțeles, circumstanța agravantă a torpilării. Când a lansat torpila, Schweiger nu știa nici măcar numele victimei sale. Chiar dacă nava n-ar fi avut decât pasageri la bord, tot s-ar fi scufundat. Dar, dacă torpila a fost aceea care a provocat dezastrul, explozia l-a amplificat. În ajun, U-20 scufundase două vase: „Candidatul”, cu carena găurită pe linia de plutire, căruia i-au trebuit două ore ca să se scufunde, și „Centurionul”, care a mai plutit 80 minute, după ce a fost lovit de două torpile. „Lusitania”, cu cala față despicată în două, s-a scufundat în 18 minute, ceea ce

explică numărul anormal de mare de victime.

Bilanțul a fost și mai mult agravat de încetineala cu care au sosit ajutoare. Cu toate că torpilarea s-a produs în apropierea coastelor irlandeze, primele ajutoare au ajuns la fața locului abia după trei ore. Pentru foarte mulți dintre cei care au scăpat teferi din naufragiu era prea târziu. De ce oare se afla „Lusitania”, fără escortă, într-o zonă

Numai 48 șalupe pentru 1959 pasageri și marinari

care se știa că este infestată de submarine? Amiralitatea a lăsat oare, cu bună știință, pachebotul în voia inamicului, în speranța că torpilarea lui avea să servească intereselor britanice? Argumente care să susțină această teză există. „Lusitania” trebuia ajunsă din urmă de

crucișătorul „Juno”, în largul coastei Fastnet, astfel încât să beneficieze de escortă în cursul traversării zonei periculoase. În timpul unei ședințe de la Amiralitate, care a avut loc în ziua de 5 mai, ședință prezidată de Winston Churchill, prim-lord al Amiralității, s-a hotărât rechemarea lui „Juno”, care – s-a afirmat acolo – nu era echipat pentru a înfrunta submarinele. Comandantul „Lusitaniei” nu a fost informat despre această decizie. De asemenea, s-ar mai fi putut schimba ruta pachebotului prin nordul Irlandei, îndepărtând astfel orice pericol. Coincidență cutremurătoare: colonelul House, emisarul personal al președintelui american Thomas Woodrow Wilson, aflat în Europa, a fost întrebat de secretarul afacerilor externe și de regele britanic ce atitudine vor adopta Statele Unite în cazul torpilării unui pachebot ca „Lusitania”, de exemplu, și asta chiar în ziua dramei.

Schimbarea de drum a navei, care a adus-o în bătaia submarinului U-20, s-a datorat amiralului Coke, comandantul bazei din Queenstown. Dar Amiralitatea a negat întotdeauna existența acestui semnal. Nu întâm-

În 18 minute marea navă s-a scufundat

plător pagina din 7 mai din registrul de mesaje al Amiralității este singura care lipsește, ca și caietul corespunzător de la Queenstown, de altfel.

Premeditarea cinică este, desigur, posibilă, dar ea nu a fost dovedită. Lăsând la o parte orice considerent umanitar, pierderea „Lusitaniei“, unul dintre cele mai frumoase simboluri ale puterii navale britanice, nu putea decât să afecteze grav prestigiul național britanic. În afară de aceasta, Winston Churchill, partizan înfocat al debarcării în Dardanele¹, ținea să demonstreze că transferul de mijloace navale importante în Mediterana nu diminuea cu nimic securitatea navigației în apele britanice. Pierderea „Lusitaniei“ aducea o dezmințire usturătoare acestor afirmații. Cu 15 zile mai târziu el a fost constrâns să demisioneze. Cu greu ne putem imagina ca Churchill să fi organizat torpilarea „Lusitaniei“, când de sosirea cu bine la destinație a pachetului depindea cariera lui ministerială.

În orice caz, este un fapt incontestabil că englezii și-au asumat riscuri uriașe cu acest pachet. În realitate, Amiralitatea s-a jucat de-a „cap sau pajură“ în această afacere. Dacă „Lusitania“ ajungea la destinație, însemna că putea fi desconsiderată amenințarea submarină și că plecarea spre Dardanele a unor importante forțe navale nu prezenta pericole pentru comerțul britanic. Dacă,

în schimb, „Lusitania“ era torpilată, se putea exploata moartea dramatică a sute de civili, acuzându-i pe nemți de barbarie și făcându-i pe americani să exercite presiuni asupra Germaniei, pentru ca aceasta să renunțe la folosirea armei submarine, care reprezenta o amenințare gravă pentru Regatul Unit.

Comisia de anchetă înlătură mărturiile stânjenitoare

Aceste considerații permit situarea afacerii la adevăratul ei nivel, acela al propagandei. Dacă torpilarea „Lusitaniei“ a reprezentat o victorie pentru marina germană, exploatarea acestui eveniment a fost un triumf pentru Marea Britanie. În fața emoției opiniei publice internaționale, Germania s-a văzut obligată să declare propria versiune asupra faptelor, o versiune inexactă. Englezii aveau tot interesul să pună în evidență incoerențele germane, pentru a demonstra duplicitatea adversarului.

În același timp, serviciile de propagandă britanice s-au lansat într-o campanie de dezinformare savant orchestrată. Piesa principală a acesteia a fost comisia de anchetă oficială, prezidată de lord Mersey. Înlăturând sau suprimând cu abilitate mărturiile stânjenitoare, lord Mersey a putut conchide că „Lusitania“ nu a fost nici înarmată, nu transporta nici material de război și că a fost scufundată de două sau chiar trei torpile lansate de o haită de submarine, ale căror echipaje optaseră în mod deliberat pentru atacarea unor nave de pasageri, nu a unor obiective militare. Comisia a negat explozia – Amiralitatea a făcut în așa fel încât să

nu fie arătate publicului cadavrele mutilate sau cu urme de arsuri –, a negat, de asemenea, și panica de la bord, insistând asupra întârzierii cu care au sosit ajutoarele.

Ancheta oficială americană, care a avut loc în 1918, a urmat docilă linia britanică. Tezele germane, de altfel contradictorii, au fost ușor spulberate.

Problema „Lusitania“ a contribuit decisiv la ralierea opiniei americane de partea aliaților, pentru că în ciuda legăturilor de limbă și de cultură, raporturile dintre Marea Britanie și Statele Unite, în cursul sec. XIX, nu au fost deloc armonioase. Numeroșii imigranți germani erau, firește, de partea țării lor de origine. Irlandezii, un alt grup puternic ce făcea presiuni, urau Marea Britanie. Minoritatea ebraică era în favoarea Germaniei. Aceste trei minorități nu constituiau, desigur, o majoritate, dar, în sânul partidului democrat, ele erau foarte puternice. Președinte democrat, decis, pe deasupra, să candideze pentru un nou mandat, în 1916, Wilson nu-și putea permite să-și contrarieze alegătorii. El știa însă că interesele americane băteau înspre Anglia; mai curând decât înspre Germania. Fără a vrea, pentru moment, să antreneze Statele Unite în război, britanicii doreau totuși să le constrângă să-și aleagă tabăra. Afacerea „Lusitania“ îi va ajuta să reușească. Neutralitatea americană, până la intrarea S.U.A. în război, în 1917, a devenit din ce în ce mai binevoitoare față de Marea Britanie. ■

Adaptare și
versiune românească de
Gabriela GEROTA

¹ Winston Churchill era prim-lord al Amiralității din octombrie 1911, calitate în care crease un stat major naval, pregătindu-se de război, pe care îl socotea inevitabil și iminent. În 1915, el a fost inspiratorul, în ciuda opiniei contrare a amiralului Fischer, al debarcării unui corp expediționar anglo-francez în Peninsula Gallipoli (aprilie-mai), acțiune urmată de o ofensivă terestră. Debarcarea a reușit, dar i-au urmat pierderi foarte grele.

Concursul Magazin istoric 30

● „Propun ca viitoarele concursuri să fie cu teme apărute după 1 ianuarie 1990“. (VICTOR I. VLEJU, din satul Ortoaia, com. Dorna Arini, jud. Suceava) ● „La 30 ani de la apariția revistei, propunem să organizăm un concurs legat de toate numerele apărute până acum“. (TATIANA și STELIAN STEGARU, din Galați) ● „30 de ani – 30 de întrebări. Câte 10 întrebări în numerele din ianuarie, februarie și martie 1997.“ (ION CHIRILIUC, din București).

Iată doar trei opinii – dintre multe altele venite de la cititori – privind organizarea ediției concursului Magazin istoric, în acest an, când revista împlinește trei decenii de existență. Ele reflectă nu numai interesul corespondenților noștri pentru concursurile organizate, ci și preocuparea de a conferi acestora o cât mai largă diversitate și atractivitate. Este un semn al colaborării cititori-redacție, colaborare care a constituit, de-a lungul acestor 30 ani, unul dintre temeiurile existenței Magazinului istoric.

Sintetizând, astfel, toate propunerile venite din partea dvs., stimați cititori, vă propunem următoarea formulă de prezentare a Concursului Magazin istoric 30:

● 30 întrebări, grupate în trei serii de câte 10, publicate în numerele de revistă din lunile februarie, martie, aprilie a.c.

● Întrucât mulți cititori ne-au comunicat că și-au alcătuit colecțiile începând cu noua serie, din ianuarie 1990, bibliografia concursului o constituie numerele apărute în anii 1990-1997.

Câteva precizări metodologice:

● Răspunsurile la cele trei serii de întrebări vor fi scrise pe o singură coală de hârtie, pe care vor fi menționate, de asemenea, datele personale ale concurentului: nume, prenume, adresă completă, profesie.

● Răspunsurile li se vor atașa și taloanele de concurs, publicate în nr. 2, 3, 4/1997. Nu se iau în considerare scrisorile de participare neînsoțite de taloane.

● Răspunsurile vor fi expediate pe adresa: Redacția Magazin istoric, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, CP 1-702, București, până la data de 20 mai 1997 (data ștampilei postale), cu mențiunea pentru concurs.

● Desemnarea câștigătorilor se va face, ca și până acum, prin tragere la sorți.

● Concurenții care atașează mai multe taloane participă cu tot atâtea „întrări“ la tragerea la sorți pentru desemnarea câștigătorilor.

● Nu se iau în considerație modificările ulterioare ale răspunsurilor sau ale scrisorilor care nu conțin cele trei serii de răspunsuri ori nu au atașat talonul de participare.

Concursul este prevăzut cu următoarele premii:

Premiul I – 300 000 lei

Premiul II – 200 000 lei

Premiul III – 150 000 lei

Premiul IV – 10 abonamente pe 1 an la Magazin istoric

Premiul V – 20 abonamente pe 6 luni la Magazin istoric

Înainte de a prezenta prima serie de 10 întrebări ale Concursului Magazin istoric 30, urăm tuturor participanților mult succes!

Prima serie de întrebări

1. „Istoria este o mare întinsă, veșnic schimbătoare, având curente ce se schimbă neîncetat, arătând furtuni și valuri agitate sau uneori o suprafață liniștită și clară ca oglinda – etern neliniștită și totuși aceeași, cu adâncuri de nepătruns și enigme de nedezlegat“, scria într-un editorial din 8 iunie 1943 ziarul *Viața*.

Indicați titlul articolului.

2. Cunoașteți numele pictorului care a realizat acest proiect de stemă oficială unică a Principatelor Unite? (foto 1)

3. Prima traducere a *Bibliei* în limba gotă marchează, potrivit specialiștilor, începuturile literaturii germane.

Cine a fost traducătorul?

a) Iordanes

b) Wulfila

c) Casiodor

4. Începând cu care număr, din noua sa serie, Magazin istoric a revenit, la cererea cititorilor, la cele 96 pagini, cum avea primul număr din aprilie 1967?

5. Cărui partid aparținea proiectul

Concursul
Magazin istoric
30

**de Constituție adoptat de
Parlamentul României în
martie 1923?**

6. Printre monumentele istorice distruse în anii dictaturii comuniste, s-a aflat și mănăstirea Văcărești, ctitorie a voievodului Nicolae Mavrocordat.

**În ce an a fost terminată
construcția mănăstirii?**

- a) 1722
- b) 1724
- c) 1720

7. Între 3 noiembrie și 15 decembrie 1990, galeria de artă Gagosian din New York a găzduit – din inițiativa istoricului și criticului de artă dr. Radu Varia – expoziția „Brâncuși, capodopere din muzeele românești”.

**Câte sculpturi ale marelui
artist au fost expuse?**

8. La această căsătorie de la Curtea din Bourgogne asistă și un „invitat” venit dintr-un alt număr de revistă. (foto 2)

Din care?

9. Cum este cunoscută în istoriografia militară românească acțiunea de evacuare a trupelor germano-române din Crimeea din aprilie-mai 1944?

10. Din ce așezare aromânească din Pind este acest grup de haiduci?

(foto 3)

- a) Pleasa
- b) Perivole
- c) Avdela

**Talon de
participare**

1

2

3

MONEDE DIN EUROPA

MONEDĂ SPANIOLĂ		MONEDĂ NOASTRĂ				A FOLOSI		ACORDURI ÎNTE ȚĂRI
MONEDĂ BULGARĂ		PĂR DE OAIE SUPUSĂ		MONEDĂ POLONĂ		MONEDĂ DANEZĂ		
				FĂRĂ DINȚI				
NOROC						BIRI		
LĂCOMIE						BLOC GOL!		
						SARPE TROPICAL		
						AMURG		
ÎN STAT!			DECLANȘAT					
VEHICUL			REZISTENȚI LA BOLI					
OTELIRE								
						ÎN DINARI!		
						MONEDĂ ITALIANĂ		
	ÎMPACHETAT							
	MONEDĂ AUSTRIACĂ							
		TRIAT		ÎN FORINȚI			CALIFICATIV ELOGIOS	
				MONEDĂ OLANDEZĂ				
CURSI								
ADĂPOSTESC AVIOANELE								RĂSFĂȚ
PLASĂ								
						BUNĂ DE BĂUT		
						A VENTILA		
ÎN PLEN!			ÎN PLAN!			ÎN VILĂ!		
CEI CE SE OPUN PUTERII			SE ÎNCURCĂ UNEORI			NINA MARIN		
NORME DE CURĂȚENIE		DATA FIXĂ						
						TRAIAN TOMESCU		

DIALOG CU CITITORII

30 - MAGAZIN ISTORIC - 30

Am adresat cititorilor noștri, în urmă cu câteva luni, invitația de a ne scrie despre prima lor întâlnire cu Magazin istoric, despre amintirile care îi leagă de revistă etc.

Invitația noastră a fost primită cu căldură, numeroși cititori dându-i curs și făcându-ne cunoscute gândurile lor legate de revistă, în acest moment aniversar.

Tuturor le mulțumim. Întrucât spațiul nu permite publicarea numeroaselor scrisori, vom reproduce, fragmentar, doar o mică parte dintre acestea.

REVISTA MULT ÎNDRĂGITĂ

Iată ce ne scrie dl. IONEL CLAUDIU DUMITRESCU, din com. Bradu, jud. Argeș: Sunt și am fost un cititor fidel al revistei **Magazin istoric** și posed întreaga colecție, unele numere chiar în mai multe exemplare, exemplare pe care le primeam de la diferiți colegi de liceu care știau care este materia mea favorită. Ajunsesem cunoscut și de vânzătoarele de ziare pe care tot timpul, după zece ale lunii, le întrebam dacă a apărut revista mult îndrăgită. Se aduceau foarte puține exemplare și cu mare întârziere. Dacă nu te puneai bine cu vânzătorul, riscai să nu găsești publicația și în primul an de liceu am pierdut câteva numere și pe care ulterior le-am achiziționat de la anticariat. Situația s-a schimbat în anii următori când un exemplar era păstrat pentru mine. În 1989 revista se vindea de multe ori împreună cu **Scânteia**, ziar care, cu tot prețul derizoriu, nu se cumpăra. Nu aveam la mine decât 5 lei și vânzătoarei, făcându-i-se milă de mine, mi-a dat revista cu ziar cu tot. În cartierul Prundu din Pitești, nu cred că se vindeau mai mult de zece exemplare de **Magazin istoric** oficial. Din spusele unor prieteni se pare că gestionarii aveau cercul lor de clienți și vindeau orice publicație bună pe-sub mână. Și revista **Magazin istoric** nu făcea excepție.

MARELE PREMIU

Din com. Tâmboiești, jud. Vrancea, dl. prof. GEORGE MIHALCEA: Cu toată plăcerea și simpatia mea, expediez către dumneavoastră câteva cuvinte de mulțumire și stimă. Mulțumire pentru că am avut șansa de a fi câștigătorul marelui premiu al concursului din luna mai a.c. Stimă pentru tot ceea ce a făcut și face redacția prestigioasei reviste de cultură istorică din țara noastră, în cei 30 de ani de existență.

Vreau să mai spun că posed întreaga colecție de la apariție și până în prezent, pe care o voi continua și în viitor. Colecția, prin conținutul său, este o veritabilă enciclopedie istorică autentică, realizată cu mare grijă de oameni cu pregătire științifică de cel mai înalt nivel.

PRIETEN DEVOTAT

NICOLETA IONESCU este elevă în clasa a VI-a (arte plastice), a Școlii generale nr. 2, din Oltenița: Familia mea are un mic apartament. De aceea, întâlnirea mea cu **Magazinul istoric** a fost foarte timpurie și firească; această minunată revistă o găsești aproape peste tot în casa noastră. În sufragerie, în dormitor, pe hol. Inițial m-au atras copertele frumos colorate, care mă determinau să pun întrebarea: „Ce reprezintă?” Răspunsurile le primeam de la părinții mei, pasionați de istorie, cititori ai **Magazinului istoric** din vremea școlii generale, posesori ai unei impresionante colecții de reviste.

Începând cu clasa a IV-a am trecut la studierea sistematică a istoriei în școală. Tot atunci am citit și primele articole din revista **Magazin istoric**. Bucuria produsă de informațiile bogate descoperite a fost nemărginită. A trecut timp de atunci, **Magazinul istoric** a devenit și pentru mine un prieten devotat, pe care îl găsesc oricând în bibliotecă, generos și dădora de cunoștințe istorice!

TOT DESPRE MANIFESTAȚIA DE LA 8 NOIEMBRIE 1945

În legătură cu articolul **Manifestația din 8 noiembrie 1945** semnat Dan A. Lăzărescu, publicat în nr. 11 (356) serie nouă, din luna noiembrie 1996, un grup de seniori din cadrul Senatului P.N.L. - Câmpeanu, continuatori ai mișcării naționale liberale, printre care și foști deținuți politici pentru cauza rezistenței anticomuniste și salvarea principiilor democratice, fiind implicați

direct în acel eveniment istoric, prin însăși prezența noastră combativă la acea dată, avem obligația să vă precizăm următoarele:

1. „Marele număr” de câteva mii de membri ai tineretului național liberal a plecat de la sediul P.N.L. din C.A. Rosetti 37 în jurul orei 10 și nu foarte devreme de dimineață.

2. Nu pe toate străzile (care erau blocate de cordoane compacte M.A.I.) s-a pătruns spre Piața Palatului Regal, ci pe drum ocolit, pe ruta B-dul Brătianu-Piața Brătianu (Universitate) B-dul Regina Elisabeta (Statuia Mihai

Viteazul) - Cercul Militar, unde, cu mare efort, s-a spart cordonul forțelor represive, abia atunci intrându-se, pe lângă Palatul Telefoanelor și Teatrul Național, și ocupându-se de către manifestanți Piața Palatului Regal, blocată temporar și de amintitele camioane ZIS.

3. Numai prin ocuparea Pieței Palatului de către coloana uriașă de demonstrații s-au pulverizat cordoanele M.A.I. dinspre str. Clemenceau și C.A. Rosetti, permițându-se astfel accesul direct de la sediile P.N.T. și P.N.L. (înlesnind,

DIALOG CU CITITORII

printre altele, și d-lui Dan A. Lăzărescu, așa cum sustine, să ajungă lângă statuia ecvestră a regelui Carol I, unde a primit rafelele de gloanțe).

Precizăm, așa cum nu-și amintește autorul articolului respectiv, că președintele Tineretului Universitar P.N.L. nu este soldatul fără nume, ci dl. Radu Câmpăneanu care, susținut de către noi, a adresat singura cuvântare de pe postamentul gardului Palatului, cel care a fost coordonatorul și sufletul inițiativei Partidului Național Liberal, asupra căruia s-a lansat imediat mandat de arestare de către Ministerul de interne. Radu Câmpăneanu a stat ascuns la Breaza. În casa unor prieteni, până în primăvara anului 1946, când ministrul fără portofoliu Mihai Romniceanu (el însuși o consecință politică a demonstrației din 8 noiembrie 1945) a reușit să claseze dosarul respectiv.

Un rol important a avut în acea acțiune și I.V. Săndulescu, președintele Tineretului Universitar P.N.L. București.

În credința pe care o avem ca cititori consecvenți ai revistei **Magazin istoric**, încă din aprilie 1967, vă rugăm să restabiliți adevărul istoric, conform menirii revistei dvs.

6.XII.1996

RADU DIMANCESCU, FOZZA ROMEO, NICULESCU NIC. BUDA, GHETU VASILE, SOARE ION, LĂCRĂRU MIRCEA, MARION VIRGILIU, NEȘTIANU ION, FLORESCU GRIGORE, MOVIĂ MIRCEA DAN, LALESCU ION, BREZEANU PERE.

OMAGIUL AUTORULUI

Sub titlul *Aduceri aminte*: De pe Nistru și Dâmbovița, cunoscutul actor **ARCADE DONOS** (colaborator al revistei noastre în nr. 5/1996) publică în editura bucureștenă Sagittarius un volum de însemnări memorialistice.

În prima parte a cărții sunt reunite evocări ale unor locuri, fapte și oameni din ținuturile de bastină ale autorului, originar din Moldova de dincolo de Prut.

Partea a doua este dedicată carierei sale teatrale, începută la teatrul „Alhambra” din București, la 1 decembrie 1945, în opereta *Țara surășului*, de Lehar.

Volumul, trimis redacției în preajma împlinirii celor trei decenii de la apariția primului număr al revistei noastre, poartă următoarea dedicație: Omagiul autorului pentru contribuția revistei **Magazin istoric**, în ani, la cunoașterea trecutului și preziciunea viitorului nostru.

LICEUL ȘI CITITORUL SĂU

Profesorul SILVIU LANCEA, directorul Liceului „Șt. O. Iosif” din Rupea, jud. Brașov, ne comunică următoarele: Așa cum ultimul dor al vieții lui Avram Iancu a fost înființarea unui învățământ superior filosofic și juridic românesc la Cluj „Alma Mater Napocensis”, pe care marele profesor Ioan Ursu a slujit-o cu atât devotament, tot astfel inspiratul dascăl împins de același dor a înălțat – cu eforturi dureroase – un lăcaș de cultură pentru tinerii dornici de carte din ținutul Căhălmului. Generațiile de absolvenți formate aici se mândresc cu liceul și cititorul său.

La 11 decembrie 1996 s-au împlinit 75 de ani de la punerea pietrei de temelie a liceului din Rupea prin osărdia celui ce a fost educator pentru studenții săi, pasionat istoric medievalist, fondatorul liceului nostru, Ioan Ursu, conducerea liceului, consiliul profesoral, elevii și părinții lor, foștii elevi, vrem să-i aducem obolul nostru de recunoștință și de prețuire.

De aceea, în luna februarie 1997, așezăm o inscripție comemorativă pe zidul liceului: „La a 75-a aniversare a punerii pietrei fundamentale a liceului spre binele și creșterea generațiilor de elevi – un primos de recunoștință – cititorului profesor dr. Ioan Ursu 1921-1996.”

O ZI DE ARMISTICIU

Sub titlul *Note de război*, dl. căpitan (retragere) **G.H.L. PERJU**, din București, veteran din Regimentul 39 infanterie, ne trimite câteva însemnări de pe front, din primăvara anului 1944.

Era în dimineața zilei de 16 aprilie a anului 1944, când am sosit în satul Rezeni, jud. Lăpușna, locul de naștere al fraților Ion și Teodor Inuleț, persoane remarcante în istoria unitii Basarabiei cu Patria Mamă din 1918.

Populația satului ne-a întâmpinat cu „Hristos a înviat”, căci era înșiruită în fața bisericii, așteptând ca preotul să le sfințească pasca și ouăle roșii, cu care aveau să-și completeze masa Paștelui.

Personal am intrat în casa lui Teodor Inuleț, în care am văzut o candelă aprinsă lângă o fotografie și un mic titlu: *Eroul sîl. Roman Alexandru, căzut pentru eliberarea Basarabiei*.

Am rămas surprins pentru că slt. Roman A. a fost coleg cu mine în anul școlar 1932-1933 la școala militară ofițeri rezervă Bacău.

În după-amiaza zilei de 16 aprilie am făcut un popas în Chișinău, grădina publică, unde caii rodeau coaja copacilor, fiind extenuați de foamă.

Am plecat cu direcția Cojușna, la 25 km de Chișinău, unde ne-am refăcut și reorganizat, până la 25 aprilie.

Unitatea fiind gata de intervenții am plecat și ocupat poziții pe valea Culei, având ca obiectiv eliberarea orașului Orhei, capitala județului în care m-am născut și eu.

Eram în satul Viprovu, iar inamicul în satul de vizavi, la o distanță de 100 m. Ambele tabere ne-am înțeles ca să respectăm ziua de 10 mai, zi națională pentru noi, adică să nu tragem sau să ne atacăm, dar pe la ora 11 un brand de la noi le-a răsturnat o bucătărie de campanie, trasă de un cal.

La această provocare s-a ripostat tocmai seara, când ne-au atacat iar lupta s-a dat pe apa Culei.

După asta iar ne-am potolit până la 19 august, când am părăsit poziția îndreptându-ne spre Huși, căci ne încercuiseră rușii, fiind intrați deja în Huși.

Unitatea a fost luată prizonieră, doar cățiva am scăpat din încercuire.

ÎNAPOI LA MICROFISIER!

Dl. inginer DAN SCHIOPESCU, din București, cititor pasionat al revistei, ne-a sesizat căteva „asemănări”, dar și „diferențe” între articolul semnat de colaboratorul nostru **Valeriu Avram** (*Magazin istoric*, nr. 6/1996) și unele pasaje din cartea *Înimi cât cuprinde cerul patriei*, publicată de dl. **Cornel Maranduc** în 1985.

„Diferențele” sunt firești și își au explicația în acumulările documentare din ultimul deceniu și diversificarea surselor de informare. „Asemănările” ar fi fost și ele explicite și lipsite de orice posibilitate de interpretare dacă nu s-ar fi renunțat la o practică mai veche a redacției noastre, aceea de a solicita autorilor ca la sfârșitul articolelor mai speciale să întocmească un scurt fișier bibliografic cuprinzând principalele surse utilizate.

Așadar, pentru mai multă probitate, înapoi la microfișierul bibliografic!

CERERI ȘI OFERTE

LICĂ NEAGU, com. Peștera, sat Ivrinezu Mare, jud. Constanța, solicită nr. 4, 6/1967; 2, 4/1987; 8/1989: oferă: numere dispartite din anii 1967-1994.

RADU GURĂU, str. Gh. Lazăr, nr. 34, ap. 50, Timișoara, solicită nr. 12/1989.

LIVIA POPESCU, str. Dr. mul Taberei, nr. 23, bl. E22, ap. 16, București, oferă colecția completă.

CONTENTS (Romanian History) Gh. Brătianu The Permanences of the National Unity • S. Pușcariu The Ancient Culture • Al. Duțu, F. Dobre, A. Șipercu 1941-1945. P.O.W. in Romania • A. Căpușan The Communists purge the Diplomatic Corps • I. Lăcustă In Bucharest, 50 Years Ago • P. Tuțui 1955. The Romanian Communist Party "takes care" of Historiography • Hrusciiov about Romania (II) • I. Mamina Governors of the National Bank (II) • P. Cernovodeanu The Jewish Communities from the Romanian Principalities (XVIIIth Century) • E. Văcărescu Diary Pages • D.A. Lăzărescu Alexandru Marghiloman, a Controversial Political Figure

SOMMAIRE (Histoire roumaine) Gh. Brătianu Les permanences de l'unité nationale • S. Pușcariu La vieille culture • Al. Duțu, F. Dobre, A. Șipercu 1941-1945. Prisonniers de guerre en Roumanie • A. Căpușan Les communistes épurent le corps diplomatique • I. Lăcustă À Bucarest il y a 50 ans • P. Tuțui 1955. L'historiographie dans „l'attention“ du Comité Central du P.C. Roumain • Khrouchtchev sur la Roumanie (II) • I. Mamina Les gouverneurs de la Banque Nationale (II) • P. Cernovodeanu Les communautés juives des Principautés Roumaines au XVIIIème siècle • E. Văcărescu Pages de journal • D.A. Lăzărescu Alexandru Marghiloman, une personnalité politique controversée

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Г.БРЭТИАНУ Постоянства национального единства • С.ПУШКАРИУ Древняя культура • А.ДУЦУ, Ф.ДОБРЕ, А.ШИПЕРКУ 1941-1945. В плену у румын • А. КЭПУШАН Коммунисты проводят чистку дипломатического корпуса • И. ЛĂКУСТĂ В Бухаресте 50 лет назад • П. ТУТУЙ 1955. Историография в "центре внимания" ЦК РКП • Хрущев о Румынии (II) • И. МАМИНА Губернаторы Национального Банка (II) • П. ЧЕРНОВОДЯНУ Еврейские общины в Румынских Княжествах (XVIII в.) • Е. ВĂКЭРЕСКУ Дневник • Д.А.ЛĂЗĂРЕСКУ Александру Маргилومان, спорная политическая личность

INHALT (Rumänische Geschichte) Gh. Brătianu Das Fortdauern der nationalen Einheit • S. Pușcariu Die Altkultur • Al. Duțu, F. Dobre, A. Șipercu 1941-1945. Kriegsgefangene in Rumänien • A. Căpușan Die Kommunisten säubern das Aussen ministerium • I. Lăcustă In Bukarest vor 50 Jahre • P. Tuțui 1955. Das Geschichtswesen unter der Lupe des Zentral Komitee der KPR • Hruschew über Rumänien (II) • I. Mamina Die Gouverneure der Nationalen Bank (II) • P. Cernovodeanu Die jüdischen Gemeinden in die Rumänische Fürstentümer (im XVIII Jahrhundert) • E. Văcărescu Aus den Tagebuch • D.A. Lăzărescu Ein umstrittener politischer Statist – Alexandru Marghiloman

SUMARIO (Historia rumana) Gh. Brătianu Las permanencias de la unidad nacional • S. Pușcariu La cultura antigua • Al. Duțu, F. Dobre, A. Șipercu 1941-1945. Prisioneros de guerra en Rumania • A. Căpușan Los comunistas depuran el Cuerpo Diplomático • I. Lăcustă En Bucarest hace 50 años • P. Tuțui 1955. La historiografía en „la atención“ del Comité Central del Partido Comunista Rumano • Hrusciiov sobre Rumania (II) • I. Mamina Los gobernadores del Banco Nacional (II) • P. Cernovodeanu Las comunidades judías de los Principados Rumanos (s. XVIII) • E. Văcărescu Páginas de diario • D.A. Lăzărescu Alexandru Marghiloman, una figura política disputada

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali de la orașe și de la sate; difuzare redacție, Constantin Mușat, telefon: 615.09.91.

ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57

FAX 40-1-222.64.07 sau 222.64.39

telex: 11995 – Piața Presei Libere, nr. 1,

Sector 1, București, România

Abonamentul pe un an – 80 dolari U.S.A.

Revista Magazin istoric poate fi găsită pe INTERNET la

<http://www.itsc.ro/history/magazin.htm>.

E-mail address: anuntul@matco.kappa.ro

Tiparul executat la R.A.I. – Imprimeria „Coresi” – București

 RHÔNE-POULENC

magazin istoric

